

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
ORTADOĞU ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
ORTADOĞU İKTİSADI ANABİLİM DALI

**KÖRFEZ EKONOMİK İŞBİRLİĞİ KONSEYİ ÜYE ÜLKELERİ VE
ÜYE ÜLKELERİN TÜRKİYE İLE OLAN KARŞILIKLI
EKONOMİK İLİŞKİLERİ**

Yüksek Lisans Tezi

ZÜLEYHA TOYKAR

İstanbul, 2008

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
ORTADOĞU ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
ORTADOĞU İKTİSADI ANABİLİM DALI

**KÖRFEZ EKONOMİK İŞBİRLİĞİ KONSEYİ ÜYE ÜLKELERİ VE
ÜYE ÜLKELERİN TÜRKİYE İLE OLAN KARŞILIKLI
EKONOMİK İLİŞKİLERİ**

Yüksek Lisans Tezi

ZÜLEYHA TOYKAR
Danışman:Yard. Doç. Dr. KAMİL USLU

İstanbul, 2008

ÖNSÖZ

Körfez Ekonomik İşbirliği Konseyi'nin kuruluşu, kuruluş nedenleri, üye ülkelerin genel ekonomik yapıları ve Türkiye ile olan karşılıklı ekonomik ilişkileri hakkında bilgi verilmiştir.

Körfez Ekonomik İşbirliği Konseyi üye ülkeleri (Birleşik Arap Emirlikleri, Bahreyn, Katar, Kuveyt, Suudi Arabistan, Umman) ile ilgili ülke görünümüleri, kısa tarihi, demografik yapısı, genel ekonomik durumları ile ilgili bilgiler başlıklar altında incelenmiştir. Türkiye'nin konsey üye ülkeler ile ekonomik ilişkileri ve karşılıklı yapılan anlaşmalar ve karşılaşılan sorunlar sıralanmıştır. Bölgenin ekonomik ve ticari potansiyeli düşünüldüğünde bu ilişkilerin istenilen düzeyde olmadığını söyleyebiliriz

Tezimin hazırlanmasında görüşleri ile katkıda bulunan ve hiçbir zaman desteğini esirgemeyen değerli hocam *Yard. Doç. Dr. Kamil Uslu*'ya ve maddi manevi desteklerini benden esirgemeyerek yanımda olan aileme, Akbank T.A.Ş.Perakende Bankacılık Şubeler Yönetimi Genel Müdür yardımcımız, yöneticim *Galip Tözge* ve Bölge Müdürümüz *Nurullah Barutçu*'ya, yöneticim Ferruh Ercan'a ve emeği geçen diğer çalışma arkadaşlarıma katkılarından dolayı çok teşekkür ederim.

İstanbul, 2008

Züleyha Toykar

GENEL BİLGİLER

İsim Soyadı: Züleyha Toykar

Anabilim Dalı: İktisat

Programı: Ortadoğu İktisadı

Tez Danışmanı: Yard.Doç.Dr.Kamil Uslu

Tez Türü ve Tarihi:Yüksek Lisans-2008

Anahtar Kelimeler:Körfez Ekonomik İşbirliği Konseyi, İthalat, İhracat, BAE Bahreyn, Katar, Kuveyt, Suudi Arabistan, Umman

ÖZET

KÖRFEZ EKONOMİK İŞBİRLİĞİ KONSEYİ ÜYE ÜLKELERİ VE ÜYE ÜLKELERİN TÜRKİYE İLE OLAN KARŞILIKLI EKONOMİK İLİŞKİLERİ

Körfez Ekonomik İşbirliği Konseyi'nin kuruluşu ve amaçları, konseyin oluşum süreci, organizasyon yapısı ve Körfez İşbirliği Konseyi'ne üye ülkelerin (Birleşik Arap Emirlikleri, Bahreyn, Katar, Kuveyt, Suudi Arabistan, Umman) ekonomik yapıları ve birbirleriyle olan ekonomik ilişkileri ve üye ülkelerin ekonomik potansiyelleri incelenmiştir. Körfez Ekonomik İşbirliği Konseyine üye ülkelerin, gümrük birliği uygulamasına geçiş ve ortak para birimi uygulamalarına da değinilmiştir.

Körfez Ekonomik İşbirliği Konseyine üye ülkelerin, ülke görünümleri, kısa tarihi, demografik yapısı, ekonomik yapısı, sanayi sektörü, enerji sektörü ve dış ticaretine değinilmiştir. Diğer ekonomik veriler, çalışmamızın kapsamı dışında bırakılmıştır.

Körfez Ekonomik İşbirliği Konseyi üye ülkelerinin, Türkiye ile karşılıklı ekonomik ilişkileri, ithalat, ihracat, ikili anlaşmalar ve karşılaşılan sorunlara yer verilmiştir.

GENERAL INFORMATION

Name/Surname: Züleyha Toykar

Main Faculty: Economics

Program: Midde East Economics

Thesis consultant: Assistant Prof. Dr.Kamil Uslu

Thesis type and date: Graduate Program - 2008

Key words: Gulf Economic Cooperation Council, Import, Export, U.A.E., Bahrein, Qatar, Kuwait, Oman, Saudi Arabia

SUMMARY

GULF ECONOMIC COOPERATION COUNCIL COUNTRIES AND THEIR MUTUAL ECONOMIC RELATIONS WITH TURKEY

The following issues were analysed in this research: The foundations and its purpose of Gulf Cooperation Council which consists of six countries (the United Arab Emirates, Bahrain, Saudi Arabia, Oman, Qatar, and Kuwait). The study also identifies The Council's formation process and its organizational structure as well as their mutual economic relations in terms of the subject countries' economic potentials. Gulf Economic Cooperation Council Member Countries' customs union transition and common currency applications were also mentioned.

The study has been taken into consideration Gulf Economic Cooperation Council Member Countries' outlooks, their short histories, demographic structures, industrial and energy sectors, and foreign trade. The other economic data were not included in this study.

The study further talked about Gulf Economic Cooperation Council Member Countries' mutual economic relations with Turkey addition to import – export, bilateral agreements and the current problems.

İÇİNDEKİLER

TABLO LİSTESİ.....	VI
KISALTMALAR.....	VIII
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KÖRFEZ EKONOMİK İŞBİRLİĞİNİN KURULUŞU, AMAÇLARI, ORGANİZASYONU ve KENDİ ARALARINDAKİ EKONOMİK İLİŞKİLERİ

1. KÖRFEZ İŞBİRLİĞİ KONSEYİ'NİN KURULUŞU ve AMAÇLARI.....	3
1.1 Körfez Üye Ülkeleri İşbirliği Konseyi ve Oluşum Süreci.....	4
1.1.1 Ortak Bir Güvenlik Endişesinin Ortaya Çıkması.....	5
1.1.2. Üye Ülkeler Monarşik Rejimler Sistemini Korumak İstemeleri	6
1.2 Körfez Ülkeleri İşbirliği Konseyi 'nin Kuruluş Aşaması ve Amaçları.....	7
2. KÖRFEZ EKONOMİK İŞBİRLİĞİ KONSEYİNİN ORGANİZASYON YAPISI.....	8
2.1. Yüksek Konsey	8
2.2. Bakanlar Konseyi	9
2.3. Genel Sekreter	9
3. KÖRFEZ ÜLKELERİ İŞBİRLİĞİ KONSEYİNİN EKONOMİK İLİŞKİLERİ.....	11
3.1. Körfez İşbirliği Üye Ülkeleri Ekonomik Potansiyeli.....	11
3.2. Körfez Ülkeleri Ekonomik İşbirliği Konseyinde Gümrük Birliği Uygulamasına Geçiş.....	21
3.1.3 Ortak Para Birimi Uygulaması.....	22

İKİNCİ BÖLÜM

KÖRFEZ EKONOMİK İŞBİRLİĞİ ÜYE ÜLKELERİ ve EKONOMİK YAPILARI

1. SUUDİ ARABİSTAN ÜLKE GÖRÜNÜMÜ.....	24
1.1. Suudi Arabistan'ın Kısa Tarihi.....	25
1.2. Suudi Arabistan'ın Demografik Yapısı	26
1.3. Suudi Arabistan'ın Ekonomik Yapısı.....	26
1.3.1 Suudi Arabistan'ın Sanayi Sektörü.....	29
1.3.2 Suudi Arabistan'da Enerji Sektörü.....	30
1.3.3 Suudi Arabistan'ın Dış Ticareti.....	31
2. KUVEYT ÜLKE GÖRÜNÜMÜ.....	35
2.1. Kuveyt'in Kısa Tarihi	35
2.2. Kuveyt'in Demografik Yapısı.....	36
2.3. Kuveyt'in Ekonomik Yapısı.....	37
2.3.1 Kuveyt'in Sanayi Sektörü.....	40
2.8. Kuveyt'in Enerji Sektörü.....	41
2.8. Kuveyt'in Dış Ticareti.....	43
3. BİRLEŞİK ARAP EMİRLİKLERİ ÜLKE GÖRÜNÜMÜ.....	45
3.1. Birleşik Arap Emirlikleri'nin Kısa Tarihi.....	45
3.2. Birleşik Arap Emirlikleri'nin Demografik Yapısı.....	46
3.3. Birleşik Arap Emirlikleri'nin Ekonomik Yapısı.....	47
3.3.1.1. Abu Dhabi Emirliği.....	49
3.3.1.2. Dubai Emirliği.....	49
3.3.1.3. Sharjah Emirliği.....	50
3.4. Birleşik Arap Emirlikleri'nin Sanayi Sektörü.....	51
3.5. Birleşik Arap Emirlikleri'nin Enerji Sektörü.....	51
3.6. Birleşik Arap Emirlikleri'nin Dış Ticareti.....	52

4. BAHREYN ÜLKE GÖRÜNÜMÜ.....	55
4.1. Bahreyn'in Kısa Tarihi	55
4.2. Bahreyn'in Demografik Yapısı.....	56
4.3. Bahreyn'in Ekonomik Yapısı.....	57
4.3.1. Bahreyn'in Sanayi Sektörü.....	58
4.3.2. Bahreyn'in Enerji Sektörü.....	61
4.3.2. Bahreyn'in Dış Ticareti.....	62
5. KATAR ÜLKE GÖRÜNÜMÜ.....	64
5.1. Katar'ın Kısa Tarihi.....	64
5.2. Katar'ın Demografik Yapısı.....	65
5.3. Katar'ın Ekonomik Yapısı.....	65
5.3.1. Katar'ın Sanayi Sektörü.....	66
5.3.2. Katar'ın Enerji Sektörü.....	67
5.3.3. Katar'ın Dış Ticareti.....	68
6. UMMAN ÜLKE GÖRÜNÜMÜ.....	69
6.1. Umman'ın Kısa Tarihi.....	69
6.2. Umman'ın Demografik Yapısı.....	70
6.3. Umman'ın Ekonomik Yapısı.....	71
6.3.1. Umman'ın Sanayi Sektörü.....	73
6.3.2. Umman'ın Enerji Sektörü.....	73
6.3.3. Umman'ın Dış Ticareti.....	74

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'NİN KÖRFEZ EKONOMİK İŞBİRLİĞİ 'NE ÜYE ÜLKELER İLE ARASINDAKİ KARŞILIKLI EKONOMİK İLİŞKİLERİ

1. TÜRKİYE- SUUDİ ARABİSTAN EKONOMİK İLİŞKİLERİ	76
1.1. Türkiye'nin Suudi Arabistan'a İhracatı.....	79
1.2. Türkiye'nin Suudi Arabistan'dan İthalatı.....	81
1.3. Türkiye İle Suudi Arabistan Arasında İkili Anlaşmalar.....	83
1.4. Suudi Arabistan Ekonomisinin Genel Özellikleri Ve Karşılaşılan Sorunlar.....	83
2. TÜRKİYE-BİRLEŞİK ARAP EMİRLİKLERİ EKONOMİK İLİŞKİLERİ..	85
2.1. Türkiye'nin BAE'ne İhracatı.....	87
2.2. Türkiye'nin BAE'den İthalatı.....	88
2.3. Türkiye İle BAE Arasında İkili Anlaşmalar.....	89
2.4. BAE Ekonomisinin Genel Özellikleri Ve Karşılaşılan Sorunlar.....	89
3. TÜRKİYE-KUVEYT EKONOMİK İLİŞKİLERİ.....	91
3.1. Türkiye'nin Kuveyt'e İhracatı.....	92
3.2. Türkiye'nin Kuveyt'ten İthalatı.....	94
3.3. Türkiye İle Kuveyt Arasında İkili Anlaşmalar.....	95
3.4. Kuveyt Ekonomisinin Genel Özellikleri Ve Karşılaşılan Sorunlar.....	96
4. TÜRKİYE-KATAR EKONOMİK İLİŞKİLERİ.....	97
4.1. Türkiye'nin Katar'a İhracatı.....	98
4.2. Türkiye'nin Katar'a İthalatı.....	99
4.3. Türkiye İle Katar Arasında İkili Anlaşmalar.....	99
4.4. Katar Ekonomisinin Genel Özellikleri Ve Karşılaşılan Sorunlar.....	100

5.TÜRKİYE-BAHREYN EKONOMİK İLİŞKİLERİ.....	101
5.1. Türkiye'nin Bahreyn'e İhracatı.....	102
5.2. Türkiye'nin Bahreyn'den İthalatı.....	103
5.3. Türkiye İle Bahreyn Arasında İkili Anlaşmalar.....	104
5.4. Bahreyn Ekonomisinin Genel Özellikleri Ve Karşılaşılan Sorunlar	105
6. TÜRKİYE-UMMAN EKONOMİK İLİŞKİLERİ.....	106
6.1. Türkiye'nin Umman'a İhracatı.....	108
6.2. Türkiye'nin Umman'dan İthalatı.....	109
6.3. Türkiye ile Umman Arasında İkili Anlaşmalar.....	109
6.4 Umman Ekonomisinin Genel Özellikleri ve Karşılaşılan Sorunlar	110
SONUÇ.....	112
KAYNAKÇA.....	114

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: Körfez Ekonomik İşbirliğine Üye Olan Ülkelerin Nüfusları (Milyon).....	13
Tablo 2: Körfez Ülkeleri İşbirliği Konseyi'ne Üye Ülkelerin En Çok Ticaret Yaptığı Ülkeler (Milyon \$)(2005).....	14
Tablo 3: Körfez Ekonomik İşbirliği'ne Üye Ülkelerin Kendi Aralarındaki İhracatı (Milyon \$) (2001-2005).....	15
Tablo 4: Körfez Ekonomik İşbirliği'ne Üye Olan Ülkelerin Kendi Aralarındaki İthalatı (Milyon \$) (2001-2005).....	16
Tablo 5: Körfez Ülkeleri İşbirliği Teşkilatı Üye Ülkeleri Günlük Petrol Üretimi (Milyon Varil/Gün).....	18
Tablo 6: Körfez Ülkeleri İşbirliği Teşkilatı Üye Ülkeleri Petrol Rezervleri (Milyon Varil/ Yıl Sonu).....	19
Tablo 7: Körfez İşbirliği Konseyi Üye Ülkeleri Petrol Gelirleri (Milyon\$) (2002-2006).....	20
Tablo 8: Suudi Arabistan'ın Temel Ekonomik Göstergeleri (2004-2007).....	27
Tablo 9: Suudi Arabistan Temel Ekonomik Göstergeler-Dış Ticaret (Milyon \$) (2003-2007).....	32
Tablo 10: Suudi Arabistan'ın İhracatında En Önemli Ülkeler.....	33
Tablo 11: Suudi Arabistan'ın İthalatında En Önemli Ülkeler.....	34
Tablo 12: Kuveyt Genel Ekonomik Göstergeleri (2003-2007).....	39
Tablo 13: Kuveyt Petrol Rezerv-Üretim İhracat Durumu (2005-2007).....	42
Tablo 14: Kuveyt Dış Ticaret Verileri (Milyon \$) (2000-2007).....	44
Tablo 15: BAE'nin 2000-2008 Yılları Dış Ticaret Hacmi (Milyar \$) (2000-2008).....	53
Tablo 16: Bahreyn'in Temel Ekonomik Göstergeleri (2003-2007).....	57
Tablo 17: Bahreyn'in Sanayi Ürünleri Üretimi (2003-2007).....	59
Tablo 18: Bahreyn Dış Ticaret Göstergeleri (Milyar \$)(2000 -2007).....	60
Tablo 19: Umman'ın Temel Ekonomik Göstergeleri (2003-2007).....	71

Tablo 20: Türkiye'den Suudi Arabistan'a Yönelik Dış Ticaret (Bin \$) (2000-2007).....	78
Tablo 21: İşkollarına Göre Türkiye'nin Suudi Arabistan'a İhracatı (\$).....	80
Tablo 22: Türkiye'nin Suudi Arabistan'dan İthalatı \$(2007).....	82
Tablo 23: Türkiye'nin BAE Dış Ticareti (Milyon \$)(2000-2008).....	86
Tablo 24: Türkiye'den BAE'ne İhraç Edilen Başlıca Ürünler (Milyon \$) (2003-2007).....	87
Tablo 25: Türkiye'nin BAE'nden İthal Edilen Başlıca Ürünler (2005-2007).....	88
Tablo 26: Türkiye'nin Kuveyt'e İthalat Ve İhracatı (Milyon \$) (2003-2007).....	93
Tablo 27: Türkiye'nin Yıllar İtibariyle Katar İle Olan Dış Ticaretinin Seyri (Milyon \$)(2000-2007).....	98
Tablo 28: Türkiye'nin Bahreyn İle Dış Ticareti (Milyon\$) (2000-2007).....	101
Tablo 29: Türkiye'nin Bahreyn'e İhracat Ürünleri (2006-2007).....	103
Tablo 30: Türkiye'nin Bahreyn'den İthalat Ürünleri (2006-2007).....	104
Tablo 31: Türkiye'nin Umman' a İthalat Ve İhracatı (Milyon \$) (2000-2008).....	107
Tablo 32: Türkiye'nin Umman'a Yaptığı Başlıca İhracat Kalemleri (Milyon \$).....	108

KISALTMALAR

- ABD:** Amerika Birleşik Devletleri
AB: Avrupa Birliği
AFESD: Arap Ekonomik ve Sosyal Kalkınma
AMF: Arap Para Fonu
B.A.E.: Birleşik Arap Emirlikleri
BM: Birleşmiş Milletler
BP: British Petrol
CCC: Gümrük İşbirliği Konseyi
CAEU: Arap Ülkeleri Ekonomik Anlaşmalar Konseyi
GSMH: Gayri Safı Milli Hasıla
GSYİH: Gayri Safı Yurtiçi Hasıla
IFC: Uluslararası Finansman-Kurumu
IMF: Uluslararası Para Fonu
KG: Kilo gram
KEK: Karma Ekonomik Komisyonu
KIK: Körfez İşbirliği Konseyi
KOBİ: Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler
OAPEC: Petrol İhraç Eden Arap Ülkeleri Fonu
OPEC: Petrol İhraç Eden Ülkeler Birliği
OIC: İslam Konferansı Örgütü
UN: Birleşmiş Milletler
UNCTAD: Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı

GİRİŞ

Ortadoğu dünya siyaset ve ekonomisinde oldukça önemli bir konuma sahiptir. Bölge enerji kaynakları petrol ve doğal gaz rezervleri bakımından oldukça zengin bir bölgedir. Özellikle dünya genelinde petrol fiyatlarındaki yüksek artış oranları, bu bölgede yer alan petrol ihracatçısı ülkelerin sermaye ve gelirlerini arttırmıştır. Tanımlanmış olduğumuz Ortadoğu bölgesinde on dört ülke yer almaktadır. Bölge ile ilgili çalışmamız Körfez İşbirliği Konseyi'ni üye ülkeleri'nin entegrasyonu hakkındadır.

Globalleşen dünyada ülkeler arasındaki ve özellikle bölgeler arasındaki iktisadi rekabetin giderek arttığını görmekteyiz. Entegrasyon hareketleri kültürel, sosyal ve siyasi değerleri paylaşmayı içersede, çalışmamızda göreceğimiz gibi ülkelerin entegrasyona gitmelerinin en önemli ağırlık noktası ticari ve ekonomik bütünleşmenin sağlanmasıdır. Tüm dünyada bölgeselleşme örnekleri oldukça fazladır. Çalışmamız konusu olan Körfez İşbirliği Konseyi Ortadoğu bölgesindeki en önemli entegrasyondur. Ortadoğu Körfez bölgesinin en önemli petrol rezervlerine sahip altı ülkesi (Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri, Bahreyn, Kuveyt, Katar, Umman) ekonomik bütünleşmenin faydalarından yararlanmak amacı ile 4 Şubat 1981 yılında Körfez İşbirliği Konseyini kabul etmişlerdir, 25 Mayıs 1981 yılında Abu Dhabi'de imzalanarak yürürlüğe girmiştir.

Çalışmamızda, Körfez Ekonomik İşbirliğine üye olan ülkelerin, ekonomik yapıları, sanayi sektörü, enerji sektörü ve dış ticaret sektörü olarak ele alınıp incelenmiştir. Diğer ekonomik veriler, tarım, ulaştırma ve diğerleri çalışmamızın kapsamı dışında bırakılmıştır.

Körfez Ekonomik İşbirliği Konseyi üye ülkeleri ve üye ülkelerin Türkiye ile olan karşılıklı ekonomik ilişkileri konulu tez çalışmamız üç bölümden oluşmaktadır. *Birinci bölümde;* Körfez İşbirliği Konseyi'nin kuruluşu ve amaçları, konsey'in kuruluşunu etkileyen faktörler, kuruluş süreci, organizasyon yapısı ve organizasyon yapısının işleyişine değindik.

İkinci bölümde; Körfez Ekonomik İşbirliği Konsey üye ülkelerini ayrı ayrı inceledik, altı üye ülkenin ülke görünümü, kısa tarihi, demografik yapısı ve üye ülkelerin, ekonomileri, sanayi sektörü, enerji sektörü ve dış ticaret bilgi ve verilerine yer verdik.

Üçüncü ve son bölümde; Türkiye ve Körfez İşbirliği Konsey ülkelerinin karşılıklı ekonomik ilişkilerine değindik, Türkiye'nin üye ülkeler ile ilişkileri tanımlandıktan sonra, ihracat, ithalat tanım ve sayısal verileri, ikili anlaşmalar ve karşılaşılan sorunları sunduk.

BİRİNCİ BÖLÜM

KÖRFEZ EKONOMİK İŞBİRLİĞİ'NİN KURULUŞU, AMAÇLARI, ORGANİZASYONU ve KENDİ ARALARINDAKİ EKONOMİK İLİŞKİLERİ

1. KÖRFEZ İŞBİRLİĞİ KONSEYİ'NİN KURULUŞU ve AMAÇLARI

Körfez İşbirliği Konsey'i birbirlerine yakın, Basra Körfezi'ne kıyısı olan ülkeler arasında ekonomik bir entegrasyonu sağlamak için kurulmuştur. Körfez Ekonomik İşbirliği'nin kurulması ile birlikte, üye olan ülkelerin birbirlerine olan ekonomik, siyasi ve toplumsal alanlarında hareketlilik olduğu görülmektedir. Aşağıda, Körfez İşbirliği'ne üye olan ülkelerin kuruluşu ve amaçlarına değinilecektir.

Merkez: Riyad Suudi Arabistan

Genel Sekreter: Fahim Bin Sultan AL-QASİMİ

Kuruluşu: 25 Mayıs 1981

Nüfus: 35.869.438

Kullanılan Resmi Dil: Arapça

Üye Ülkeler: BAE, Bahreyn, Katar, Kuveyt, Umman, Suudi Arabistan Krallığı

Para Birimleri: BAE Dinarı, Bahreyn Dinarı, Katar Riyali, Kuveyt Dinarı, Umman Riyali, Suudi Riyali

(Körfez İşbirliği Konseyi 2010 yılında ortak bir para birimine geçiş yapmayı planlanmaktadır.)

1.1 Körfez Üye Ülkeleri İşbirliği Konseyi ve Oluşum Süreci

Basra Körfezi'nin Arap Yarımadası kıyısında yer alan ülkelerin, Birleşik Arap Emirlikleri Kralı liderliğinde 25 Mayıs 1981 tarihinde, altı devleti tarafından Körfez Ekonomik İşbirliği Konseyi kurulmuştur. Tam adıyla; Arap Ülkeleri Körfez İşbirliği Konseyi Teşkilatı olarak geçmektedir. Körfez İşbirliği Konseyi'nin anlaşma metni 4 Şubat 1981 tarihinde Bahreyn, Birleşik Arap Emirlikleri, Katar, Kuveyt, Suudi Arabistan ve Umman Dışişleri Bakanlarının Riyad'da yaptıkları toplantıda kabul edilmiş ve 25 Mayıs 1981 senesinde konsey üyeleri olan devletlerin temsilci guruplarının Abu Dabi'de yaptıkları kongrede imzalanarak yürürlüğe girmiştir. Üye ülkeler arasında 1982 yılında gümrük birliğinin sağlanmasının ardından 1983 yılında da hizmetler arasında serbest dolaşım sağlanması ile konsey, bölgede önemli bir örgüt durumuna yükselmiştir.¹

Körfez bölgesinde iş pazarının nüfus yapısı bakımından elverişli özellikler içermesi istihdamı düşük olan diğer ülkelere bu ülkelere olan göçleri arttırmıştır. Bu durum üye ülkelerin nüfuslarındaki göçmen sayılarını arttırmıştır, nüfusun bu yapısı ise zaman zaman bu ülkelerde benzer iç kargaşaların yaşanmasını da tetikleyici olmuştur. Körfez ülkeleri arasında ki değer bir ortak payda ise benzer gelir kaynaklarına sahip olmaları ve petrole olan bağımlılıklarını azaltma yönündeki istekleri olmuştur. Körfez Ülkeleri İşbirliği Konseyi kurulurken ekonomik alanda sarf edilecek gayretin altı çizilirken, Kuveyt'e sınırları ile ilgili yapılan tacizler ve neredeyse bütün arap yarım adasını tehdit eden İran-Irak çatışmasına karşı, üye ülkelerin güvenliklerini sağlama ve sağlamlaştırma arzusu da önemli bir etken olmuştur.²

Körfez İşbirliği Konseyi'nin amaçları; ülkeler arasında entegrasyonu sağlamak amacıyla üye ülkeler arasında her alanda işbirliğini sağlamak, bölge insanları arasındaki ilişkileri ve bağları güçlendirmek ve derinleştirmek, hukuksal ve yönetsel ilişkilerde, turizmde, sağlık ve sosyal güvenlikle ilgili konularda, kültür ve eğitimde, iletişim, gümrük, ticaret sanayi, tarım alanlarında benzer ve uyumlu düzenlemeler oluşturmak, çeşitli alanlardaki teknolojik ve bilimsel yenilikleri teşvik etmek, bilimsel araştırma merkezleri kurmak ve

¹<http://www.gcc-sg.org/eng/index.php?action=Sec-Show&ID=93> (20.04.2008)

² Zorğbibe, Charies. **Körfezin Tarihi ve Jeopolitiği**, Yıldırım Bürktel (Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları, 1992, s.10.

ortak projeler yürütmek, özel sektör aracılığıyla işbirliğini teşvik etmek gibi konulardır. Birleştirilmiş Ekonomik Anlaşma Kasım 1981’de imzalanmış ve 1982’de yürürlüğe girmiştir. Anlaşma, üye ülkeler arasında bölgesel kaynaklı tüm tarımsal, hayvansal ürünlerin ve sanayi ürünlerinin ticaretinin serbestleştirilmesini, bu ürünlerin gümrük vergilerinden muaf tutulmasını hedeflemektedir. Anlaşma, ayrıca ortak bir dış tarife ve ticaret politikası yürütülmesini ve kalkınmanın koordinasyonunu da hedeflemektedir.

1.1.1. Ortak Bir Güvenlik Endişesinin Ortaya Çıkması

Suudi hanedanının ve diğer kraliyet ailelerinin güvenlik ve istikrarı ile ilgili Suudi Arabistan’ın endişelerinin Körfez İşbirliği Konsey’i öncesi önceliği Körfez İşbirliği Konsey’nin oluşmasına katkıda bulunduğu anlayışı zikredilmektedir.³ Körfez Ülkeleri İşbirliği Konseyi’nin kuruluşuna dair yapılan yorumlarda da ön plana çıkan belirleyicilerden ilki güvenlik endişeleri nedeniyle bölge ülkelerinin daha fazla işbirliği yapma ihtiyacı duymasıdır.

Yetmişli yıllarda Ortadoğu’da dengeleri bozacak şekilde sınırdaş iki ülke 1968 yılında iktidarı ele geçiren Baas Partisi’nin Irak’ı ve petrol gelirleri ile önemli bir zenginleşme sağlayan İran güç kazanmıştır. İki ülkenin güç mücadelesi 1980’de Şatt-ül Arap suyoluna bağlı sınır anlaşmazlığı dolayısıyla 1980 yılında çatışmaya dönüşmüştür. Bu savaş Körfez ülkelerinin işbirliğine gitmeleri açısından çok önemli kabul edilmiştir.⁴ 1980 Eylül’ünde başlayan İran-İrak Savaşıyla beraber Suudi Arabistan; Amerika Birleşik Devletleri’nin desteğine dayanmak zorunda kalmış; Amerika Birleşik Devletleri’nin direktifleri doğrultusunda da 1981 Mayıs’ında konseyin kuruluşunda öncülük etmiştir.⁵

³ Ramazani, R.K. **The Gulf Cooperation Council Record and Analysis**, Virginia: The University Press of Virginia: 1988, s.6.

⁴ Sands, Philippe. **Bowett’s Law of International Institutions**, London Sweet and Maxwell, 2000, s.240’dan aktaran Şamil Canbek, Küreselleşme Sürecinde Bölgesel Örgütlenmelere Bir Örnek: Körfez İşbirliği Konseyi, Marmara Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Enstitüsü Ortadoğu İktisadi Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2006, s.68.

⁵ Arı, Tayyar. **Irak, İran ve ABD: Önleyici Savaş, Petrol ve Hegemonya**, İstanbul: Alfa Yayınları, 2004, s.74.

İki kutuplu sistemin yerini belirsizliklere bıraktığı günümüz uluslararası sisteminde uluslararası örgütler de gittikçe artan bir şekilde önem kazanmaya başlamıştır. Bu kapsamda ekonomik birlik yönünde önemli adımlar atan Körfez ülkeleri savunma ve güvenlik alanında işbirliğine gitme çabaları da önemli aşamalar kaydetmiştir. 1984 ve 1987 yılları arasında bu amaçla ülkeler karşılıklı güvenlik işbirliği alanında güvenlik alanı oluşturma kararı almıştır. Körfez Ülkeleri İşbirliği Konseyinin güvenlik endişesi ile kurulması aynı zamanda üye ülkeler arasında askeri işbirliğinin geliştirilmek istenmesi ile de ortaya çıkmıştır. Üye ülkelerin 4000 kişilik bir kuvveti güvenlik amacıyla oluşturması da bunu kanıtlamaktadır.⁶ Bunun yanı sıra 1987'de üye ülkeler bir üye ülkeye saldırılması halinde bunun tüm üyelere yapılmış sayılacağını açıklamıştır.

1.1.2. Üye Ülkelerin Monarşik Rejimler Sistemini Korumak İstemeleri

Körfez Ekonomik İşbirliği Örgütü'nün ortaya çıkışında etkili olan faktörlerden biri de bölge ülkelerinin İran İslam Devrimi ve Irak'taki Baas rejimi dolayısıyla monarşilerinin devamlılığını sağlamak istemesidir. Bu nedenle ortaya çıkan gelişmeler ardından ülke yetkilileri sık sık bir araya gelmeye başlamıştır. Bunun yanı sıra Körfez bölgesinden İngilizlerin ayrılması ardından çeşitli alanlarda ikili ilişkiler kurucu altı ülke arasında artmaya başlamıştır. Ancak işbirliği için önceki çalışmalar ne olursa olsun; bir örgüt kurmak için yeterli şartlar sağlanamamıştır. Bu konuda tetikleyici gelişmeler daha önce de belirttiğimiz gibi İran devrimi ve İran Irak Savaşı olmuştur.

Gerçekte İran-İrak Savaşı Arap dünyasını da ikiye bölmüştür diyebiliriz. Suriye Irak ile anlaşmazlıkları nedeniyle İran'ı desteklemiş, ancak öteki Arap devletlerinin çoğu Irak'a mali ya da askeri yardım sağlamışlardır. Çünkü, bir İran zaferi Körfezdeki siyasal sistemi altüst edecek ve aynı zamanda şiiiliğin güçlü olduğu ülkelerdeki toplumsal durumu etkileyebilecekti. Bunun sonrasında Irak ve İran arasındaki savaşın sona ermesi Arap ülkeleri arasındaki ilişkilerde bir değişiklik umuduna yol açmıştır. Irak'ın serbest kalan enerjisi ve savaş deneyiminden geçmiş ordusuyla öteki alanlarda, Körfez'de ve Arap dünyasının genel siyasetinde daha faal bir rol oynayacağı görülüyordu.⁷

⁶ Saads, Philippe. *Bowett's Law of International Institutions*, London: Sweet & Maxwell, 2001, s. 240.

⁷ Albert, Hourani. *Arap Halklarının Tarihi*, Yavuz Alogan, (Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları, 2003,

1.2. Körfez Ülkeleri İşbirliği Konseyi'nin Kuruluş Aşaması ve Kuruluşu

Genel merkezi Suudi Arabistan'ın Riyad kentinde olan Körfez İşbirliği Konseyi, toplantılarını genel merkezinin bulunduğu ülkede üye devletlerle yapmaktadır. Amaçları çok yönlüdür. "Aralarında birliği sağlamak amacıyla her alanda üye ülkeler arasında etkili işbirliği, koordinasyon ve bütünleşmeyi sağlamayı amaçlamaktadır. Bu ise ortak projelerin uygulanması yanında ekonomik ve mali ilişkiler, ticaret, gümrük, iletişim, eğitim ve kültür, sosyal ve sağlık politikaları, turizm, yasama ve idari işler dahil çeşitli alanlar benzer düzenlemelerin yapılmasıyla başarılır. (m.4)

Konseyin resmi web sitesinde kuruluş başlığı altında kuruluş amaçları'na değinilirken; bu devletlerin kendi aralarında islami esaslar üzerine bina edilen ilişkiler kuracağı, bu ilişkilerden maksadın halklarının kaynaşması ve ortak çıkarlarının olduğu ifade edilmekte ve bununla beraber, kuruluşun nasıl tesis edileceği, devamında ne tür diğer ilkelere uyulması gerektiği ifade edilmektedir.⁸

Temel olarak konseyin kuruluş amacı dış politikaların ve güvenlikle ilgili oluşturulan politikaların birleştirilmesi sağlanarak bölgede güvenliğin ve istikrarın sağlanması olarak görülmektedir. İkincil amaçlar ise ekonomik, sosyal, mali ve parayla ilgili politikaların ortak bir şekilde geliştirilmesi şeklinde gerçekleşmiştir. Körfez Ülkeleri İşbirliği Konseyi'nin amaçları;⁹

- Çeşitli alanlardaki teknolojik ve bilimsel yenilikleri teşvik etmek, bilimsel araştırma merkezleri kurmak ve ortak projeler yürütmek, özel sektör aracılığıyla işbirliğini teşvik etmek gibi konular olarak açıklanmıştır.
- Hukuksal ve yönetsel ilişkilerde, turizmde, sağlık ve sosyal güvenlikle ilgili konularda, kültür ve eğitimde, iletişim, gümrük, ticaret sanayi, tarım alanlarında benzer ve uyumlu düzenlemeler oluşturmak.
- Bölge insanları arasındaki ilişkileri ve bağları güçlendirmek ve derinleştirmek.
- Ülkeler arasında bütünleşme sağlamak amacıyla işbirliğini sağlamak.

s. 479.

⁸ The Coopareition Council For The Arab States Of The Gulf
<http://www.gccsg.org/eng/index.php?action=Sec-Show&ID=2> (12.02.2008)

⁹ Charter of Cooperation Council for the Arab States of the Gulf
<http://www.gcc-sg.org/CHARTER.html> (19.01.2008)

2. KÖRFEZ EKONOMİK İŞBİRLİĞİ KONSEYİ'NİN ORGANİZASYON YAPISI

Körfez Ekonomik İşbirliğinin organizasyon yapısı üç organdan oluşmaktadır. Üye ülkelerin devlet başkanlarından oluşan Yüksek Konsey, yine altı üye ülkenin dışişleri bakanlarından oluşan Bakanlar Konseyi ve Genel Sekreterliktir.

2.1. Yüksek Konsey

Konseyin en üst organıdır ve üye ülkelerin devlet başkanlarından oluşur. Başkanlık, üye devletler arasında isimlerinin baş harflerinin alfabetik sırasına göre yapılır. Toplantılar, genel olarak, yılda bir kez ve üye devletlerin katılımı ile yapılır. Fakat, üyelerin birinin talebini diğer bir üye de kabul ederse istisnai olarak da yapılabilir. Başka veya buna benzetilebilecek bir istisnai toplantı yapma kararı da; Yüksek Konseyin toplantı halinde iken ileri bir tarihte, olağan toplantıların dışında toplanma kararı alması şeklinde olabilmektedir. Yüksek Konseyin toplantıları üyelerinin üçte birinin, yani iki üye devletin katılımıyla geçerli kabul edilir. Üye devletlerin her birinin sadece bir oy hakkı vardır. Yüksek Konseyin temel konularda aldığı kararlarda tüm üyelerin müşterek oyu gerekmektedir. Fakat detaylarda çoğunluk sağlanırsa karar geçerli kabul edilir.¹⁰

Yüksek Konsey, konseyin genel olarak temel politikalarını belirlemekte raporları ve önerileri incelemekte, Genel Sekreteri seçmekte, Genel Sekreterlik bütçesini onaylamakta ve Anlaşmazlıkların Çözümü Komisyonu'nun üyelerini ve kurallarını belirlemektedir. Yüksek Konseyin temel görevleri aşağıda sıralanmıştır:¹¹

- Üye devletleri ilgilendiren sorunlarla ilgilenir.
- Konseyin temel politikasını ve yürütülmesi gereken temel çizgileri belirler.
- Bakanlar Konseyinin onaylamak için kendisine sunduğu ortak proje, çalışma ve önerileri inceler.
- Genel Sekreter'in düzenlenmesi için gönderdiği çalışmaları inceler.

¹⁰ The Cooperation Council For The Arab States Of The Gulf
<http://www.gccsg.org/eng/index.php?action=Sec-Show&ID=2> (12.02.2008)

¹¹ Canbek, a.g.e., s.71.

- Üye olmayan diğer ülkelerle ve uluslararası örgütlerle ticari ilişkiler kurulması ile ilgili kararlar alır.
- Danışma Kurulu'nun işleme mekanizmasını düzenler.
- Genel Sekreteri belirler.
- Konseyin Anayasasını ve Konseyin iç yapısını düzenler.
- Genel Sekreterliğin bütçesini onaylar.

2.2. Bakanlar Konseyi

Örgütün ikinci önemli organı olan Bakanlar konseyi üye devletlerin dış işleri bakanlarından veya onları temsil eden diğer bakanlardan oluşur. Bakanlar Konseyine başkanlığı, Yüksek Konseye başkanlık eden devlet yapar. Bakanlar Konseyi genel olarak toplantılarını üç ayda bir yapar. Yüksek Konseyde olduğu gibi Bakanlar Konseyinin de istisnai olarak toplanabilmesinin asgari yeter şartı; üye devletlerin birinin istemesi ve diğer bir üyenin onu takip etmesi şeklinde olmaktadır. Yüksek Konseyin istisnai toplantı yöntemlerinden farklı olarak Bakanlar Konseyine, Genel Sekreter de istisnai olarak toplantı yapma teklifi getirebilir. Bakanlar Konseyi yaptığı toplantılarda bir sonraki toplantı yerini belirler, politik teklifler önerir, örgütün gelişmesine katkıda bulunur. Üye devletler arasındaki bağları pekiştirmeyi amaçlayan proje, çalışma ve öneriler üretir.¹²

2.3. Genel Sekreterlik

Genel Sekreterlik, Genel sekreter, yardımcı sekreterler ve gerekli personelden oluşur. Genel sekreter, yüksek konsey tarafından bir kez seçilme hakkı olmakla beraber üç seneliğine üye devletlerin vatandaşları arasından seçilir. Genel sekreter kendi yardımcılarını kendi seçer. Genel Sekreterin beş yardımcı sekreteri vardır. Bu sekreterler Bakanlar Konseyinin onların adaylıklarını Genel sekretere sunması ile belirlenir. Genel Sekretere politik, ekonomik, askeri, emniyet ve diğer alanlarda yardım ederler. Yardımcı sekreterler aynı zamanda konseyin Bürüksel'deki temsil heyetine başkanlık ederler.

¹² Charter of Cooperation Council for the Arab States of the Gulf, <http://www.gcc-sg.org/CHARTER.html> (19.05.2008)

Genel sekreter, sekreterliğin diğer bölümlerindeki personeli üye devletin vatandaşları arasından seçer; istisnai durum Bakanlar Konseyinin onayı ile gerçekleşir. Genel sekreterlik, genel sekreter ofisinden ve politik ilişkiler, ekonomik ilişkiler, çevre ve insan kaynakları, hukuki ilişkiler, idari ve mali işler müdürlüklerinden oluşmaktadır.¹³

Genel sekreter direkt olarak genel sekreterliğin yaptığı işlerden sorumludur ve diğer devlet ve uluslararası örgütlerle olan ilişkilerde konseyi temsil eder. Genel olarak konseyin yaptığı faaliyetleri inceler, konseyin üye devletlerle müşterek, işbirliği ve çalışmalarını tertipler ve düzenler. Yüksek Konseyin ve Bakanlar Konseyinin üye devletler tarafından onlara sunulan önerileri değerlendirmesini ve alınan kararların icra edilmesini takip eder, Yüksek Konsey ve Bakanlar Konseyi tarafından talep edilen raporları hazırlar. Konseyin bütçesini, gelir ve giderini düzenler. Gerektiği takdirde Bakanlar Konseyi başkanına istisnai bir toplantı yapılması teklifini sunar.¹⁴

¹³ Charter of Cooperation Council for the Arab States of the Gulf ,
<http://www.gcc-sg.org/CHARTER.html> (19.05.2008)

¹⁴ Charter of Cooperation Council for the Arab States of the Gulf,
<http://www.gcc-sg.org/CHARTER.html> (19.05.2008)

3.KÖRFEZ ÜLKELERİ İŞBİRLİĞİ KONSEYİNİN EKONOMİK İLİŞKİLERİ

Körfez Ülkeleri İşbirliği Konseyi, yer aldığı körfez bölgesinin en önemli entegrasyonlarından biri olarak önemli bir ekonomik potansiyele sahiptir. Üye ülkeler arasında gümrük birliğinin tamamlanmasının ardından ülkeler 2010 yılı itibariyle parasal birliğe geçmeyi de planlamaktadır.

3.1. Körfez İşbirliği Üye Ülkeleri Ekonomik Potansiyeli

Toplam altı konsey üye ülkelerinin resmi web sitesi 2006 Ekim verilerine göre;

Yüzölçümü: 2.67 milyon Km²

Nüfusu: 33.5 milyon

Bütçesi: 476 milyar Amerikan doları

İhracat: 255 milyar Amerikan doları

İthalat: 150 milyar Amerikan doları

Kişi başına düşen milli gelir: 14.208 Amerikan Doları

Bölgenin ekonomik potansiyeli ile ilgili verilerde asıl güç merkezinin Suudi Arabistan olduğu görülmektedir. Konsey üye ülkelerinin nüfusu bölgedeki diğer tüm arap nüfusu içerisindeki payı %15 olmasına rağmen; bölgede en önemli ekonomik güce sahiptir. Körfez Ülkeleri İşbirliği Ülkeleri, özellikle petrol gelirleri sayesinde önemli kaynaklara sahip durumdadır. Bu durum konseyin ekonomik ve finansal alanda dünyada önemli bir güç olmasını sağlamaktadır.

Avrupa Birliği Entegrasyonu para birimi euro deneyimini değerlendiren, körfez ülkeleri 2010 itibariyle parasal birliğe geçmek için çalışmalarına başlamıştır. Son otuz yıl içerisinde Körfez Ülkeleri İşbirliği Konseyi üyelerinde yaşanan hızlı ekonomik büyüme yabancı işçi ihtiyacını da ortaya çıkarmıştır. Bu nedenle üye ülkelerde istihdam edilenlerin yarısını yabancı işçiler oluşturmaktadır. Konsey ülkelerinde istihdam piyasası çok farklı özelliklere sahip olmakla birlikte yabancı işçilerin %90'ı kamu sektöründe çalışmaktadır. Konsey üyesi ülke vatandaşları arasındaysa işsizlik genel

olarak ihtiyari işsizlik kategorisinde değerlendirilmektedir.¹⁵

Körfez bölgesinde ki ülkeler son otuz yıl içerisinde bütün olarak dünyadaki nüfus artışının en fazla olduğu bölgelerden biri olmuştur. Bu durum eğitim ve sağlık alanında üye ülkelere önemli avantajlar sağlamaktadır. Bir diğer nokta yaşam süresinin yükselmesi ve ölüm oranlarının düşmesi de bu artışta önemli etken olmuştur.¹⁶

Körfez Ülkeleri İşbirliği Konseyi üye ülkelerinde istihdam piyasasına katılım aynı ekonomik gelişmişlik ve kişi başına düşen gelire sahip ülkelerle karşılaştırıldığında %35 oran ile düşük kabul edilmektedir. Bu durumun en temel sebepleri ekonomik, demografik, sosyal ve kültürel olarak görülmektedir. Öncelikli olarak nüfusun büyük bir bölümü çalışma yaşının altındadır. İkinci olarak iş yaşamına girişi engelleme ve yüksek öğrenime devam etme konusunda yoğun teşvikler vardır. Eğitim ücretsizdir ve yüksek öğretim eğitimi kişilerin yüksek gelirli iş yapma şansını arttırmaktadır. Bunun yanı sıra üçüncü faktör de kamu sektöründe emeklilik yaşının düşük olması nedeniyle iş piyasasından çıkışın fazla olmasıdır. Son olarak üye ülkelerde son yıllarda eğitilmiş kadınların sayısının artmasına rağmen kadınların iş yaşamına katılımının çok düşük olmasıdır. Üye ülkeler arasında Kuveyt en yüksek kadın istihdamına sahip ülke olmasına rağmen uluslararası standartların çok altındadır.¹⁷

Körfez Ülkeleri İşbirliği Konseyi yaklaşık olarak otuzbeş milyon nüfusu temsil eden bir kuruluş durumundadır. Son verilere göre üye ülkelerin nüfus bilgileri yukardaki **Tablo1**'de gösterilmektedir.

¹⁵ Sassanpour, Cyrus ve diğerleri, **Labor Market Challenges and Policies in the Gulf Cooperation Council Countries**, Financial Systems and Labor Markets in the Gulf Cooperation Council Countries, Washington: International Monetary Fund Publications, 1997, s.26.

¹⁶ Sassanpour, Cyrus ve diğerleri s.:31.

¹⁷ a.g.e., s.32.

Tablo 1: Körfez Ekonomik İşbirliğine Üye Olan Ülkelerin Nüfusları (Milyon)

Ülkeler	1995	2000	2005	2008
Suudi Arabistan	18.1	20.5	23.1	28.1
BAE	2.4	3.2	4.7	4.6
Umman	2.1	2.2	2.4	3.3
Kuveyt	1.6	2.2	2.9	2.5
Katar	0.5	0.6	0.8	0.9
Bahreyn	0.6	0.7	0.7	0.7
Toplam	25.3	29.5	34.6	40.1

Kaynak: Gray, Simon ve Blejer, Mario. **The Gulf Cooperation Council Region: Financial Market, Development, Competitiveness and Economic Growth**, Regional Monetary Integration in the Member States of the Gulf Cooperation, European Central Bank Occasional Paper Series: Frankfurt, 2005, s.41.

Yukarıdaki **Tablo 1**'de görüldüğü gibi, Körfez İşbirliği Konseyi'ne üye ülkelerin bazılarının nüfusları yıllar itibari ile sürekli artış göstermiştir. Artış göstren ülkeler içinde ilk sırada, Suudi Arabistan yer almaktadır. Körfez İşbirliği Konseyi üye ülkeleri içinde, diğer üye ülkelere oranla Suudi Arabistan'ın nüfus yapısı bakımından üstünlüğü söz konusudur. Yaklaşık 30 milyon'a yakın nüfusu ile Suudi Arabistan, konseyin nüfusu en hızlı büyüyen ülkesi konumundadır. Sırası ile Suudi Arabistan'ı 4.6 milyonluk nüfusu ile Birleşik Arap Emirlikleri takip etmektedir. Daha sonra Umman, Kuveyt, Katar ve Bahreyn gelmektedir.

Tablo 2: Körfez Ülkeleri İşbirliği Konseyi'ne Üye Ülkelerin En Çok Ticaret Yaptığı Ülkeler (Milyon \$) (2005)

	İthalat	İhracat	Denge
Arap Ülkeleri	3122.5	8063.6	4941.1
Japonya	11573.3	25842.1	14268.8
Avrupa Birliği	44713.6	21987.2	-22726
ABD	13236.7	22541.4	9304.7

Kaynak: Direction of Trade for GCC with Selected Partners, GCC Information Center <http://library.gcc-sg.org/gccstatvoll5/tradestat/tr68.htm> (19.03.2008)

Tablo 2'de üye ülkelerin toplu halde 2005 yılı itibariyle belli başlı ticari ortaklıkları bir arada gösterilmiştir. Körfez Ülkeleri İşbirliği Konseyi'nin resmi verilerine baktığımızda en önemli ticari ortağın Japonya olduğu görülmektedir. Japonya'nın dışında Arap ülkeleri, Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa Birliği de konsey üye ülkelerinin önemli ticaret ortakları olduğu görülmektedir. Yukarıdaki **Tablo 2'**de görüldüğü gibi konsey ülkeleri sadece Avrupa Birliği ülkeleri ile olan ticarete açık vermekte; diğer ortaklarıyla ticari ilişkilerinde özellikle petrol ve petrol ürünleri ihracatının sağladığı avantaj ile bütçe fazlası vermektedir. Buna rağmen konsey üyesi ülkelerinin ihraç ettikleri malların sayısı oldukça azdır.

Tablo 3: Körfez Ekonomik İşbirliği'ne Üye Ülkelerin Kendi Aralarındaki İhracatı (Milyon \$) (2001-2005)

Ülkeler	2001	2002	2003	2004	2005
S.Arabistan	314.7	490.3	2633.7	2397.1	4763.7
Katar	334.1	573.2	648.09	983.13	1526.9
Umman	1031.1	1272	1062.1	1257.4	1718.6
Bahreyn	523	542	731	774	1045
BAE	3937.1	4463.4	6215.7	8203.7	12057
Kuveyt	254.6	393.5	488.84	489.31	518.49
Konsey Toplamı	6205.7	7765.6	11696.5	14313.7	22111.5

Kaynak: “<http://www.gcc-sg.org/eng/index.php?action=Sec-Show&ID=232&W2SID=14523> (11/07/2008)

Yukarıdaki **Tablo 3**'ü incelediğimizde, konseyin resmi sitesindeki verileri doğrultusunda, Körfez İşbirliği Konsey üye ülkelerinin kendi aralarındaki ihracat rakamları yıllar itibari ile artış göstermektedir. Artış göstermesine rağmen üye ülkelerin ihracatı büyük oranda, ekonomik yapılarının benzer olması nedeni ile karşılıklı olarak ciddi bir ticaretin gerçekleşme imkanının sınırlı seviyede gerçekleşmesini sağlamaktadır. Konsey üyesi ülkelerin ekonomilerinin petrole dayalı olması, hidrokarbon sanayisine dayalı ekonomik yapıları, birbirleri ile olan ihracatının çok fazla ürün farklılığı olmamasından ötürü gelişme gösterememektedir.

Üye ülkelerin hemen hepsinin ekonomik gelir kaynağı petrole dayalı olduğundan ihraç edilen ürünlerin başında gelen petrol, bazı ülkelerin tek ihraç malı niteliğindedir. İthal ürünleri incelendiğinde ithalatta ilk sırada en büyük payın mamul ürünler, ikinci sırayı gıda ürünleri, tütün ve içecek alırken, üçüncü ve dördüncü sırayı ham maddeler ve yakıtların aldığı görülmektedir. Konsey üyelerinin büyük bir çoğunluğu 2006 yılı boyunca bütçe fazlası vermiştir. Bu durum genel olarak petrol gelirlerinin bir sonucudur.¹⁸

¹⁸ Abumustafa, Naser. **A Review of Regulation, Opportunity and Risk in Gulf Cooperation Council Stock Markets and Case of Kuwait**, International Research Journal of Finance and Economics, Issue. 3, 2008, s.134.

Tablo 4: Körfez Ekonomik İşbirliği'ne Üye Olan Ülkelerin Kendi Aralarındaki İthalatı (Milyon \$) (2001-2005)

Ülkeler	2001	2002	2003	2004	2005
S.Arabistan	1478.9	1817.2	2023.8	2546.8	2906.8
Bahreyn	* 398.9	* 497.3	* 578.7	* 696.5	*737.95
BAE	1214.1	1483.0	1688	2276.5	2728.8
Umman	1924.6	1993.1	1826.0	3010.8	2788.8
Katar	457.2	623.7	730.9	1102.6	1408.0
Kuveyt	877.9	988.4	1257.8	1685.5	**1743.0
Konsey Toplamı	6346.6	7402.7	8105.2	11318.7	12313.3

Kaynak: "Intra GCC Trade (Exports) <http://www.gcc-sg.org/eng/index.php?action=Sec-Show&ID=232&W2SID=14523> (11/07/2008)

*Petrol hariç

Yukardaki **Tablo 4**'de görüldüğü üzere, Körfez İşbirliği Konsey üye ülkelerinin, ithalat rakamları her yıl artış göstermiştir. Konsey ülkeler arasındaki ithalat ve ihracat rakamlarına baktığımızda bölge içi ticaretin henüz tam anlamıyla gelişmediği ve geçen yıllar içerisinde de ilerleme kaydedemediğini göstermektedir. **Tablo 3** ve **Tablo 4**'te alan verileri yorumladığımızda, belirtmemiz gereken en genel durum Körfez ülkelerinin ekonomik yapılarının benzer olması nedeni ile karşılıklı olarak ciddi bir ticaretin gerçekleşme imkanının sınırlı seviyede gerçekleşeceği söylenebilir. Çünkü, Konsey üyesi ülkeler hemen hemen ekonomik yapı itibariyle birbirleriyle benzerlik arz etmekte ve petrol belirleyici konumunu sürdürmektedir. Buna rağmen bölgesel ticaretin gelişmesi yolunda son yıllarda Konsey üyeleri arasında girilen liberalizasyon çalışmaları önemli bir gelişme olarak ortaya çıkmaktadır. Konsey içerisinde ihracat yaklaşık, 6.5 milyar dolar, ithalat ise benzer şekilde yine 6.5 milyar dolar seviyesindedir.

Geçmiş yıllarda bölge ülkeleri arasında yapılacak ticaretin önündeki en önemli engellerden birisi olan dış ticaret sınırlamaları ve bölge ülkeleri paralarının birbirileri nezdinde kovertibil olmaması, geçen yıllarda aşılmıştır. Körfez Ülkeleri İşbirliği Konseyi üye ülkelerinin yatırımları ise son yıllarda Amerika Birleşik Devletleri yerine, Doğu Asya'ya kaymaya başlamıştır. Körfez ülkelerinin yatırımcılarının geçmiş yıllarda öncelikli olarak Amerika Birleşik Devletleri'ni tercih ederek hazine tahvilleri ve büyük bankaların yatırım portföylerine yatırım yapması günümüzde yön değiştirmeye başlamıştır. Son yıllarda Amerika Birleşik Devletleri'nin cari işlemler açığının büyümesi doların zayıflaması, ülke ekonomisine yönelik risk algılamaları gibi ekonomik etkenlerin yanı sıra 11 Eylül sonrasında Amerika Birleşik Devletleri'nin islam ülkelerine yönelik dış politikasının yarattığı olumsuz etkiler, petrol dolarların akış yönünü değiştirmiştir.

Konsey ülkeleri dünyada bilinen petrol rezervlerinin %40'ına ve doğal gaz rezervlerinin de %20'sine sahip durumdadırlar. Amerika Birleşik Devletleri Enerji Bakanlığı'na göre de bu rakam özellikle yakın gelecekte kuzey denizi'nden sağlanan ihracatın düşmesi ile beraber artacaktır. Körfez Ülkeleri İşbirliği Teşkilatı üye ülkelerinin petrol zengini olması ve dünyanın ham petrol rezervlerinin yarısındanfazlasını ellerinde bulundurmaları ülkelere önemli ekonomik avantajlar sağlamıştır.¹⁹

¹⁹ Coşan, Sanem Arzu. **Körfez Ekonomik İşbirliği Konseyi Ülkeleri'nin Genel Ekonomik Yapıları ve Türkiye ile Olan İlişkileri**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Enstitüsü, Ortadoğu İktisadi Anabilim Dalı, 2007), s.24.

Aşağıdaki **Tablo 5'te** de göreceğimiz gibi üye ülkelerin petrol üretimi dünya çapında üretimin önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Körfez İşbirliği Konseyi üye ülkelerin petrol üretimleri aşağıda gösterilmiştir.²⁰

Tablo 5: Körfez Ülkeleri İşbirliği Teşkilatı Üye Ülkeleri Günlük Petrol Üretimi (Milyon Varil/Gün)

Ülkeler	2008 Temmuz
Suudi Arabistan	9.51
BAE	2.64
Kuveyt	2.61
Katar	0.86
Umman	-
Bahreyn	-

Kaynak: OPEC Montly Oil Market Report July 2008

<http://www.opec.org/home/Monthly%20Oil%20Market%20Reports/2008/pdf/MR082008.pdf>
(11.08.2008)

Yukarıdaki **Tablo 5'i** incelediğimizde, Körfez İşbirliği Konsey üyesi ülkeler içerisinde Suudi Arabistan'ın, diğer üye ülkelerin oldukça üzerinde petrol üretiminin olduğunu görüyoruz. 2008 yılı verilerine baktığımızda; Suudi Arabistan günlük 9.51 Milyon varil petrol üretimi ile diğer üye ülkelerin oldukça üzerinde yer almaktadır. Suudi Arabistanı, 2.64 Milyon varil ile Birleşik Arap Emirlikleri izlemekte, üçüncü olarak da Kuveyt günlük üretimde 2.61 milyon varil ile yer almaktadır, Kuveyt'ten sonra konsey üyesi ülkelerinden Katar takip etmektedir.

²⁰ "Oil Production of GCC States", GCC Information Center,
http://library.gcc-sg.org/gccstatvoll5/oil73_1.htm (19.05.2008)

**Tablo 6:Körfez Ülkeleri İşbirliği Teşkilatı Üye Ülkeleri Petrol Rezervleri
(Milyon Varil/ Yıl Sonu)**

Ülkeler	2007	Dünyadaki Oranı (%)
Suudi Arabistan	264.2	21.3
Kuveyt	101.5	8.2
BAE	9.8	7.9
Katar	27.4	2.2
Umman	5.6	0.5
Bahreyn	-	-

Kaynak: BP Statistical Review of World Energy July 2008, den derlenmiştir.
<http://www.bp.com/productlanding.do?categoryId=6929&contentId=7044622> (15.08.2008)

Yukarıdaki **Tablo 6**'da gösterildiği gibi, ülkeler arasında petrol rezervleri bakımından, Suudi Arabistan diğer üye ülkelerin çok üzerinde bir rezerve sahip konumdadır. Suudi Arabistan 265 milyar varillik kanıtlanmış rezerve sahip olan, petrolde en büyük üretici ve ihracatçı konumunu sürdürmektedir. 2007 yılı verilerini incelediğimizde, Suudi Arabistan 264.2 milyon varil ile birinci sırada yer almaktadır, sırası ile Suudi Arabistan'ı Kuveyt, Birleşik Arap Emirlikleri, Katar ve Umman takip etmektedir.

Körfez Ülkeleri İşbirliği Teşkilatı üye ülkeleri petrol rezervleri, Körfez Ülkeleri İşbirliği Teşkilatı üye ülkeleri petrol üretiminin yanı sıra zengin petrol rezervleri ile de dikkat çekmektedir. Dünyanın en büyük petrol ülkesi olan Suudi Arabistan tespit edilmiş dünya rezervlerinin yüzde 25' ine sahip olarak burada da üstünlüğünü göstermektedir.²¹ Suudi Arabistan, Kuveyt ve Birleşik Arap Emirlikleri ekonomilerinde petrol ve doğalgaz büyük önem arz etmektedir. Petrol; gayri safi milli hasılası her zaman büyük

²¹ Alkin, Kerem ve Atman, Sabit. **Küresel Petrol Stratejilerinin Jeopolitik Açından Dünya ve Türkiye Üzerindeki Etkileri**, İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları, 2006, s.82-83.

oranda petrol fiyat ve üretimine dayalı olmuştur. 1970' ler ve 1980' lerin başında ülke ekonomileri geniş mali ve dış hesap fazlalarıyla hızlı bir ekonomik büyüme süreci geçirmişlerdir. Bu durum konsey ülkelerinin önemli oranda yatırım yapmalarına olanak sağladığı gibi endüstriyel ve hizmet sektörlerinde de gelişmelere olanak sağlamıştır. Ek olarak bu ekonomik çeşitlilik petrol dışı alanlar ve mali sektör için de yol gösterici olmuştur.²²

Aşağıdaki **Tablo 7**'de Körfez İşbirliği Konsey Üyesi ülkelerin, ekonomilerindeki petrol ve petrol ürünlerinin önemi petrol gelirleri ile daha iyi anlaşılacaktır.

Tablo 7: Körfez İşbirliği Konseyi Üye Ülkeleri Petrol Gelirleri (Miyon\$)
(2002-2005)

Ülkeler	2002	2003	2004	2005	2006
Suudi Arabistan	97000	110000	145000	220000	320000
BAE	40926	56898	73322	111277	302552
Katar	22755	29453	30716	55064	64984
Kuveyt	7257	7971	10603	16034	18753
Umman	3782	3610	3791	4156	4395
Bahreyn	2174	2228	2253	2545	2380

Kaynak: IMF:Country Information, Regional Reports, 2008, Resmi sitesinden derlenmiştir.

Yukardaki **Tablo 7**'de görüldüğü gibi en fazla petrol geliri olan konsey üye ülkesi Suudi Arabistan'ın, 2002-2006 yılları arasında petrolden elde ettiği gelir, sürekli artış göstermiştir. Birleşik Arap Emirlikleri, Suudi Arabistan'dan sonra petrolden en çok gelir elde eden ikinci ülke konumundadır. Üçüncü olarak, Katar petrol geliri yüksek olan konsey üye ülkesidir, Kuveyt, Umman ve Bahreyn petrol gelirleri ile diğer üye ülkeleri takip etmektedir. **Tablo 7**'de de görüldüğü üzere üye ülkelerin, petrol gelirleri

²² Sassarpour, a.g.e., s.28.

her geçen yıl artış göstermiştir. Konsey ülkeleri bölgesinde petrol fiyatları ve enflasyon doğru orantılı bir ilişki göstermektedir. Petrol fiyatları arttığında yerli talep de artma eğilimine girmekte; gelirlerin artması da Körfez Ülkeleri Ekonomik İşbirliği teşkilatının üye olmayan arap ülkelerine oranla daha fazla enflasyon ile karşı karşıya kalmasına neden olabilmektedir. Fakat uygulanan sabit kur fiyatlarda ve enflasyonda istikrar sağlamaktadır.

3.2. Körfez Ülkeleri Ekonomik İşbirliği Konseyinde Gümrük Birliği Uygulamasına Geçiş

Küresel dış ticaretin önünde en büyük engeli tarife araçları oluşturmaktadır. Bu bağlamda en önemli engel gümrük vergileridir.²³ Gelişmekte olan ülkeler ve az gelişmiş ülkeler iç piyasalarını koruyabilmek için yüksek gümrük vergileri ile önlem alma yoluna gitmektedirler. Globalleşme süreci ve birtakım ekonomik entegrasyonlar ile bu engellerin ortadan kaldırılması veya hafifletilmesi hedeflenmektedir.²⁴ Körfez İşbirliği Konseyi çalışmalarının alanını genişletmiş ve körfez ülkeleri arasında gümrük duvarlarını kaldırılarak ürünlerin, hizmetin ve sermayenin serbest dolaşımına imkan veren bir sistemin kurulmasını hedeflemiştir.²⁵ Körfez Ülkeleri İşbirliği Konseyi üye ülkeleri arasında 2003 yılında gümrük birliği uygulamasına geçilmiştir. Halen konsey üyesi ülkeler liberal ve açık ekonomi politikası izlemekte ve malların sermayenin ve işçilerin hareketine herhangi bir sınırlama getirmemektedir. Ayrıca Körfez Ülkeleri İşbirliği Konseyi üyesi ülkelerinden ihraç edilen mallar bu ürünlerin en az %40'ının konsey ülkelerinden birinde katma değer kazanmış olması ve üretici firmanın en az %51'inin konsey üyesi devletlerin vatandaşları tarafından kurulmuş olması koşuluyla tüm vergilerden muafır. Üye ülkeler, ülke uyruklu kişilerin diğer üye ülkelerin menkul kıymet borsalarında işlemde bulunmalarına henüz izin vermemektedirler.²⁶

²³ Carbaugh, Richard. International Economics, 5th Edition, New York:1995

²⁴ Dış Ticarette Çevre Koruma Kaynaklı Tarife Dışı Teknik Engeller ve Türk Sanayi İçin Eylem Planı, Yay. NO: T/98, TÜSİAD İstanbul 1998, s. 233.

²⁵ http://www.deik.org.tr/duvuruavrinti_arsiv.asp?newsld:=92&news_statusl3 (13.01.2008)

²⁶ Öztürk, Nesli. **Suudi Arabistan'ın Temel Ekonomik Göstergeleri ve Türkiye Suudi Arabistan Dış Ticareti**, Mayıs 2001, İzmir: <http://www.izto.org.tr/NR/rdonlyres/9144A90D-B3F2-4B78-BEE0-1CF1FA60D018/486/SARABISTAN.pdf> (19.01.2008), ss. 6-7

Gümrük Birliğinin serbest ticaret bölgelerinden sağlanacak kazançları artırması, konsey ülkeleri arasında ticaret engellerinin kaldırılmasını ve ülkelerin yatırım ve teşvik politikalarının uyumlulaştırılmasını sağlayacaktır. Gümrük vergisi gelirlerinin toplanması için uygulanan yöntem bölge ülkelerinden herhangi birine bölge dışından gelen mallar için ilk giriş noktasında gümrük vergisi alınmasıdır. Bir havuzda toplanan bu gelir, malların son giriş yaptığı ülke baz alınarak ülkelere paylaştırılmaktadır.²⁷

Körfez Ülkeleri İşbirliği Konseyi üyeleri 21 Aralık 2001'de Muscat'ta gerçekleştirdiği 22. zirvesinde üye ülkeler arasında ekonomik birlik oluşturulması kararı almıştır. İmzalanan antlaşma ile üye ülkelerin 2003 yılı itibariyle gümrük birliğini tamamlaması öngörülmüş ve ülkeler belirtilen zamanda gümrük birliğine geçmiş; Konsey üyesi ülke dışı ithalatta gümrük vergilerinin %5 olması kararlaştırılmıştır.²⁸ Gerçekte Suudi Arabistan, Bahreyn ve Umman bu oranları uygulamaktaydı ve gümrük birliği sonrası diğer üyeler de %4 olarak uyguladıkları oranları %5'e çıkarmıştır.²⁹

3.1.3. Ortak Para Birimi Uygulaması

Körfez İşbirliği Konseyi, 2010 yılında gerçekleştirmeyi öngördüğü para birliği ve ortak para birimi planları ile daha fazla uyum yönünde adımlar atmaktadır. Üye ülkeler arasında uluslararası parasal birlik, bir bütün olarak üye ülkeler arasında, ekonomik ve mali şartların yakınlaştırılmasını içermektedir. Ancak, üye ülkeler arasında mali yakınlaşma da gerekmektedir.³⁰ Körfez Ülkeleri İşbirliği Konseyi üye ülkeleri arasında parasal birliğin temel amacı daha istikrarlı ekonomiler yaratmak için üye ülkelerin tam bütünleşmesini sağlamaktır.³¹ Körfez Ülkeleri İşbirliği Konseyi'nin parasal bütünleşme kararı kuruluşun bir yıl sonra imzalanan Ekonomik Antlaşmada ifade edilmiştir. Ancak bu konuda en ciddi adım, 2000 yılında Yüksek Konsey toplantısında kararlaştırılmıştır.

²⁷ Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu, **Suudi Arabistan Ülke Bülteni**, Şubat 2007, DEİK, İstanbul, <http://www.deik.org.tr/bultenler/200721416584SuudiArabistan-subat07.pdf> (19.02.2008), s.11.

²⁸ Al-Bassam, Khalid Abdullah. **The Gulf Cooperation Council Monetary Union: A Bahraini Perspective**, Regional Currency Areas and the Use of Foreign Currencies, Switzerland: Bank for International Settlements Papers, No.17, 2003, s.106.

²⁹ Canbek, a.g.e., s.80

³⁰ Sturm, Michael & Seigfried, Nikolaus. **Regional Monetary Integration in the Member States of the Gulf Cooperation**, European Central Bank Occasional Paper Series, Frankfurt: 2005, s.4.

³¹ Sturm ve Seigfried, a.g.e., s.5.

2000 yılı Aralık ayında yapılan toplantıda Yüksek Konsey parasal ajanslar, merkez bankası yetkilileri, Finansal ve Ekonomik İşbirliği Komitesi'ne bu konuda bir plan hazırlama görevi vermiştir. Bunun yanı sıra 2001 yılı baharında konsey yetkilileri ve üye ülke maliye bakanları da parasal birliğin gerekliliklerini yerine getirmek için bir çalışma grubu kurulmasını kararlaştırmıştır.³²

Avrupa Merkez Bankası, ortak para birimi uygulamasına geçmek isteyen altı Körfez ülkesine danışmanlık yapmayı kabul ettiğini doğrulamıştır. Körfez ülkeleri, Avrupa Birliği'nin ortak para birimine geçme sürecinde edindiği deneyimden yararlanmayı ummaktadırlar. Uzmanlar Avrupa Merkez Bankası'nın uluslararası platformda etkisini arttırmak ve Orta Doğu pazarında etkin olmak istediğine dikkat çekerek bu anlaşmanın önemli bir adım olduğunu vurgulamaktadır.³³ Konsey üye ülkeleri 2010 yılında parasal birliğe geçmeden önce kurlarını ABD dolarına sabitlemişlerdir. 2003 yılı itibariyle tüm üye ülkeler kur sabitlemesini yerine getirmiş durumdadır. Gerçekte kur sabitlemesi tüm arapça konuşan ülkelerin izlediği bir politikadır. Arap merkez bankaları kur sabitlemesi yoluyla enflasyon oranlarını düşük tutma ve kredibilitelerini artırma amacı taşımaktadır. Diğer entegrasyonların da ekonomik yapı ve sistemleri benzer ülkelerin parasal birlik ve bütünleşme konusunda daha başarılı olduğunu göstermiştir.³⁴

³² a.g.e., ss. 6-7.

³³ http://www.bbc.co.uk/turkish/europe/storv/2006/04/O60418_ecb_gulf.shtml (27.05.2008)

³⁴ Al-Bassam, a.g.e., s.105.

İKİNCİ BÖLÜM

KÖRFEZ EKONOMİK İŞBİRLİĞİ ÜYE ÜLKELERİ VE EKONOMİK YAPILARI

1. SUUDİ ARABİSTAN ÜLKE GÖRÜNÜMÜ

Resmi Adı: Suudi Arabistan Krallığı

Yönetim Biçimi: Krallık

Başkent: Riyad

Yüzölçümü: 2.149.690 Km²

Nüfus: 28.146.656 (Temmuz 2008)

Din: Müslüman %100

Resmi Dili: Arapça

Para Birimi: Suudi Dinarı

GSMH: 376 Milyar Dolar (2007)

Kişi Başı GSMH: 23.200 Dolar (2007)

Reel Büyüme Oranı: % 4.1 (2007)³⁵

Mutlak monarşi ve şeri hükümler çerçevesinde yönetilen Suudi Arabistan Krallığı, Arabistan Yarımadasındaki en büyük ülke konumundadır. 1930'lu yıllarda petrol bulunması ile birlikte bölgenin önemi artmış ve özellikle Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü'nde ki rolü ile bölge ve dünya ekonomisinde belirleyici ülkelerden biri olmuştur.³⁶ Aşağıda, sırası ile Suudi Arabistan'ın kısa tarihi, demografik yapısı, ekonomik ve sanayi yapısı, son olarak da enerji ve dış ticaret yapısına değinilecektir.

³⁵ <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/sa.html> (11.09.2008)

³⁶ http://en.wikipedia.org/wiki/Saudi_arabia (11.09.2008)

1.1. Suudi Arabistan'ın Kısa Tarihi

Arap yarımadasının Mezopotamya, Filistin, Irak, Suriye, Yemen gibi kısımları tarihin bazı önemli olaylarına ve gelişmelerine sahne olduğu halde bugünkü Suudi Arabistan topraklarını teşkil eden Hicaz ve Necd bölgelerinde islamın doğuşuna kadar bir devlet yapılanmasının olmadığından bile bahsedilebilir. Bu topraklar bölgedeki büyük devletlerin bazan ilgi alanına bile girmemiştir. İslamiyetin doğduğu sıralarda Mezopotamya, Filistin, Irak, Suriye, Yemen gibi yerlerde zayıf da olsa Bizans veya İran nüfuzu görülmekte, bazan da bu topraklar bu büyük devletler arasında sürtüşmelere sebep olmaktadır. Belki de islam devletinin kurulup gelişmesi sırasında bir kazaya uğramamasının en büyük sebebi Hicaz ve Necd bölgesine olan ilgi noksanlığı idi.

İslam Devletinin kurulmasından kısa bir süre sonra islam ülkelerinin merkezi, önce Şam'a sonra da Bağdat'a kaymış ve Mekke ve Medine'nin kutsallığı dışında Hicaz ve Necd gene adeta unutulmuştur. Osmanlı Devleti'nin yıkılma zamanlarına rastlayan petrol ilgisine kadar da bu iki bölgede siyasi anlamda ciddi gelişmeler olmamıştır. Petrol bulunana kadar bu bölgeler fakir ve az nüfuslu bölgelerdir.

Petrol, topraklarını Türklerin elinden almayı matuf İngiliz çabaları netice vermiş, Osmanlıya karşı mücadele eden aileler Birinci Dünya Savaşından sonra petrol topraklarında krallıklar kurulmuşlar, Necd ve Hicaz bölgesi, Suud Ailesinin payına düşmüş, Abdülaziz Bin Suud da Suudi Arabistan'ın ilk kralı olmuştur. Osmanlı İmparatorluğunun son döneminden itibaren bölgede bir devlet çalışmaları sürdürülmüştür. 22 Eylül 1932 yılında Kral Abdülaziz Suudi Arabistan Kraliyet Devleti'ni ilan etmiştir.³⁷

Suudi Arabistan'a 1953'e kadar Abdülaziz, 1953-1964 yıllarında Suud, 1964-1975 yıllarında Faysal, 1975-1982 yıllarında Halid, 1982-2005 yıllarında Fahd hükmetmiş olup, 2005 Temmuz'undan bu yana da Abdullah hükmetmektedir. Krallık, kardeşlerin tamamı ölene kadar en büyük kardeşe geçtiğinden Suudi Arabistan yaşlı krallar tarafından idare edilmektedir.³⁸

³⁷ Marufoğlu, Sinan. "Yeniden Yapılanma Sürecinde Türk Cumhuriyetleri ve İslam Ülkelerinin Sosyo-Ekonomik Yapıları ve Türkiye İlişkileri", Marmara Üniversitesi, 1998, İstanbul, s. 195–197.

³⁸ T.C. Cidde Başkonsolosluğu Ticaret Ateşeliği, Temmuz 2007
<http://www.musavirlikler.gov.tr/upload/DU/ULKE%20NOTU%202007.doc> (20.01.2008), s.10.

1.2. Suudi Arabistan'ın Demografik Yapısı

Ülke nüfusunun 2008 yılı itibariyle 28 milyonu geçtiği tahmin edilmektedir. Bunun yaklaşık %25 kadarı yabancısıdır. Nüfusun %38.1'i 0-14 yaşlarında, %59,5'i 15-64 yaşları arasında ve 2.4'i de 65 yaşın üzerindedir. Nüfusun %50'si 19 yaşın altıdadır. Nüfus artış hızı %2,52'dir. Doğum oranı 28.85, ölüm oranı 2.49'dur.

Ülke nüfusu batıda Kızıldeniz kıyısındaki Mekke, Medine ve Cidde, ortada başkent Riyad ve doğuda Dammam bölgesinde yoğunlaşmıştır. Nüfusun tamamına yakını şehirlerde yaşamaktadır. Ülke arazisinin çok büyük bir kısmı ıssız çöllerden oluşmaktadır.³⁹Ülkede eğitimden kaynaklanan sorunlar nedeniyle teknik düzeyde, çalışacak Suudlu vatandaş bulup, çalıştırmak güçleşmiştir.⁴⁰ Çalışma çağındaki Suudilerin ancak %6.8'i çalışmaktadır. Çalışan Suudiler de polislik, askerlik, banka memurluğu ve başka büro işleri yapmaktadırlar. Halkın büyük bir kısmı gerçek anlamda çalışmamaktadır.

1.3. Suudi Arabistan'ın Ekonomik Yapısı

Suudi Arabistan ekonomisi petrol bulunmadan önce, ticaret hac mevsiminde Mekke ve Medine'ye gelen hacıların harcamalarından sağlanan gelirlere bağlı iken, 1938 yılında petrolün bulunmasının ardından ekonominin yapısı tamamen değişmiş ve petrol ihracatı en önemli gelir kaynağı olmuştur. Suudi Arabistan ekonomisi petrol ve yan sanayisine bağımlı bir ekonomidir. Toplam bütçe gelirleri içerisinde petrol gelirlerinin payı %80'nin üzerindedir. Dünyada petrol rezervleri bakımından en zengin ülke Suudi Arabistan'dır. Gerektiği zaman petrol üretimin arttırarak, Dünya petrol arzında değişiklik yaratabilen Suudi Arabistan bu bağlamda OPEC'in en önemli üyelerinden birisidir.⁴¹Suudi Arabistan'ın, 1991 yılında sona eren Körfez Savaşı'ndan bu yana GSYİH'nın %35'inden fazlasını petrol oluşturmaktadır. Bu oran, ham petrol fiyatlarında yaşanan artış nedeni ile 2004 yılında %40'a ulaşmış ve 2005-2006 döneminde neredeyse %50 seviyelerine ulaşmıştır. Kamu gelirlerinin %75-85'i, ihracat

³⁹T.C. Cidde Başkonsolosluğu Ticaret Ateşeliği, Temmuz 2007

<http://www.musavirlikler.gov.tr/upload/DU/ULKE%20NOTU%202007.doc> (20.01.2008) ,s.12.

⁴⁰ Toprak, Sadullah. "Sosyo Ekonomik Açından Suudi Arabistan ve Türkiye İle Olan İlişkileri", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi SBE, 1996) İstanbul, s. 8.

⁴¹ Marufoğlu, s.196.

gelirlerinin ise %90'ı petrol sektöründen elde edilmektedir.⁴²

Suudi Arabistan sadece kesinleşmiş petrol rezervleri ile (261 milyar varil) ile dünyapetrol rezervlerinin %25'ine sahiptir. Ancak gelecek öngörülere kapsamında petrole 41 yıllık bir ömür biçilmektedir.⁴³ Bu açıdan ülke içerisinde petrole olan bağımlılığın azaltılması konusunda tartışmalar devam etmektedir.

Suudi Arabistan yaklaşık 380 milyar dolarlık milli geliri ile bölgesinde en önemli ekonomi olmayı sürdürmektedir. Bunların yanı sıra ülkede sanayinin, tarım ve hizmetler önünde önemli bir ağırlığı bulunmaktadır. Şüphesiz bu durumun temel nedeni de petrol sanayinin çok gelişmiş durumda olması ve tarımsal arazilerin sınırlı verimliliğe sahip bulunmasıdır.⁴⁴ Suudi Arabistan'da enflasyon yok denecek kadar düşük durumdadır. Ancak bu seyre rağmen 2007 yılı enflasyon oranı 3.4 oranı ile son yıllardaki en yüksek seviyesine ulaşmıştır. Ülkenin döviz kuru politikası ABD dolarına bağlı durumdadır.⁴⁵

Tablo 8: Suudi Arabistan'ın Temel Ekonomik Göstergeleri (2004-2007)

Ekonomik Göstergeler	2004	2005	2006	2007
GSYİH (Milyar \$)	250.6	307.4	347.4	372.5
GSYİH artış oranı (%)	5.3	6.5	4.2	3.5
Enflasyon	0.5	0.4	2.2	3.4
İhracat (milyar \$)	126.1	160.0	207.7	228.8
İthalat (milyar \$)	40.9	44.9	64.159	82.4
Cari İşlemler Dengesi (milyar \$)	51.927	87.131	103.773	89.9
Döviz Rezervi (Altın hariç milyar \$)	27.3	26.5	27.4	33.8
Toplam Dış Borç (milyar \$)	34.9	41.6	46.6	52.7

Kaynak: DEİK Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu, Suudi Arabistan Ülke Bülteni, Nisan 2008
http://www.deik.org.tr/Lists/Bulten/Attachments/126/Suudi%20Arabistan%20Ülke%20Bulteni%20Nisan%202008_TR.pdf (11.09.2008).s.2.

⁴² Aydın, İnci Selim. **Suudi Arabistan Ülke Raporu**, İstanbul, T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracat Geliştirme Merkezi, 2007, s.9.

⁴³ Alkin ve Atman, a.g.e., s.59.

⁴⁴ Suudi Arabistan Ülke Bülteni, a.g.e., s.3

⁴⁵ Erçel, Gazi. "Suudi Arabistan Ekonomisi", <http://www.digimedya.com/Content/Articles/1528.aspx> (16.03.2008)

Yukarıdaki **Tablo 8**'i incelediğimizde, Suudi Arabistan GSYİH'nın yıllar itibari ile artış gösterdiği görülmektedir. İhracatta aynı şekilde her geçen yıl artış göstermiştir. Suudi Arabistan ekonomisinde, ihracatın artış göstermesi büyük ölçüde petrole dayalıdır. Suudi Arabistan, dış ticarete fazla veren bir ülkedir. 2004 yılında 126 milyar dolarlık ihracat'a karşılık, ithalat 40 milyar dolar, 2005 yılında ihracat 160 milyar dolar, ithalat 44 milyar dolar, 2006 da 207 milyar dolarlık ihracat'a karşılık 64 milyar dolar ithalat, 2007 yılına gelindiğinde 228 milyar dolarlık ihracat'a karşılık ithalat 82 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir.

Suudi Arabistan 2009 yılı sonuna kadar elli milyar dolarlık yatırım programı oluşturmuştur. Günümüzdeki günlük 11 milyon varil düzeyindeki üretim seviyesini; 2010 yılında yatırım tamamlandığında 12.5 milyon, 2030 yılında ise 18 milyon varil düzeyine çıkarmayı planlamaktadır. Fakat, tüm bunlara rağmen ülke içinde rafine edilebilen ham petrolün günde 1.8 milyon varil ile sınırlı kalacak olması rafinerilerin kapasitelerinin artırılmasını öngörmektedir.⁴⁶

Suudi Arabistan **Tablo 8**'de görüldüğü gibi cari işlemler fazlası vermektedir. Suudi Arabistan'ın günümüzde en önemli gündem maddelerinden biri devletin ekonomiye müdahalesini azaltmak ve özel sektörün ekonomideki payının artırılması olmuştur. Bunun yanı sıra yabancı sermayenin ülkeye girişi için de teşvikler yaratılmıştır. Bu konuyla ilgili olarak; özel sektör yatırımlarının artırılması, yabancı sermayenin ülkeye çekilmesi, ülkenin en büyük sorunu olan işsizlik sorununun çözülmesi konularında çalışmalar yapmak üzere 1999 Ağustos'unda "Yüksek Ekonomik Konsey" kurulmuş ve 2000 yılı başında yapılan mevzuat değişiklikleri yabancı yatırımcılara Suudi vatandaşlarına tanınan bir kısım haklar tanınmış ve yabancı yatırımcılara uygulanan vergi oranları düşürülmüştür. Bunun dışında Suudi Arabistan'da hükümetin öncelikli hedefi petrol sektörü dışındaki sektörlerde, yabancı ve yerli sermaye yatırımlarını teşvik etmek amacıyla yeni iş sahaları açmaktır. Özellikle altyapı alanında yatırımların geliştirilmesini amaçlayan hükümet, bu amaçla birçok kamu kuruluşunun özelleştirilmesi konusunda faaliyetlere başlamıştır.⁴⁷ Suudi Arabistan ekonomisinin bir özelliği de liberal devletlerde çok olağan olmayacak şekilde kamu sektörünün özel

⁴⁶ Alkin ve Atman, a.g.e., s.83.

⁴⁷ "Suudi Arabistan Ülke Bülteni", a.g.e., s.4.

sektör önündeki hakimiyetidir. Devlet bunun için aşırı vergilendirme yolunu seçmemiş ve petrole dayalı olan ekonomide sağlanan gelirler hizmet olarak halka dağıtılmaktadır. Hazineye aktarılan petrol gelirlerini kullanabilme Suudi Arabistan'ın ve diğer petrol ihraç eden ülkelerin ayırt edici özelliğidir. Gayri Safi Yurtiçi Hasıla'nın yüzde 7.1'ini teşkil eden inşaat sektörü toplam iş gücünün yüzde 14.7'sini istihdam etmektedir.⁴⁸

1.3.1. Suudi Arabistan'ın Sanayi Sektörü

Ülkede güçlü bir petro-kimya sanayinin, çimento ve tuzlu suyu tatlı suya çevirme sanayilerinin yanısıra, gıda ve hafif tüketim sanayisinde de kayda değer gelişmeler yaşanmaktadır. Et, yumurta, süt ve süt ürünleri üretiminin, daha büyük işletmeler yoluyla ve ithal hammaddeye ve yabancı işçiliğe dayalı olarak yapıldığı ülkede, bu ürünler yerine hammadde ve ucuz emek ithal edilmekte, hammadde ve emek dışardan olunca da bu sanayilerin milli ekonomiye ve beşeri sermayenin gelişmesine katkısı sınırlı kalmaktadır. İthalatın belki miktarında değil ama, demir-çelik ürünleri yerine demir cevheri ithali örneğinde olduğu gibi, türünde değişiklik olmaktadır.⁴⁹

Suudi Arabistan ekonomisinde sanayide petrolün ağırlığı yoğun bir şekilde hissedilmektedir. Ayrıca yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planında amaçlandığı üzere, üretim sektörünün gelişmesi ve teşvik edilmesi öngörülmektedir. Bu çerçevede, geleneksel sektörler olan kilim ve dokuma, dericilik ve deri işleme, sabun yapımı, çömlekçilik ve ev mobilyaları ile aksesuar üretimi teşvik edilmektedir. Devletin sanayi üretiminde ise stratejisi petrokimya, suni gübre ve demir gibi ağır sanayi dallarının geliştirilmesidir. Ağır sanayinin büyük bir bölümü, yüzde 70'i devlete ait olan Suudi Temel Sanayiler Şirketi (Sabic)'nin elinde toplanmıştır. 1999 yılından beri demir üretimi yapan Suudi Temel Sanayiler Şirketi Sabic, 2005 yılında 4.2 milyon ton demir üretimi gerçekleştirmiştir. Sabic tarafından üretilen ürünlerin başında; kimyasallar, petrokimyasallar, gübre, metaller, plastikler ve diğer sanayi ürünleri gelmektedir.

⁴⁸ a.g.e., s.5.

⁴⁹ T.C. Cidde Başkonsolosluğu Ticaret Ateşeliği, Temmuz 2007
<http://www.musavirlikler.gov.tr/upload/DU/ULKE%20NOTU%202007.doc> (20.01.2008), s.17.

Özel sektörün sınai üretimine katılımı gün geçtikçe artmaktadır. Özel sektör, tekstil, mobilya, kağıt, gıda, seramik, kimyasallar, metal, cam, plastik ve kauçuk, makine ve ekipmanları alanlarında faaliyet göstermektedir. Hükümet üretim alanındaki yatırımların artması amacıyla özel ve yabancı yatırımcıları desteklemektedir. Suudi Arabistan Genel Yatırım otoritesi petrol dışında yatırım yapılabilecek alanları belirlemiş ve bu alanlardaki yabancı yatırımcılara eşit haklar tanımıştır.⁵⁰

1.3.2. Suudi Arabistan'ın Enerji Sektörü

Sahip olunan petrol rezervleri ülkenin doğusunda yer alan Sefaniye, Gavar, Abgaik ve Berri bölgelerinde yoğunlaşmıştır. Bu dört bölge, Suudi Arabistan'ın toplam rezervlerinin yüzde 45'ine ve toplam üretimin yüzde 85'ine sahiptir. Suudi Arabistan aynı zamanda Kuveyt ile sınırında yer alan "Tarafsız Bölge"de beş milyar varil kapasiteli rezervleri de paylaşmaktadır, 264.2 milyar varil petrol rezervine sahip olan Suudi Arabistan, bu itibarla dünyadaki toplam petrol rezervlerinin de yüzde 25'ine sahip olmaktadır.⁵¹

Suudi Arabistan dünya toplam petrol üretiminin %13.1'ine denk günlük yaklaşık onbir milyon varil ile dünyada en fazla petrol üretimi yapan ülke konumundadır. 1980 yılında tamamı kamulaştırılan Suudi Aramco'nun petrol üretimi, en büyük özel petrol şirketi olan Exxon'un üretiminin iki katını aşmakta, BP'nin üretiminin ise üç katına yaklaşmaktadır. Suudi Arabistan üretilen petrolün büyük bir bölümünü ihraç etmekte; sadece % 15-17'lik kısmı ülke içinde tüketilmektedir.⁵²

Suudi Arabistan'ın stratejik öneminin asıl kaynağı, ona istediği zaman üretimi artırma ve dolayısıyla fiyatları yönlendirme yeteneğini veren sahip olduğu yedek üretim kapasitesidir. OPEC dışındaki petrol üreticilerinde bulunmayan ve üretimini bir kararla artırabilmesini sağlayan Suudi Arabistan'ın sahip olduğu yedek üretim kapasitesi, OPEC'in stratejik önemini artıran önemli bir faktördür. Devlet bu kapasite sayesinde gerektiğinde arz dengeleriyle OPEC içindeki liderlik gücünü korumayı amaçlamaktadır.⁵³

⁵⁰ a.g.e., s.7.

⁵¹ a.g.e., s.4.

⁵² Alkin ve Atman, a.g.e., s.64.

⁵³ Alkin ve Atman, a.g.e., s.83.

Suudi Arabistan'ın petrol üretimi neredeyse tamamı Suudi Arabistan Petrol Şirketi olan "Saudi Aramco" tarafından gerçekleştirilmektedir. Suudi Aramco'nun 2005 yılı raporuna göre 2005 yılında Suudi Arabistan 3.3 milyar varil ham petrol üretmiş ve bunun 2.6 milyar varilini ihraç etmiştir. Rafineride işlenerek ihraç edilen petrol ve petrol ürünleri ise 592 bin varili bulmuştur. 2006 yılı tahmini rakamlarına göre ise Suudi Arabistan 154 milyar dolarlık ham petrol ihracatı gerçekleştirmiştir.⁵⁴

Suudi Arabistan'ın ayrıca zengin doğalgaz kaynakları da mevcuttur. Suudi Aramco 2005 yılının sonunda Suudi Arabistan'ın toplam gaz rezervelerini 243 trilyon kübik fit olarak açıklamıştır. BP tarafından yıllık olarak yayımlanan rapora göre ise, Suudi Arabistan'ın dünya rezervlerinin yüzde 2.5'ine denk düşen, 6.9 trilyon metre küp rezerve sahip olduğu bilinmektedir. Yine Suudi Aramco tarafından yayınlanan rapora göre, 2005 yılında 400 milyon varil sıvı hidrokarbon gazı üretilmiş ve bunun 289 milyon varili ihraç edilmiştir.⁵⁵

1.3.3. Suudi Arabistan'ın Dış Ticareti

Son yıllarda hem ihracatta hem de ithalatta büyük artışlar olmakla birlikte ihracattaki artış oranları ithalattaki artış oranlarının iki katından fazladır. Suudi Arabistan dış ticareti, istatistiki veri bulunan 1961 yılından bu yana fazla vermektedir. 2000 yılından bu yana 550 Milyar ABD Doları civarında ticaret fazlası verilmiştir. 2006 yılında 64.1 milyon ABD Dolarlık ithalata karşılık 207 milyon ABD Dolarlık ihracat yapılmıştır. İthalatta ve ihracatta belirli bir ülke veya ülke grubuna yoğunlaşma söz konusu değildir.⁵⁶

Aşağıdaki **Tablo 9**'da görüldüğü gibi petrol ihraç eden bir ülke olması bakımından ise dış ticarete sürekli fazla vermektedir. 2005 yılında gerçekleştirilen toplam 160 milyar dolar değerindeki ihracatın 126 milyar dolarlık kısmını ham petrol, 34 milyarlık kısmını ise petrol ürünleri oluşturmuştur. Bu itibarla, ihracatın yaklaşık yüzde 90'ı petrol ve petrol ürünlerinden oluşmaktadır.

⁵⁴ Suudi Arabistan Ülke Bülteni, a.g.e., s.4.

⁵⁵ a.g.e., s.4.

⁵⁶ T.C. Cidde Başkonsoloslugu Ticaret Ateseliği, "Suudi Arabistan'ın Ekonomik Durumu ve Türkiye İle Ekonomik-Ticari" İlişkileri, Temmuz 2007
<http://www.musavirlikler.gov.tr/upload/SA/Yillik%20Rapor%202006.doc> (27.05.2008)

**Tablo 9: Suudi Arabistan Temel Ekonomik Göstergeler-Dış Ticaret (Milyon \$)
(2003-2007)**

	2003	2004	2005	2006	2007**
İhracat	93.2	126.1	160.0	207.7	228.8
İthalat	33.9	40.9	44.9	64.1	82.4
Denge	28.0	51.9	90.0	99.0	89.9

Kaynak: Cidde Başkonsolosluğu Aralık 2006 Suudi Arabistan Ülke Raporu, Ocak 2007, den derlenmiştir.

<http://www.musavirlikler.gov.tr/upload/SA/Yillik%20Rapor%202006.doc> (27.05.2008)

*Tahmini veri

Yukarıdaki **Tablo 9**'u incelediğimizde, Suudi Arabistan ekonomisinin yıllar itibari ile sürekli cari işlemler fazlası verdiğini görmekteyiz. Suudi Arabistan dış ticaretinde 2003 yılında ihracatı 93 milyon dolar iken ithalatı 33 milyon dolar, 2004 yılında 126 milyon dolarlık ihracata karşılık, 40 milyon dolar ithalat, 2007 yılına gelindiğinde ise tahmini verilere göre, 228 milyon dolarlık ihracata karşılık ithalatı 82 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. Suudi Arabistan'ın ihracatı her geçen yıl artış göstermiştir. İthalatı da aynı şekilde yıllar itibari ile artan bir seyir göstermiştir.

Tablo 10: Suudi Arabistan’ın İhracatında En Önemli Ülkeler

	2004	Payı	2005	Payı	2004/2005
	Değer	%	Değer	%	% Artış
	Milyon \$		Milyon \$		2005/2004
Japonya	17.868	14.2	28.155	15.6	58
ABD	21.696	17.2	27.932	1.5	29
Güney Kore	10.768	8.5	15.298	8.5	42
Çin	6.076	4,8	10.805	6.0	78
Hindistan	7.367	5.8	10.730	5.9	46
Singapur	5.906	4.7	9.463	5.2	60
Tayvan	4.106	3.3	6.498	3.6	58
Hollanda	4.858	3.9	6.482	3.6	33
İtalya	3.347	2.7	5.372	3.0	60
Bahreyn	3.068	2.3	4.970	2.8	62
10 Ülke	85.060	67.4	125.705	69.6	48
Toplam					
İhracat	125.998	100,0	180.572	100,0	43

Kaynak: T.C. Cidde Başkonsolosluğu Ticaret Ateşeliği, “Suudi Arabistan’ın Ekonomik Durumu ve Türkiye İle Ekonomik-Ticari” İlişkileri, Temmuz 2007, den derlenmiştir.

<http://www.musavirlikler.gov.tr/upload/SA/Yillik%20Rapor%202006.doc> (27.05.2008)

Yukardaki **Tablo 10**’da görüldüğü gibi Suudi Arabistan, ihracatın büyük çoğunluğu Japonya, Amerika Birleşik Devletleri, Güney Kore ve Çin’e yapılmaktadır. En çok ithalat yapılan ülkeler ise %14.8 ile Amerika Birleşik Devletleri, %9 ile Japonya, %8.2 ile Almanya ve %7.4 ile Çin’dir. Bahreyn, İtalya, İngiltere, Hollanda ve Hindistan Suudi Arabistan’ın diğer ticaret yaptığı ülkeler arasındadır. En fazla ihracat yaptığı Amerika Birleşik Devletleri’nin payı bile ihracatının %15’i kadardır. En fazla ihracat yaptığı ilk beş ülkenin payı da ihracatının %50’si seviyesindedir. Suudi Arabistan, ihracatını ABD, Avrupa Birliği, Japonya başta olmak üzere gelişmiş ülkelere yapmaktadır. Günümüzde bu ülkelerin, en büyük tedarikçisi konumundadır.

Tablo 11: Suudi Arabistan’ın İthalatında En Önemli Ülkeler

	2004		2005		
	Değer Milyon \$	%	Değer Milyon \$	%	% Artış 2005/2004
ABD	6.336	14.2	8.787	14.8	29
Japonya	4.366	9.8	5.358	9.0	23
Almanya	3.612	8.1	4.863	8.2	35
Çin	2.968	6.6	4.406	7.4	48
İngiltere	2.541	5.7	2.785	4.7	10
İtalya	1.525	3.8	2.258	3.8	48
Güney Kore	1.702	3.5	2.170	3.6	28
Fransa	1.565	3.4	2.050	3.4	31
Hindistan	1.417	3.2	1.836	3.1	30
Avustralya	1.281	2,9	1.672	2.8	31
10 Ülke Toplamı	27.811	62.2	36.185	60.9	30
Toplam İhracat	44.700	100.0	59.463	100.0	33

Kaynak: T.C. Cidde Başkonsolosluğu Ticaret Ateşeliği, “Suudi Arabistan’ın Ekonomik Durumu ve Türkiye İle Ekonomik-Ticari” İlişkileri, Temmuz 2007, den derlenmiştir.

<http://www.musavirlikler.gov.tr/upload/SA/Yillik%20Rapor%202006.doc> (27.05.2008)

Yukarıdaki **Tablo 11**’i incelediğimizde, Suudi Arabistanın ithalatında ve ihracatında hiçbir ülkenin fazla bir payı yoktur. En fazla ithalat yaptığı Amerika Birleşik Devletleri’nin payı ithalatının %15’ni ve en fazla ithalat yaptığı ilk beş ülkenin payı da ithalatının %45’ini aşmamaktadır. Amerika Birleşik Devletleri %14, Japonya %9, Almanya %8, Çin % 7, İngiltere %4’lük payı ile ithalatında ilk beş ülkedirler.

Fakat ABD pazarında Venezuela, Kanada ve Meksika Suudi Arabistan için önemli rakiplerdir. Suudi Arabistan petrol ihracının %50’sine yakın bir oranını ise Asya ülkelerine satmaktadır.⁵⁷

⁵⁷ Yıldırım, Sevil. Dünyada ve Türkiye’de Petrol, DTM Ekonomik Araştırmalar ve Değerlendirme Genel Müdürlüğü, Ankara: 2003, s.43.

2. KUVEYT ÜLKE GÖRÜNÜMÜ

Resmi Adı: Kuveyt Devleti

Yönetim biçimi: Anayasal Emirlik

Başkent: Kuveyt

Yüzölçümü: 17.820 Km²

Sınır komşuları: Irak ve Suudi Arabistan

Doğal kaynakları: Petrol, balık, karides, doğal gaz

Nüfus: 2.596.799 (Temmuz 2007)

Resmi Dili: Arapça

Para birimi: Kuveyt Dinarı

GSMH: 111.3 Milyar Dolar (2007)

Kişi Başı GSMH: 39.300 Dolar (2007)

Reel Büyüme Oranı: % 4.6 (2007)⁵⁸

Kuveyt; Basra Körfezinin kuzeyinde yer almaktadır. Kuveyt ile Suudi Arabistan arasındaki tarafsız bölgedeki 2590 kilometre karelik alanda dahil edildiğinde toplam 17.820 kilometre karelik yüzölçüme sahip olan Kuveyt'in kara komşuları Irak ve Suudi Arabistan olup, Irak ile 240 km, Suudi Arabistan ile ise 222 km sınıra sahiptir. Kuveyt'in toplam kıyı uzunluğu ise 499 kilometredir. Boubiyan Adasında yer alan bataklık alanlar dışında, Kuveyt'in tamamına yakını düz ve çöl alanlardan oluşmaktadır. Ülkenin en yüksek noktası 306 metre olup, dağ, akarsu, ve benzeri fiziksel yapılara sahip değildir.⁵⁹

⁵⁸ <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/qu.html> (11.09.2008)

⁵⁹ T.C. Kuveyt Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, “Kuveyt’in Genel Ekonomik Durumu ve Türkiye İle Ekonomik-Ticari İlişkileri”, Nisan 2007, Kuveyt, http://www.counsellors.gov.tr/upload/KWT/2006_Yillik_Rapor.doc (09.03.2007), s.6.

2.1. Kuveyt'in Kısa Tarihi

Kuweyt 1961 yılında bağımsızlığını kazanarak 1963 yılında Birleşmiş Milletler'in bir üyesi olmuştur. Jeopolitik konumu nedeniyle etrafındaki istikrarsızlıklardan olumsuz olarak etkilenen Kuveyt sekiz yıl süren İran Irak savaşının akabinde Ağustos 1990 tarihinde Irak tarafından işgal edilmiş, ancak Amerika Birleşik Devletleri'nin öncülüğünde çeşitli ülkelerin oluşturduğu askeri güçlerin ortak hareketi sonucunda Şubat 1991 tarihinde yeniden bağımsızlığına kavuşmuştur.⁶⁰

Ülkenin bugünkü idarecileri olan "Sabah" ailesi halk tarafından seçilerek yönetime getirilmiştir. 1756 yılında halk, Sabah soyundan bir şeyh seçmiştir. Bölgede belli dönemlerde İran'ın işgalleri gerçekleşmiştir. Yine bir süre Osmanlı Yönetimi'ne tabi olan Kuveyt 1899 yılında imzaladığı anlaşma ile dış ilişkilerinin kontrolünü İngiltere'ye bırakmıştır. 1961 yılında ise İngiltere, Kuveyt'in tam bağımsızlığını tanıyarak ilan ederken; Irak Kuveyt'in Irak'ın bölünmez bir parçası olduğunu iddia etmiştir. 1963 yılında Kuveyt'in BM'e üye olmasının ardından Irak'da Kuveyt'in bağımsızlığını tanımıştır. Ancak 1990 yılına gelindiğinde Irak, Kuveyt üzerinde yeniden hak iddia ederek Kuveyt topraklarını işgal etmiştir. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi tarafından yetkilendirilen otuz dört ülkeli koalisyon kuvvetlerinin ortak hareketi sonucunda ise Şubat 1991'de Kuveyt yeniden bağımsızlığına kavuşmuştur.⁶¹

2.2. Kuveyt'in Demografik Yapısı

Toplum bilgilendirme Kamu idaresi (PACI) verilerine göre Aralık 2007 yılı itibariyle Kuveyt resmi nüfusu 2.596 milyondur. Ülkede doğum oranı 2.19, ölüm oranı 2.37'dir. Ülkede yaşayan toplam yabancı sayısına ülkede bulunan Amerika Birleşik Devletleri ve diğer koalisyon ülkelerine mensup askerler dahil edilmemektedir. İşgücünün büyük bir bölümü kamu sektöründe çalışmakta olup, aynı anda özel sektörde de çalışma imkanına sahiptirler. Fakat, Kuveytliler özel sektör işlerine pek rağbet etmemektedirler.⁶²

⁶⁰ T.C. Kuveyt Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, Kuveyt'in Genel Ekonomik Durumu ve Türkiye İle Ekonomik-Ticari İlişkileri, Nisan 2007, Kuveyt, http://www.counsellors.gov.tr/upload/KWT/2006_Yillik_Rapor.doc (09.03.2007) , s.12.

⁶¹ <http://tr.wikipedia.org/wiki/Kuweyt> (20.09.2008), par.2.

⁶² T.C. Kuveyt Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, Kuveyt'in Genel Ekonomik Durumu ve Türkiye İle Ekonomik-Ticari İlişkileri, Nisan 2007, Kuveyt, http://www.counsellors.gov.tr/upload/KWT/2006_Yillik_Rapor.doc (09.03.2007), s.16.

İşsizliğin önlenmesi ve Kuveytli nüfusun özel sektörde çalışmasını teşvik etmek amacıyla "Kuwaitization" isimli bir proje başlatılmış ve özel sektör firmalarına belirli oranda Kuveytli çalıştırma zorunluluğu getirilmiştir. Bu kotalar sektörlere göre %2 gibi rakamlardan başlayarak, bankacılık gibi alanlarda %50'ye çıkabilmektedir.⁶³

2.3. Kuveyt'in Ekonomik Yapısı

Kuveyt Bakanlar Kurulu tarafından kabul edilen 2008/2009 mali yılı bütçesi 65.2 milyar dolarlık bir harcama ve 18.8 milyar dolarlık açık öngörmektedir. Söz konusu açık, gelirlere ilişkin olarak petrolün varil fiyatı hesaplanırken, baz fiyatın elli dolar alınmasından kaynaklanmaktadır.

Kuveyt ekonomisi petrol fiyatlarındaki son dönemde gözlenen artışlar ve bundan kaynaklanan bütçe gelirlerindeki yükseliş nedeniyle büyük bir güven ve iyimserlik içerisindedir. Petrol fiyatlarında rekor düzeyde artış yaşanması ve petrol üretimindeki artış, Kuveyt'e önemli ölçüde likidite sağlamış, bu da ülkenin 1990'da yaşanan Irak işgalinden bu tarafa görülmeyen ölçüde yeniden bir inşa ve yapılanma dönemine girmesine imkan vermiştir. Bu durum istihdamın son on yılın en yüksek rakamlarına ulaşmasına ve zaten yüksek olan tüketim harcamalarının artmasına da yol açmıştır. Özel sektör hem tüketim harcamalarındaki artıştan, hem de kamu alım ve ihalelerindeki artıştan büyük ölçüde yararlanmışır.

Bölgede genel güven ve istikrar ortamının sürmesi ve ülkedeki liberalizasyon ve reformların devamı halinde, bütün göstergeler bu olumlu gidişin devam edeceği yönündedir. Son iki yıldır Kuveyt'in Irak'a gerçekleştirilen sevkiyatlarda önemli bir rol üstlenmesi ve Amerikan ordusu tarafından açılan ihalelerin büyük bir kısmını Kuveytli firmaların alması da ekonomik büyümede etkin olan faktörlerden olmuştur.

Kuveyt, nüfus olarak küçük bir ülke olmakla birlikte, tüketim alışkanlıkları açısından, nüfusuna oranla, büyük bir pazar kabul edilmektedir. Özellikle gıda maddeleri açısından büyük bir açığın olduğu Kuveyt'te Ticaret Müşavirliği'ne ulaşan ithalat taleplerinde de gıda maddeleri ağırlıkla yer almaktadır. Gerçekte de bu sektör bakımından Kuveyt'te

⁶³ a.g.e., s.16.

bulunan kooperatif birlikleri büyük bir potansiyele sahiptir. Her bölgede kurulmuş olan kooperatiflerin sayısı ve etkinliğinin de dikkate alındığında; bu kooperatiflerin gereksinimi olan mal alımlarının yılda on milyon Kuveyt Dinarı'na ulaştığı kabul edilmektedir.⁶⁴

Kuveyt ekonomisi içerisinde bankacılık sektörü de önemli kabul edilmektedir. Finansal hizmetler GSYİH'nın önemli bir bölümününü oluşturmaktadır. Bankacılık sektörü, altısı %100 Kuveyt'lilere ait yedi ticari banka, sanayi, gayrimenkul, tasarruf ve islami bankacılık alanlarında uzmanlaşmış özel bankacılık hizmetleri veren üç uzman ve bir islami banka olmak üzere on bir kuruluştan oluşmaktadır. Bunlara ilave olarak, Kuveyt Merkez Bankası'na kayıtlı otuz sekiz yatırım şirketi, otuz altı yatırım fonu ve otuzbir döviz şirketi finans sektöründe hizmet vermektedir.⁶⁵

⁶⁴Direzinci, Aykut.“1990-2004 Yılları Arasında Türkiye ile Ortadoğu Ülkelerinin Ekonomik İlişkileri”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005), s.39.

⁶⁵ “Kuveyt Bankacılık Sektörü”, <http://www.turkish-embassy.org.kw/economic/KUVBANKA.htm> (05.01.2008)

Tablo 12: Kuveyt Genel Ekonomik Göstergeleri (2003-2007)

Temel Makroekonomik Göstergeler	2003	2004	2005	2006	2007
GSYİH (Milyar \$)	41.7	53.6	54.8	98.7	109.7
GSİYH (Büyüme %)	9.7	7.8	5.8	11.3	-
Enflasyon (TÜFE)	1.0	2.2	1.8	3.3	6.0
İhracat (Milyon \$)	21.7	30.2	43.8	55.6	62.2
İthalat (Milyon \$)	9.8	10.9	12.2	15.9	19.3
Dış Borç (Milyar \$)	14.0	14.2	14.9	25.2	33.9

Kaynak:“<http://www.kuwaitfib.com/en/Home/InvestmentOpportunities/InvestmentOpportunities/tabid/87>, den derlenmiştir. (01.09.2008)

Yukarıdaki **Tablo 12**'de görüldüğü gibi, Kuveyt ekonomisi beş yılın değerlendirmesi yapıldığında yıllar itibari ile ihracat ve ithalat sürekli artış göstermiş, aynı şekilde dış borç rakamlarında artan bir seyir izlemiştir. GSYİH 2006 yılında 11.3 seviyelerine ulaşmıştır.Yüksek petrol fiyatları ve petrol üretim düzeyi bu olağan dışı büyümeye yol açmıştır. Reel değerlerle büyüme üst üste iki yıl %10 düzeyinde gerçekleşmiştir. Petrol sektöründe üretilen katma değer %60 artış göstererek toplam katma değer %59'una ulaşmıştır. Kuveyt'in kişi başına düşen milli geliri 2007 yılında (39.300 ABD Doları) ile bölgede Katar ve Birleşik Arap Emirlikleri'nden sonra üçüncü sırayı almıştır.⁶⁶

Kuveyt petrol üretiminin büyük bir bölümünü, Büyük Burgan'dan sağlamaktadır. Üretilen petrolün büyük bir kısmını Asya ülkelerine, özellikle Japonya, Hindistan, Singapur, Güney Kore, Tayvan ve Tayland'a ihraç edilmektedir. OPEC'in belirlemiş olduğu kotaya göre, 2002 yılında ise günlük brüt 2.0 milyon varil petrol üretilmiştir. Ocak 2003 tarihinde Kuveyt'in günlük üretim kotası 1.966 milyon varil olarak belirlenmiştir. Kuveyt, petrol üretim kapasitesini arttırma planlarına devam etmektedir. Zamanla petrol arama ve üretim çalışmaları diğer alanlara yayılmıştır. Bu açıdan üretilen petrolün 2020'de dört milyar varil/gün'e çıkarma girişimleri devam etmektedir.⁶⁷

⁶⁶ “Kuveyt Ekonomisi”, <http://www.turkish-embassy.org.kw/economic/KuveytEkonomisi.htm> (05.01.2008)

⁶⁷ “Türkiye Kuveyt Ekonomik İlişkileri”, <http://www.ihracatdunyasi.com/guncel14.html> (09.03.2008)

Petrol fiyatları 2002 yılında başlayan ve 2006'da hızlanan artış ivmesiyle, 2007'de tarihi rekor düzeyine ulaşmıştır. 2006 yılında varil başına ortalama 58.9 dolar olan Kuveyt hampetrol ihraç fiyatı, 2008 yılı Mart ayında 98.85 dolar'a ulaşmıştır. Kuveyt Merkez Bankası verilerine göre 2006 yılı içinde toplam gelirlerde petrol gelirlerindeki artıştan kaynaklanan önemli bir yükselme söz konusudur. 2007 Mart ayı sonu itibariyle 2006-2007 mali yılı geliri 53.5 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Bu rakamın 51.688 milyar dolarının petrol gelirlerinden elde edilmesi beklenmekte olup, petrol gelirleri toplam gelirlerin %94.3'üne tekabül etmektedir.⁶⁸

2.3.1. Kuveyt'in Sanayi Sektörü

Industrial Bank of Kuwait tarafından 2005 yılında hazırlanan bir rapora göre 1999-2004 yılları arasında reel imalat sanayi büyümesi yıllık %12.2 olarak gerçekleşmiştir. 2004 sonu itibariyle GSYİH içindeki toplam imalat sanayi payının %30.2'si kimyasal ürünler, %18.1'i işlenmiş metal ürünler, %16.4'ü gıda ve içeceklerden oluşmaktadır.

Kuveyt'te de diğer üye ülkelerde olduğu gibi, sanayide ağırlığı yine petrol hissettirmektedir. Kuveyt'in imalat sanayi içindeki en önemli sektörleri, petrole dayalı olan petro-kimya ve petrol arıtma sektörleridir. Petrol arıtma sektörü dışındaki üretimin GSYİH'ya katkısı %2.5 gibi düşük bir seviyededir. Petrol dışı sanayi gıda işleme ve inşaat malzemeleri gibi alanlarda yoğunlaşmaktadır. Ayrıca metal ürünleri, mobilya, orman ürünleri ve makineler önemli ürünlerdir. Petrol ve petro-kimya dışında kimya plastik, tarım, tekstil, metal ürünler, çeşitli inşaat malzemeleri üretimi konularında faaliyet gösteren çeşitli firmalar bulunmaktadır. 1999'dan bu yana kurulan şirketler en fazla temel metaller, ağaç ürünleri, tekstil, hazır giyim ve deri sektörlerinde faaliyet göstermektedirler. İlk olarak 1960'ların sonlarına doğru kurulan ve pek de verimli olmayan petro-kimya sektörünün, 1991 Körfez Savaşından sonra devlet tarafından stratejik sebeplerle geliştirilmesine karar verilmiştir.

⁶⁸ Kuveyt'in Genel Ekonomik Durumu ve Türkiye ile Ekonomik-Ticari İlişkileri, a.g.e., s.18.

Ülkede Al Ahmadi, Shaiba ve Mina Abdullah olmak üzere toplam üç adet petrol rafinerisi bulunmaktadır. Bu rafinerilerin toplam üretim kapasitesi 890 bin varil civarındadır. Proje çalışmaları devam eden Al Zour bölgesinde inşa edilmesi planlanan dördüncü rafinerinin 630 bin varil kapasiteli olması düşünülen yeni rafineri gerçekleştiği takdirde bölgenin en büyük rafinerisi olacaktır.⁶⁹

Kuveyt için önemli olan bir sektör de desalinasyon tesisleridir. Deniz suyundan tatlı su elde etmek için halihazırda beş tesis mevcut olup, toplam kapasiteleri günde 1.19 milyon metreküptür. Üretim maliyetinin yaklaşık %85' i devlet tarafından karşılanmakta ve sübvansede edilmektedir.⁷⁰

2.3.2. Kuveyt'in Enerji Sektörü

Kuveyt'in ispatlanmış petrol rezervinin 2007 yılı başı itibariyle 101.5 milyar varil olduğu ifade edilmektedir. Söz konusu rezerv kapasitesi ile Kuveyt dünyanın dördüncü büyük petrol ülkesidir.⁷¹ Kuveyt petrol üretim kapasitesinin 2020 yılına kadar dört milyon varile çıkarmak amacıyla; üretim altyapı modernizasyonu, stoklama, üretim kapasitesi artırımı, petrol alanında uluslararası firmalarla işbirliği ile ihraç ve rafineri kapasitesinin güçlendirilmesine yönelik 30 milyar dolarlık bir yatırım programı başlatılmıştır. Yirmi yıllık proje döneminde Abdali, Sabriya, Ravvdatain, ve Ratqa'yı kapsayan Kuzey petrol sahalarından elde edilen petrol üretiminin 530 bin varilden 900 bin varile çıkarılması ve altı yıl süreyle bu seviyede tutulması amaçlanmaktadır. Ülkenin en büyük petrol üretim bölgesi Kuveyt şehrinin güney batısındaki Burgan bölgesidir. Önemli petrol arıtma tesisleri ve petrole bağlı sanayi işletmeleri de Kuveyt şehrine yakın Shaiba ve Ahmadi bölgelerinde bulunmaktadır.

⁶⁹ “Kuveyt'in Genel Ekonomik Durumu ve Türkiye İle Ekonomik-Ticari İlişkileri”, a.g.e., s.33.

⁷⁰ a.g.e., s.22.

⁷¹ a.g.e., s.23.

Kuveyt, 1975 yılında ülkedeki petrol faaliyetlerini devletleştirmiştir. 1980 yılında tamamlanan devletleştirme sonrasında petrol ile ilgili faaliyetler yürütmek amacıyla Kuwait Petroleum Corporation isimli firma kurulmuştur. Başbakanın başkanlığında toplanan Petrol Yüksek Konseyi üretim politikasına ve yatırıma yönelik kararları almaktadır.⁷² Üretilen 2.5 milyon varil petrolün 290-300 bin varili yurt içinde kullanılmakta, kalanı ise rafine petrol ürünleri veya ham petrol olarak ihraç edilmektedir.

Tablo 13: Kuveyt Petrol Rezerv-Üretim İhracat Durumu (2005-2007)

Enerji	2005	2006	2007
Petrol Rezervi	99 Milyar Varil	104 Milyar Varil	*101.5 Milyar Varil
Petrol Üretimi	837.655 Milyon Varil	939.276 Milyon Varil	2.46 Milyar Varil
Petrol İhracatı	12.392 Milyar Kuveyt Dinarı	15.418 Milyar Kuveyt Dinarı	16.845 Milyar Kuveyt Dinarı

Kaynak: <http://www.counsellors.gov.tr/upload/KWT/2007%20Yillik%20Rapor.doc> (20.09.2008), s.11

* Tahmini Veri

Yukarıdaki **Tablo 13**'ü incelediğimizde Kuveyt'in Petrol rezervi 2005 yılında 99 milyar varil, petrol üretimi 837.655 milyon varil, petrol ihracatı ise 12.392 milyar Kuveyt Dinarı, 2006 yılında petrol rezervi 104 milyar varil, petrol üretimi 939.276 milyar varil, petrol ihracatı 15.418 milyar Kuveyt Dinarı olarak gerçekleşmiştir. Üretilen 2.5 milyon varil petrolün 290-300 bin varili yurt içinde kullanılmakta, kalanı ise rafine petrol ürünleri veya ham petrol olarak ihraç edilmektedir. **Tablo 13**'de görüldüğü gibi Kuveyt'in petrol üretimi yıllara oranla sürekli artış göstermiş, aynı şekilde petrol ihracatı da her geçen yıl artmaya devam etmiştir.

⁷² a.g.e., s.22.

2.3.3. Kuveyt'in Dış Ticareti

2007 yılında Kuveyt'in dış ticaret fazlası 42.801 milyar dolar ile tüm zamanların en yüksek performansını göstermiştir. 2007 yılı toplam ihracatının %95.2'lik bir yüzdesine tekabül eden 59.257 milyar dolar'ı petrol ihracı olmak üzere toplam ihracat 62.223 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Aynı yıl ithalat 19.382 milyar dolar'a yükselmiştir. 2007 yılı petrol dışı ürün ihracatına bakıldığında yıl sonu itibariyle bir önceki yıla göre %14.5'lik artışla 2.958 milyar dolar'a ulaşıldığı görülmektedir. Bu rakamın 266 milyon dolar'ı gübre, 1.404 milyar dolar'ı etilen ürünleri ve 561 milyon dolar'ı diğer ürünler olup toplam 2.232 milyar dolar'ı yerli üretimdir. 726 milyon dolar'lık kısım ise re-export olarak ihraç edilmiştir. Kuveyt'in 2007 yılı ithalatı bir önceki yıla göre %21'lik bir artışla 19.382 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir

Kuveyt'in ihracatında 2004 yılında 28.7 Milyar dolar, 2005'de 44.8 Milyar dolar iken 2006 yılında ulaşılan ihracat rakamı ise 55.6 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Bu rakamlar içerisinde petrol ihracatının payı oldukça büyüktür. 2006 yılı toplam ihracatının %95.6'lık bir yüzdesine tekabül eden 53.130 milyar dolar'ı petrol ihracı olarak gerçekleşmiştir. Aynı yıl ithalatın 15.982 milyar dolar olarak gerçekleşmesi ile 39.685 milyar dolar dış ticaret fazlası verilmiştir.

2006 yılı petrol dışı ürün ihracatına bakıldığında yıl sonu itibariyle bir, önceki yıla göre %5.2'lik artışla 2.536 milyar dolar'a ulaşıldığı görülmektedir. Bu rakamın 218 milyon dolar'ı gübre, 1.199 milyar dolar'ı etilen ürünleri ve 477 milyon dolar'ı diğer ürünler olup toplam 1.895 milyar dolar'ı yerli üretimdir. 640 milyon dolar'lık kısım ise re-export olarak ihraç edilmiştir. Kuveyt'in 2006 yılı ithalatı bir önceki yıla göre yaklaşık %8'lik bir azalışla 15.9 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Bu durum Kuveyt'in ithalat trendinde ciddi bir değişiklik olmadığını göstermektedir. İthalat içerisinde ağırlığın tüketim malları ve ara mallar arasında paylaştığı bunları yatırım mallarının izlediği görülmektedir. Kuveyt ithalatını en çok Amerika Birleşik Devletleri, Suudi Arabistan, Japonya, İngiltere, Fransa, İtalya, Almanya, Çin, Hindistan, Birleşik Arap Emirlikleri ve Güney Kore'den yapmaktadır.⁷³

⁷³ "Kuveyt Ekonomisi", <http://www.turkishembassy.org.kwt/> (05.08.2008)

Tablo 14: Kuveyt Dış Ticaret Verileri (Milyon \$) (2000-2007)

Yıl	İhracat	İthalat	Hacim	Denge
2000	19.436	7.156	26.592	12.280
2001	16.212	7.872	24.085	8.340
2002	15.351	9.000	24.351	6.351
2003	20.675	10.985	31.660	9.690
2004	28.729	12.005	40.734	16.724
2005	44.868	17.488	62.356	27.380
2006	55.667	15.982	71.649	39.685
2007	63.723	20.639	84.362	43.084

Kaynak: T.C.Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, Anlaşmalar Genel Müdürlüğü, Kuveyt, 2008, den derlenmiştir. <http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/ANL/OrtaDoguDb/kuveyt.doc> (28.09.2008).s.3.

Yukarıdaki **Tablo 14** incelendiğinde, 2000-2007 yılları arasında Kuveyt dış ticaretinin, petrol fiyatları ve bölgedeki ekonomik-politik gelişmelere bağlı olarak oldukça değişkenlik gösterdiğini söyleyebiliriz. İhracat 2000 yılında 18.2 milyar dolar seviyesinde iken, 2001 yılında fiyatların tekrar düşmesi sonrasında 2001 ve 2002 yıllarında ihracat olumsuz etkilenmiştir. 2002 yılı sonundan itibaren petrol fiyatlarının artışı 2003-2007 yıllarında ihracatın hızlı bir şekilde yükselmesine neden olmuştur. 2007 yılında ise Kuveyt tüm zamanların en yüksek ihracat rakamını ve 43 milyar dolar ile en yüksek dış ticaret fazlasını gerçekleştirmiştir.

3. BİRLEŞİK ARAP EMİRLİKLERİ ÜLKE GÖRÜNÜMÜ

Resmi Adı: Birleşik Arap Emirlikleri

Yönetim Biçimi: 7 Emirlikten oluşan Federasyon

Başkent: Abu Dhabi

Yüzölçümü: 83.600 Km²

Nüfus: 4.621.399 (Temmuz 2008)

Din: Müslüman %96, Hıristiyan,Hindu, diğer %4

Resmi Dili: Arapça (İş hayatında İngilizce yaygın olarak kullanılmaktadır.)

Para birimi: Emirlik Dirhemi

GSMH: 192.6 Milyar Dolar (2007)

Kişi Başı GSMH: 37.300 Dolar (2007)

Reel Büyüme Oranı: % 7.4 (2007)⁷⁴

Birleşik Arap Emirlikleri, Ortadoğu'da Umman Körfezi ve Basra Körfezi kıyısında Umman ve Suudi Arabistan arasında yer alır ve yedi emirlikten oluşmaktadır.⁷⁵ Öncelikli olarak Birleşik Arap Emirlikleri'nin kısa tarihi, ülkenin ekonomik yapısı, ardından ithalat, ihracat, sanayi ve enerji sektörü'ne değinilecektir.

3.1. Birleşik Arap Emirlikleri'nin Kısa Tarihi

1971 yılında yedi emirliğin birleşmesi ile kuruluşu ilan edilmiştir. Birleşik Arap Emirlikleri'nin bulunduğu topraklar Hz.Ömer zamanında İslam devleti topraklarına katılmış, 16.yüzyılda ise Portekizlilerin saldırılarına maruz kalmıştır. 17. yüzyıldan itibaren ise bölgede İngilizlerin varlığı söz konusu olmuştur. İngilizler ile Arap kabile başkanları arasında yapılan antlaşmalar İngilizlerin bölge üzerindeki nüfuzunu artırmıştır. 1892 yılında İngilizler Özel Ayrıcalık Antlaşması olarak da bilinen bir Paktın oluşmasını sağlayarak; bu emirliklerin iç işlerinde bağımsız dış işlerinde ve savunmada ise İngilizlere bağlanmasını sağladılar.

⁷⁴ <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ae.html> (11.09.2008)

⁷⁵ http://en.wikipedia.org/wiki/United_Arab_Emirates (22.09.2008)

Bu antlaşmalarla birlikte emirliklerin yönetimi 1947 yılına kadar İngiliz Doğu Hindistan şirketi tarafından sürdürülürken, bu tarihten sonra emirlikler İngiltere Dışişleri Bakanlığına bağlanmıştır. 1952 yılında İngiltere kendine bağlı olarak Anlaşmalı Emirlikler Konseyi'ni kurmuştur. 1968 yılında İngiltere'nin bölgeden çekileceğini açıklaması üzerine Abu-Dabi ve Dubai emirlikleri, emirlikler arası birleşmeyi sağlamak amacı ile Basra Körfezi'ndeki tüm ülkelere çağrıda bulunmuşlardır. Yedi emirlikten olumlu yanıt gelmesi üzerine ise 2 Aralık 1971'de Birleşik Arap Emirliği'nin kuruluşu ilan edilmiştir. Federasyon emirliğine ise Abu-Dabi emiri Zayed bin Sultan Ali Naheyan getirilmiştir.⁷⁶

3.2. Birleşik Arap Emirlikleri'nin Demografik Yapısı

Birleşik Arap Emirlikleri'nde de yerli işgücünün istihdam içerisindeki payının artırılması gündemdedir. Nüfusun %80'i yabancı işçiler ve aileleri oluşturmaktadır. Petrol bulunmasından sonra gelen yabancı işçilerle ülke nüfusu 1965-1995 arasında 15 kat artmıştır. Ülkede doğum oranı 16.6, ölüm oranı 2.13'dür.⁷⁷ Ülke %90'ı yabancılardan oluşan yaklaşık 1.5 milyon kişilik genç bir işgücüne sahiptir. Yabancı işgücünün büyük bir bölümü özel sektörde çalışmaktadır, kamu çalışanlarının ise %70'i Birleşik Arap Emirlikleri vatandaşıdır.⁷⁸

Ekonomik sektörlere göre iş gücünün dağılımı incelendiğinde işgücünün büyük bölümünün ticarete yoğunlaştığını söyleyebiliriz. 2004 yılında ticaret ve restoranlarda 621.000 kişi istihdam edilmiştir, ikinci önemli sektörün 362.000 kişi ile inşaat sanayi sektörü olduğu görülmektedir. Diğer önemli sektörler 298.000 kişi ile imalat sanayi ve 249.000 kişi ile devlet sektörü olarak sıralanmaktadır. Petrol sektörü ise sadece 28.000 kişiye iş imkanı sunabilmektedir.⁷⁹

⁷⁶ http://en.wikipedia.org/wiki/United_arab_emirates#History (11.09.2008)

⁷⁷ <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ae.html> (11.09.2008)

⁷⁸ Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu, "B.A.E. Ülke Bülteni", Nisan 2002, DEİK, İstanbul, <http://www.digimedya.com/Content/Articles/1528.aspx> (16.03.2008), s.6.

⁷⁹ Vural Çekinmez, "B.A.E Ülke Profili", 2006, Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi, Ankara, ss. 6-7. <http://kobi.mynet.com/pd&BAE.pdf>, (17.02.2008)

3.3. Birleşik Arap Emirlikleri'nin Ekonomik Yapısı

Birleşik Arap Emirlikleri Körfez Ülkeleri İşbirliği Konseyi'nin en büyük ikinci ekonomisine sahip olan üye ülkesidir. Petrol gelirlerinin de sayesinde harcamaların finansmanı konusunda güçlük çekmemektedir. Oldukça yüksek gelire ve büyük bir yıllık dış ticaret fazlasına sahip olan Birleşik Arap Emirlikleri'nde, dışa açık bir ekonomi anlayışı bulunmaktadır. Zenginliğinin kaynağı GSMH'nın yaklaşık %40'ını oluşturan petrol ve doğalgazdır. Abu Dhabi en büyük petrol üreticisi olup, onu sırasıyla Dubai, Sharjah ve Ras Al-Khaimah takip etmektedir.⁸⁰

İşsizlik oranı %2 ile 3 arasındadır. Özellikle yüksek öğrenim görmüş vatandaşların emek yoğun işlerde çalışmak istememesi istihdam konusunda yapısal sorunların oluşmasına neden olmakta, bu nedenle "bilgi-yoğun" sektörler öncelik verilmesi yoluyla ekonomide yapısal bir değişiklik sağlanarak yerli işgücünün istihdamı ve yabancı işgücünün azaltılması amaçlanmaktadır. Birleşik Arap Emirliklerinde petrolün önemli yer tutmasına rağmen, GSYİH içerisindeki payı 1993'de yaklaşık %36'ya, 1998'de ise %22'ye kadar düşmüştür. Petrolün GSYİH içerisindeki payı, dünya petrol fiyatlarına ve üretim seviyesine bağlı olarak, %20-30 arasında değişmektedir.

Kamu harcamaları yine de doğrudan petrol gelirine bağlı olmaktadır. Bununla birlikte, kamunun ekonominin petrol dışı sektörlerinde de büyük ağırlığı vardır. 1998 yılında GSYİH'nın %18'in den fazlasını gerçekleştiren kamu tüketimi, ekonomideki talebin başlıca unsurunu teşkil etmiştir.⁸¹ Petrol, Birleşik Arap Emirlikleri ekonomisi için büyük önem arz etmektedir. Petrol dışı ekonomik faaliyetlerde kamu harcamalarına bağlıdır ki, bu harcamalarda yine petrol'den elde edilen gelir düzeyi ile belirlenmektedir.⁸²

⁸⁰ Derezinci, a.g.e., s.52.

⁸¹ a.g.e., s.39.

⁸² Ersun, Cengiz ve Diğerleri. "Köfez Ülkeleri İhracat Pazar araştırması", İstanbul:İTO Yatınları, 2001,s.46.

Buna rağmen önemli bir petrol ihracatçısı olan Birleşik Arap Emirlikleri ekonomisi içerisinde dış ticaret de çok önemli bir yer tutmaktadır. Birleşik Arap Emirlikleri'nin dış ticareti sürekli fazla vermektedir. Bunda da en büyük etken ise, toplam petrol ihracatının yüksek olmasıdır. Ülkenin temel ekonomik kaynağı petrol olduğu için, devlet gelirlerinin temini ve ihtiyaç duyulan tüketim mallarının büyük bir bölümünün yurt dışından sağlanıyor olması dolayısıyla dış ticaret hayati öneme sahiptir. Ayrıca Birleşik Arap Emirlikleri'nin dış ticaretinde; özellikle reeksport, ekonomiye son yıllarda önemli bir gelir kaynağı olmaya başlamıştır.

2005 yılında 132 milyar dolar olan ülkenin milli geliri 2006 yılında %23 oranında artışla 163 milyar dolar seviyesine ulaşmıştır. Bu kapsamda, petrol dışı sektörün milli gelir içindeki payı %63 (102 milyar dolar) olup, imalat sektörünün payı %19, emlak sektörünün ise %12'dir. Ekonominin 2006 büyüme oranı sabit fiyatlarla %8.9 seviyesinde gerçekleşmiştir.⁸³

Tüm Körfez ülkelerinde söz konusu olan petrolün ekonomideki egemenliği; Birleşik Arap Emirlikleri'nde ekonomik yapının çeşitlendirilmesi, üretim ve ihracat tabanının genişletilmesi çabaları ile petrolün milli gelirdeki payının düşürülmesi başarılı olmuştur. İmalat sanayinin en önemli alt sektörleri petrol üretimine paralel olarak kimyasal ve plastik üretimi olurken, gıda işleme, tekstil, mobilya, çimento, alüminyum, seramik, demir-çelik ve cam gibi sektörleri geliştirilmeye çalışılmaktadır. Turizm de son yıllarda hızlı büyüyen bir alandır. İnşaat ve inşaat malzemeleri devam eden arazi geliştirme ve altyapı projeleri nedeniyle hareketli sektörlerdir. Su ve elektrik üretimi sektörlerindeki özelleştirme çalışmaları devam etmektedir. Elektrik üretimi ve deniz suyunu tuzdan arındırma projeleri yabancı yatırımcılar için önemli yatırım alanları oluşturmaktadır.

Birleşik Arap Emirlikleri, yedi emirlikten oluşmaktadır. Abu Dhabi, Dubai, Sharjah, Ajman, Umm Al-Qaiwain, Ras al Khaimah, Fujairah, çalışmamızda ekonomi yapılarından dolayı sadece üç emirliğe değinilecektir.

⁸³ “B.A.E. Milli Gelirinde Artış”,
<http://www.counsellors.gov.tr/upload/DU/2008%20YILI%20%206%20AYLIK%20ÜLKE%20%20EKO%20NOMİ%20RAPORU.doc> (21.08.2008), s.3.

3.3.1. Abu Dhabi Emirliği

Abu Dhabi Birleşik Arap Emirlikleri'nin başkentidir; ülkenin yüzölçümünün %80'ni kaplamakla beraber, nüfusun %40'ı bu emirlikte yaşamaktadır. Emirlik Basra Körfezinde bir ada olup anakaraya iki köprü ile bağlanmıştır. Ülkenin en büyük tarım merkezlerinden birisi olmasının yanında yine petrol ve doğalgaz rezervlerinin büyük çoğunluğu Abu Dhabi'de yer almaktadır. Abu Dhabi, Emirlikler içerisinde refah seviyesinin en yüksek olduğu emirliktir ve GSYİH'nın % 60'a yakınına sağlamaktadır. İlerki dönemde turizm, emlak, hava taşımacılığı ve eğlence sektörüne yönelik projelerin yürürlüğe koyulması beklenmektedir. Özellikle, emlak sektörünün ulusal ve yabancı sermaye yatırımlarına açılması bu yöndeki beklentileri kuvvetlendirmektedir.

3.3.2. Dubai Emirliği

Birleşik Arap Emirlikleri'nin ikinci büyük emirliği Dubai olup, ticaret merkezidir. Emirliğin büyük bir çoğunluğu oturulamaz durumda çöl iklimine sahip olmasına rağmen, Dubai şehri kalabalık bir yapıya sahip olup, Arap, Batı ve Güney Doğu Asya kültürlerini içinde barındıran önemli bir şehirdir. Dubai Emirliği Basra Körfezi kıyısında 72 km uzanmaktadır. Birleşik Arap Emirlikleri'nin %5'lik bir alanını kaplamaktadır. Dubai düşük petrol rezervlerine sahip olmasına rağmen finans, ticaret, imalat merkezi ve turistik bölge olması dolayısı ile hızlı bir gelişme göstermektedir.

Dubai toplam GSYİH'nin %25'i kadarını sağlamaktadır. Dubai'nin gelirlerinin yüzde 95'ini ticaret ve turizm oluşturmaktadır. Dubai Hükümeti kendi kurduğu firmalar ile bizzat ticaret yapmakta piyasanın kontrolünü elinde tutmaktadır. Ayrıca, serbest bölge ve liman işletme gelirleri yabancılara gayri menkul satışları, bankacılık ve finans gelirleri uluslararası yatırımlarından elde ettiği gelirleri vardır.⁸⁴

⁸⁴ <http://en.wikipedia.org/wiki/Dubai> (13.07.2008)

Birleşik Arap Emirlikleri başta Dubai Emirliği olmak üzere, re-export ağırlıklı ticari yapıya sahiptir. Muhtelif ülkelerden gelen mallar Birleşik Arap Emirlikleri üzerinden farklı pazarlara ulaştırılmaktadır. Re-export işlemlerinin %80'i Dubai üzerinden gerçekleşmektedir, en büyük pazarı ise Hint Yarımadası ve körfez ülkeleridir.

Dubai'de 1985 yılında kurulan Jebel Ali Serbest Bölgesi, Arap Yarımadasında kurulan ilk serbest bölge özelliğini taşımaktadır. Jebel AH Serbest Bölgesi dünyada ISO 9002 belgesini alan ilk serbest bölgedir. En modern ve gelişmiş haberleşme ve ulaşım ağlarının bulunduğu bölgede kişisel gelir ve servet vergisi alınmamakta ve ayrıca onbeş yıl süreyle de kurumlar vergisi muafiyeti de uygulanmaktadır.⁸⁵ Aynı zamanda gelişmiş bir turizm sektörüne sahip olmakla birlikte Dubai'ye gelen turist sayısı yılda beş milyon civarındadır. 2010 yılına kadar gelen turist sayısının onbeş milyona çıkarılması hedeflenmektedir.

3.3.3. Sharjah Emirliği

Sharjah Emirliği Birleşik Arap Emirlikleri'nin sanayi üretiminin %50'sinin gerçekleştirildiği önemli liman ve sanayi merkezi olmakla birlikte Birleşik Arap Emirlikleri'nin üçüncü büyük emirliğidir. Sharjah'da sanayide kullanılan su ve elektrik maliyetlerinin %70'nin devlet tarafından karşılanması nedeniyle yapılan bir sanayi yatırımının maliyeti diğer emirliklerle karşılaştırıldığında %35 oranında daha ucuzdur. Bu nedenle ülkedeki sanayi yatırımlarının %50'si Sharjah Emirliği'nde faaliyet göstermektedir. Sharjah'nın GSYİH'ya katkısı %9 civarındadır. Geriye kalan dört emirlik oldukça küçük olup, toplamının GSYİH'ya katkısı %6 civarındadır. Hamriyah ve Sharjah Havalimanı olmak üzere iki serbest bölge faaliyet göstermektedir. Her iki bölgede de %100 yabancı sermayeli firmaların faaliyet göstermesine olanak sağlanmaktadır.⁸⁶

⁸⁵ Nesli Öztürk, “**Birleşik Arap Emirlikleri Şubat 2007 Raporu**”, Şubat 2007, İZTO, İzmir, <http://www.izto.org.tr/NR/rdonlyres/CDB6D910-D7A4-4E0A6A76A108BECE322/8056/BAEL.pdf>, (17.02.2008),s.5.

⁸⁶ a.g.e., s.7.

3.4. Birleşik Arap Emirlikleri'nin Sanayi Sektörü

Birleşik Arap Emirlikleri'nde hidrokarbonlara dayalı imalat sanayinin gelişmesi devam etmektedir. Ancak diğer bazı imalat sanayi alt sektörleri de büyümeye başlamıştır. 2500 civarında fabrika 200.000'nin üzerinde kişiye iş imkanı yaratmıştır. Sanayi kuruluşlarının büyük bir çoğunluğu hafif sanayi sektörleridir. Bunlar içerisinde kimyasallar, ev aletleri, kâğıt, gıda, giyim ve yedek parça ürünleri verilebilir. Alüminyum üretimi de son yirmi yıldır anahtar sektör durumundadır. Alüminyum, Dubai hükümetinin sahip olduğu Dubai Alüminyum şirketi tarafından üretilmektedir. 2004 yılındaki 600.000 ton/yıl üretimi ile dünyanın ilk on üreticisi arasına girmeyi başarmıştır. 2010 yılında ise 860.000 ton'a ulaşması beklenmektedir. Bunun dışında şimdiye kadar uygulanan en başarılı politikalardan birisi de serbest bölgelerin geliştirilmesidir. Bu bölgelerin içerisinde en gelişmiş ise Dubai' de kurulan Jebel AH Serbest Bölgesidir.

1985 yılında kurulan bu bölge, 100'den fazla ülkeden 2500'ün üzerinde firmaya ev sahipliği yapmaktadır. Gümrük vergilerinden ve vergi kontrollerinden muaf olmasının yanı sıra, dünya sıralamasında en iyi alt yapıya sahip serbest bölgelerden birisidir. Şimdiye kadar yapılan yatırım miktarı ise 272 milyon dolar civarındadır.⁸⁷

3.5. Birleşik Arap Emirlikleri'nin Enerji Sektörü

2.53 milyon varil/gün petrol üretimi ile Birleşik Arap Emirlikleri dünyadaki önemli petrol üretici ülkelerinden biri konumundadır. Ancak OPEC üyesi olan ülkede petrol üretimi son yıllarda düşme eğilimine girmiştir. Bu durumun doğal bir sonucu olarak da ülke gelirlerinde petrolün ağırlığı % 20'ler seviyesine düşmüştür.

Birleşik Arap Emirlikleri dünya kesin petrol rezervlerinin hemen hemen %10 tutarında bir kısmına sahiptir. Petrol ihracı da ülke ekonomisinin temelini oluşturmaktadır. Petrol ilk olarak 1958 yılında Abu Dhabi'de, 1966 yılında ise Dubai'de keşfedilmiştir. Sharjah ve Ras el-Khaimah'ta ise küçük miktarlarda rezervlere rastlanmıştır. Petrol üretimi ve rezervleri açısından ise Abu Dhabi hakim durumdadır. Gelişmiş teknoloji ve devam eden araştırma çalışmaları neticesinde, son on yılda rezervleri iki kat artmış ve Dhahi'de

⁸⁷ a.g.e., s.8.

özellikle deniz üzerindeki rezervlerin geliştirilmesi yönünde çalışmalara devam edilmektedir. Emirlik petrol üretim miktarının artırılması ve OPEC içerisindeki payının %9'lara çıkarılması konusunda kararlı bir yapı göstermektedir.⁸⁸Birleşik Arap Emirlikleri doğal gaz rezervleri açısından da zengin bir ülkedir. Rusya, İran ve Katardan sonra dördüncü büyük üreticidir. 5.8 milyar metre küp rezervlerin dünyadaki toplam rezervler içindeki payı ise %4 civarındadır. Rezervler mevcut üretim seviyesini 200 yıldan fazla karşılayabilecek durumdadır. Doğalgaz rezervlerinin de %90'ından fazlası Abu Dhabi'dedir. Fujairah ve Ras el-Khaimah'da bakır, Abu Dhabi'de magnezyum ve kuzeydeki tüm emirliklerde manganez yatakları olduğu bilinmektedir. Ülkede krom, demir ve uranyum da çıkarılmaktadır.⁸⁹

3.6. Birleşik Arap Emirlikleri'nin Dış Ticareti

Birleşik Arap Emirlikleri ithalat ve ihracatında çok sınırlama getirmeyen bölgenin liberal ekonomilerinden biridir. Körfez İşbirliği Konsey ülkeleri arasında 1 Ocak 2003 tarihinde yürürlüğe giren Gümrük Birliği Anlaşması kapsamında Birleşik Arap Emirlikleri ithalat vergi oranını %5 olarak uygulamaktadır. Birleşik Arap Emirlikleri'den her türlü ürünün ithalatı yapılmaktadır. Ülkeye ithal edilen ürünlerin büyük bir bölümü tüketim maddeleridir. Bu oran alkollü içkiler için %50 ve tütün ürünleri için %100'dür. Bununla beraber işlenmiş gıda ile ilaç ürünlerini kapsayan bir takım mal grupları için gümrük vergisi alınmamaktadır. Birleşik Arap Emirlikleri'nin en fazla ithalat yaptığı ülkeleri incelediğimizde ise, toplam ithalatının %10.3'lük kısmının Çin tarafından sağlandığı görülecektir. Ürün grubunda ise çok değişik bir yelpazede ithal ürün çeşitliliğine rastlanmaktadır. Amerika Birleşik Devletleri ve Japonya 2003 yılına kadar en önemli ithal kaynakları arasında yer alırken son yıllarda Çin'in önlenemez yükselişi bu pazarda da kendini göstermiştir.⁹⁰

⁸⁸ a.g.e., s.8.

⁸⁹ "Birleşik Arap Emirlikleri Ülke Bülteni", a.g.e., s.5.

⁹⁰ a.g.e., s.16.

Tablo 15: BAE'nin 2000-2008 Yılları Dış Ticaret Hacmi (Milyar \$)(2000-2008)

Yıl	İhracat	İthalat	Hacim	Denge
2000	315.973	39.745	355.718	276.228
2001	380.145	65.140	445.285	315.005
2002	457.328	100.805	558.133	356.523
2003	702.908	113.597	816.505	589.311
2004	1.143.728	183.485	1.327.213	960.243
2005	1.675.187	205.442	1.880.629	1.469.745
2006	1.985.095	322.335	2.307.430	1.662.760
2007	3.240.940	468.389	3.709.329	2.772.555
2008*	3.798.238	217.945	3.580.886	4.016.183

Kaynak: T.C.Abu Dhabi Büyükelçiliği, BAE Ekonomi Ve Dış Ticaretinde 2008Yılı İlk Yarisındaki Gelişmeler, Ağustos 2008, den derlenmiştir.

<http://www.musavirlikler.gov.tr/upload/DU/2008%20YILI%20%206%20AYLIK%20ÜLKE%20%20EKONOMI%20RAPORU.doc> (11.09.2008).s.6.

(*) 2008 Yılı ilk 6 ay rakamlarıdır

Yukarıdaki **Tablo 15**'de gösterildiği gibi, Birleşik Arap Emirlikleri'nin ihracatı bir önceki yıla göre sürekli artış göstermiştir. Yirmi yılı aşkın bir süredir, Birleşik Arap Emirlikleri dış ticaretinde sürekli fazla veren bir ülkedir. Dış ticaret fazlası 2000-2008 yılları arasında sürekli artış göstermiştir.⁹¹ Japonya, Birleşik Arap Emirlikleri'nin ihracatında en önemli ticari ortağıdır. Japonya petrol ihtiyacının % 30'unu Birleşik Arap Emirlikleri'nden sağlamaktadır. Güney Kore de önemli bir petrol ithalatçısı konumundadır. İran pazarı ise Birleşik Arap Emirlikleri için ürünlerini reeksport yaptığı önemli pazarlar arasındadır. Dış ticaretinin artış sağladığı diğer ülkeler ise, eski Sovyetler Birliği'nin güneyinde bulunan ülkeler ve körfez ülkeleri olarak verilebilir.⁹²

⁹¹ Çekinmez, "B.A.E. Ülke Profili, a.g.e., s.11.

⁹² a.g.e., s.15.

Birleşik Arap Emirlikleri ekonomisinde ihracatının çok büyük bir bölümünü de reeksport oluşturmaktadır. Yıllık ortalama 34.5 milyar dolar ithalat yapılırken, gerçekleşen reeksport miktarı yaklaşık 13 milyar dolar seviyelerindedir ve aradaki 33 milyar dolar tutarındaki fark ise iç piyasada tüketiliyor gibi görünmektedir. Ancak bu miktar 4.6 milyonluk nüfus için de çok yüksek görünmektedir. Nüfusun yarıdan daha fazlasının yabancı uyruklu olduğunu düşündüğümüzde bu durum ülkeden bavul ticareti yoluyla önemli miktarlarda ihracat yapıldığını göstermektedir.⁹³

Dubai ve Abu Dabi Emirliklerinin Birleşik Arap Emirlikleri dış ticaretinde çok önemli bir yeri vardır. Abu Dabi ihracat, Dubai ise ithalat ve reeksportta önemli rol oynamaktadır. Dubai hızla gelişen canlı ve dinamik ticaret hayatı nedeniyle sadece Birleşik Arap Emirlikleri'nin değil tüm Arap Yarımadası, Basra Körfezi, Hindistan ve Doğu Afrika kıyı şeridinin önemli bir iş ve ticaret merkezi haline gelmiştir. Dubai'nin ticaret merkezi niteliği birden çok ve geniş limanların yapımını da beraberinde getirmiştir. Port Rashid, Jebel Ali Port ve Hamriyat Port emirliğin en büyük limanlarıdır.⁹⁴

⁹³ Derezinci, a.g.e., s.40.

⁹⁴ a.g.e., ss.16-20.

4. BAHREYN ÜLKE GÖRÜNÜMÜ

Resmi adı: Bahreyn Krallığı

Yönetim Biçimi: Anayasal Monarşi

Başkent: Manama

Yüzölçümü: 665 Km²

Nüfus: 713.306

Resmi Dili: Arapça

Para birimi: Bahreyn Dinarı

GSMH: 19.66 Milyar Dolar (2007)

Kişi Başı GSMH: 32.100 (2007)

Reel Büyüme Oranı: %6.6 (2007)⁹⁵

Bahreyn resmi adıyla Bahreyn Krallığı, Asya'da, Basra Körfezi'nde yer alan karadan komşusu olmayan bir ada ülkesidir. Bahreyn'in güneydoğusunda Katar, batısında Suudi Arabistan yer alır. Kuzeybatıdan, Kral Fahd Geçidi ile Suudi Arabistan'a bağlanmıştır. Kendisine özgü nitelikleriyle diğer Körfez İşbirliği Konsey'i ülkelerinden ve özellikle de Suudi Arabistan'dan farklı bir görüntü sergilemektedir. Küçük bir ada devleti olup, günlük yaşamda hoşgörü ve serbestinin hakim olduğu bir ülkedir. Farklı kültürlere mensup bireyler bir arada çağdaş bir yaşam sürdürmektedirler.⁹⁶

4.1. Bahreyn'in Kısa Tarihi

Antik çağlarda Dilmun ülkesi olarak bilinen Bahreyn, M.Ö.2000-1800 yılları arasında önemli bir ticaret merkeziydi. Yerel Arap kabilelerinin hüküm sürdüğü adayı 1521'de işgal eden Portekiz denizcileri, 1602 yılına kadar yönetmişlerdir. O tarihten 1783 yılına kadar ada yönetimi Araplar ve İranlılar arasında el değiştirmiştir. Bahreyn, 1783'te İngilizlerin yardımıyla İran kökenli Şii yönetime son vererek adada hakimiyet tesis etmiş olan halife hanedanının yönetimindedir. Halifelerin 1820'de imzaladıkları korsanlığı sınırlamaya yönelik anlaşmayla egemenlik fiilen İngilizlere terk edilmiş ve 150 yıl boyunca İngiliz himayesinde kalmıştır.

⁹⁵ <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ma.html> (01.09.2008)

⁹⁶ <http://en.wikipedia.org/wiki/Bahrain> (17.07.2008)

İngiltere'nin 1968 yılında İran Körfezinden çekileceğini ilan etmesi üzerine 15 Ağustos 1971 tarihinde Bahreyn'in de, Katar ile bugünkü Birleşik Arap Emirliklerini oluşturan emirlikleri kapsayan Mütareke Devletleri grubuna dahil olması gündeme gelmiş, ancak bu planın gerçekleşmemesi üzerine 16 Aralık 1971 tarihinde bağımsızlığını ilan etmiştir. 1936'da petrol ihraç etmeye başlayan Bahreyn'in önemi İkinci Dünya Savaşı yıllarında artmış, savaş sonrasında 1946'da bölgedeki en üst İngiliz yöneticinin de yine Busher'den Manama'ya gelmesiyle İngiliz İmparatorluğunun körfezdeki siyasi merkezi olmuştur.⁹⁷

4.2. Bahreyn'in Demografik Yapısı

Yaklaşık 714.000 nüfusu olan Bahreyn'de halkın yaklaşık %80'i kent merkezlerinde yaşamaktadır, ülkede doğum oranı 17.26, ölüm oranı 4.29'dur. Ülkede nüfusun çoğunluğunu erkekler oluşturmaktadır, erkek nüfusundaki bu fazlalık yabancı uyruklu iş gücü ile açıklanabilir.

Bahreyn'de eğitimin ücretsiz olması nedeni ile sosyal hizmetler en üst seviyededir. Kadınlar açısından Bahreyn'de diğer Körfez ülkelerine göre farklı bir görüntü vardır. Kadınlar Bahreyn'de uzun yıllardan beri toplum yaşamının her alanında oynadıkları aktif rolle öne çıkmaktadırlar.⁹⁸ Arapların adaya gelişiyle birlikte MS 7. yy. islam'ı kabul etmiş olan Bahreyn'de yerli nüfusun yüzde 98'i müslüman olup, yaklaşık üçte ikisi Şii, diğerleri Sünni'dir. İran ve Irak'tan sonra körfez bölgesinde Şii nüfusun Sünni nüfustan fazla olduğu tek ülkedir. Nüfusun kalan kısmını Hıristiyanlar, Bahailer ve diğer dinler mensupları oluşturmaktadır.⁹⁹

⁹⁷Manama Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, Eylül 2007
<http://www.musavirlikler.gov.tr/upload/BAH/BAHREYNRAPORUweb1.doc> (11.02.2007)

⁹⁸ a.g.e., s.2.

⁹⁹Manama Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, Eylül 2007
<http://www.musavirlikler.gov.tr/upload/BAH/BAHREYNRAPORUweb1.doc> (11.02.2007)

4.3. Bahreyn'in Ekonomik Yapısı

Bahreyn ekonomisine finans sektörü hariç hala büyük oranda kamu kuruluşları hakim durumdadır. Dünya Ticaret Örgütü'nün kurucu üyesi olan Bahreyn, genel olarak ekonomiyi çeşitlendirmeye, liberalleştirmeye ve yabancı yatırımı ülkeye çekmeye yönelik politikalar uygulamaktadır. 2007 yılı yıllık GSYİH'sı 15.8 milyar dolar ve kişi başına düşen milli geliri 32.000 dolar olan Bahreyn'in GSYİH'nın % 15.7'si petrol ve doğalgaz gelirlerinden sağlanmaktadır.¹⁰⁰

Tablo 16: Bahreyn'in Temel Ekonomik Göstergeleri (2003-2007)

Ekonomik Göstergeler	2003	2004	2005	2006	2007
GSYİH (Milyar \$)	9.6	10.2	11.0	13.4	15.8
GSYİH artış oran (%)	6.8	5.3	5.9	7.6	6.5
Enflasyon	1.6	4.9	2.1	2.6	3,3
İhracat (Milyar \$)	6.6	7.4	10.0	11.5	13.6
İthalat (Milyar \$)	5.1	6.1	7.9	8.9	11.4
Dış Borç (Milyar \$)	4.6	6.1	3.7	7.3	7.2

Kaynak: "Bahreyn'in Genel Ekonomik Durumu Ve Türkiye İle Ekonomik-Ticari İlişkileri", Manama Ağustos 2008, den derlenmiştir. <http://www.musavirlikler.gov.tr/upload/BAH/rapor2007.doc> (20.08.2008), s.11

¹⁰⁰ a.g.e., s.3.

Yukardaki **Tablo 16**'da belirtildiği üzere Bahreyn'in GSMH'sı yıllar itibari ile sürekli artış göstermiş, 2007 yılında Gayri Safi Milli Hasılası 15.8 milyar dolara ulaşmıştır. Bahreyn 1935'ten bu yana petrole dayalı bir ekonomiye sahip olmasına rağmen 1992'de kanıtlanmış petrol rezervinin 200 milyon varil olduğu açıklanmıştır. Bu durum hükümeti yeni arayışlara yöneltmiştir.¹⁰¹

Bahreyn, petrol gelirlerini etkin biçimde yöneterek bölgenin telekomünikasyon, finans ve ulaştırma konularında en gelişmiş ülkesi haline gelmiştir. Düşen petrol rezervlerinin ve çok küçük bir ülke olmasının getirdiği dezavantajı bir bölgesel hizmet merkezi haline gelerek aşmaya çalışan Bahreyn, finans özellikle kıyı bankacılığı (off-shore banking) alanında ihtisas sahibi olmuştur. Bahreyn bölgesinin finans merkezi olmayı hedeflemektedir. Bankacılık ve finans sektörünün GSYİH'ya katkısı %19.2 oranındadır. İslami bankacılık hariç, 2004 yılı sonu itibariyle bankacılık sektörünün toplam konsolide bilançosu 118.9 milyar dolar seviyesindedir.¹⁰²

4.3.1. Bahreyn'in Sanayi Sektörü

Ülkenin en önemli sanayi kolu alüminyumdur. Petrol sanayi dışında, ülkedeki en büyük sanayi alüminyum işletmesi olup, çelik pelet ve gemi bakım-onarım tesisleri diğer sanayi dallarını oluşturmaktadır. Sanayinin ekonomideki payının artırılması için dönüşüm sanayi ürünlerine katma değer kazandırılmasına, yüksek teknoloji yatırımlarının çekilmesine, küçük ve orta ölçekli işletmelerin (KOBİ) desteklenmesine, sanayinin uluslararası standartlara yükseltilmesine ve mamul mallar ihracatının artırılmasına yönelik stratejiler izlenmektedir. İmalat sanayinin ülke ekonomisine katkısı son yıllarda artmakta olup, GSYİH içindeki oranı %13'ler seviyesine yükselmiş ve 2006'da %83 oranında büyümüştür. 2004'te iki misli artan imalat sanayi, 2005'te %50 büyümüş, son dört yılda sanayi üretimi de dört kat artmıştır.

¹⁰¹ Bahrain: Petroleum Industry, [http://lcweb2.loc.gov/cgi-bin/query/r?frd/cstdy:@field\(DOCID+bh0033\)](http://lcweb2.loc.gov/cgi-bin/query/r?frd/cstdy:@field(DOCID+bh0033)), (07.03.2008).

¹⁰² "Bahreyn Ülke Bülteni", a.g.e., s.3.

2005 yılsonu itibariyle kayıtlı 450 civarında KOBİ'nin toplam yatırımlarının 2.7 milyar dolar seviyesinde olduğu ve otuzbeşbin kişinin istihdam edildiği, imalat sanayi içindeki paylarının %31 civarında olduğu açıklanmıştır. 2005'te ruhsat verilen işletme sayısı 119 iken yatırımlar, 886 milyon dolar da kalmıştır. Yeni işletmelerin çoğunluğunun KOBİ olduğu kaydedilmiştir. 2006'da ruhsat verilen sanayi işletmelerinin sayısı 106 olmuş, yatırımları da 2005 yılına göre iki kat artarak 1.6 milyar dolar seviyesine ulaşmıştır. Sektörde altıbine yakın yeni istihdam yaratılmıştır.

Tablo 17: Bahreyn'in Sanayi Ürünleri Üretimi (2003-2007)

Ürünler	2003	2004	2005	2006	2007
Alüminyum (Metrik Ton)	531.991	531.626	750.71	860.435	865.048
Ham Petrol (Bin Varil)	87.481	76.337	68.096	66.908	67.262
Bahreyn Sahası	13.720	13.647	13.348	13.085	12.552
Abu Saafa Sahası	73.761	62.690	54.748	53.823	54.710
Rafine Petrol Üretimi	92.350	92.669	97.716	96.217	97.903
Petrokimya Ürünleri (Bin Metrik Ton)	1.317	1.287	1.338	1.482	1.373
Gaz (Küçük Metre)	434.537	428.375	470.41 3	487.932	507.671
Elektrik (GWH)	7.767	8.268	8.904	9.752	10.689

Kaynak: : “Bahreyn'in Genel Ekonomik Durumu Ve Türkiye İle Ekonomik-Ticari İlişkileri”. Manama Ağustos 2008, den derlenmiştir. <http://www.musavirlikler.gov.tr/upload/BAH/rapor2007.doc> (20.08.2008), s.17.

Yukardaki **Tablo 17**'yi incelediğimizde, Bahreyn'in sanayi ürünleri üretiminde en önemli ürünün alüminyum olduğunu görüyoruz, alüminyum üretimi Bahreyn'de her geçen yıl sürekli artış göstermiştir. Alüminyum Bahreyn ekonomisinde oldukça önemli bir üründür, ikinci sırada diğer Körfez İşbirliği Konsey üye ülkelerinde olduğu gibi petrol ve son olarakda doğal gaz yer almaktadır.

KOBİ'lerin alüminyum yan sanayisinin oluşturulması, bilgi teknolojileri, çevre dostu teknolojiler geliştirilmesi, alternatif enerji üretimi ve marka temsilciği alanlarında faaliyet göstermesi öngörülmektedir. Sınırlı sermayenin değerlendirilmesi, istihdamın yaygınlaşması bakımından da makro ve mikro ekonomi politikalarda KOBİ'lere önem verilmektedir. Bahreyn Sanayi ve Ticaret Bakanlığı tarafından KOBİ'leri desteklemek amacıyla özel bir birim oluşturulmuş ve 2006 yıl sonunda KOBİ politikası yayınlanmıştır. Bakanlık, BM Sınai Kalkınma Teşkilatının Bahreyn Yatırım ve Teknoloji Teşvik Bürosu (UNIDO-ITPO) ile işbirliği halinde kısa ve uzun vadeli hedefler belirlemektedir. Bahreyn Ticaret ve Sanayi Odasının da KOBİ Meslek Komitesi bulunmaktadır. Bahreyn Kalkınma Bankası aracılığıyla KOBİ'lere uygun şartlarda kredi sağlanmaktadır. Makroekonomik politikanın belirlenmesinden sorumlu Ekonomik Kalkınma Kurulu da KOBİ'lerin verimliliklerinin artırılmasına yönelik programlar geliştirmektedir.

Sanayinin temelini oluşturan Bahreyn Alüminyum Şirketi (ALBA), 1968'de kurulmuş olup, halen dünyanın en büyük alüminyum işleme tesisidir. Yıllık üretimi dünya alüminyum üretiminin %3'üne tekabül etmektedir. ALBA, 1971'de 120 bin ton kapasiteyle üretime geçmiş, üç hat ilavesiyle tesisin yıllık üretimi 512 bin tona ulaşmıştır. ALBA'nın faaliyete geçtiğinden buyana, 35 yılda ülkeye 827 milyon dolar net gelir sağladığı ve 2006 gelirinin 158.8 milyon dolar olduğu açıklanmış olup, bu meblağ GSYİH'nın %1,5-2'sine tekabül etmektedir.¹⁰³

1985 yılında kurulan Körfez Petrokimya Sanayi Şirketi 1.3 milyon metreküplük üretimi ve 184 milyon dolarlık petrokimya ürünü ihracı ile ekonomideki yerini belirlemiştir. İşlenmiş petrol ihracının öne çıkması ile birlikte petrol nakliyatı yapan tankerlerin bakım onarım çalışmalarını sağlamak amacıyla kurulan Arap Gemi İnşa ve Bakım Tersanesi de sanayiye önemli katkılar sağlamıştır.¹⁰⁴

¹⁰³Manama Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, Ağustos 2008
<http://www.musavirlikler.gov.tr/upload/BAH/BAHREYNRAPORUweb1.doc> (21.08.2008)

¹⁰⁴a.g.e., s.5.

4.3.2. Bahreyn'in Enerji Sektörü

Körfez bölgesinde petrole ilk kez 1902'de Awali sahasındaki Duman Dağında (Jebel al-Dokhan) rastlanmıştır. 1932'de işletmeye değer petrol bulunmuş ve 1936'da petrol ihracatına başlanmıştır. 2006 yılsonu itibariyle saptanmış petrol rezervi yirmi milyon metreküp, halen ham petrol üretimi Bahreyn adasındaki Awali havzası ile Bahreyn-Suudi Arabistan kıta sahanlığı sınırında bulunan ve ortaklaşa işletilen Abu Sa'fah havzası olmak üzere iki sahadan yapılmaktadır. 1958'de Suudi Arabistan ile deniz sınırının yeniden tespiti sırasında, Bahreyn'in adanın kuzeyindeki deniz alanındaki egemenlik hakkından vazgeçmesi karşılığında Suudi Arabistan bölgede petrol bulunması halinde satış gelirini paylaşmayı kabul etmiştir. Sahanın işletmesi ve petrolün uluslararası piyasalarda pazarlanması Suudi Arabistan Petrol Şirketi (Aramco) tarafından yapılmakta olup, satış gelirini Bahreyn almaktadır.

Kapasitesi günde 267 bin varil olan Bapco rafinerisinin ham petrol ihtiyacının sadece %15'i Awali sahasından yerel üretimle karşılanmakta, kalan ihtiyacın karşılanması için Suudi Arabistan'dan günde ortalama 220 bin varil ham petrol ithal edilmektedir. Rafineriyi beslemek üzere Suudi Arabistan'dan yapılan ham petrol ithalatı, 2005'te 83.8 milyon varil (günlük 229 bin varil) iken 2006'da 81.7 milyon varil (günlük 223 bin varil) seviyesinde kalmış olup, değer olarak 4.9 milyar dolara ulaşmıştır.

2006'da toplam gaz üretimi, doğalgaz üretimindeki %2.0 artışa paralel olarak 13,8 milyar metreküpe ulaşarak, 2005'teki 13.3 milyar metreküplük üretime göre yaklaşık %4.0 oranında artmıştır. Doğalgaz üretiminin tamamı sanayi tesislerinin ihtiyacının karşılamasında ve elektrik üretiminde kullanılmaktadır. 2006'da, gaz tüketiminde %27 ile Alüminyum Tesisi (ALBA) ilk sırayı alırken, Bapco Rafinerisi %9 ve elektrik santralleri %18 pay almışlardır. Banagas'ın 2006'da 3.703 milyon varil olan yıllık üretim kapasitesinin %47'sini nafta, %27'sini propan gazı ve %26'sını bütan oluşturmuştur.¹⁰⁵

¹⁰⁵Manama Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, Ağustos 2008
<http://www.musavirlikler.gov.tr/upload/BAH/BAHREYNRAPORUweb1.doc> (21.08.2008)

4.3.3. Bahreyn'in Dış Ticareti

Bahreyn'in dış ticaretinin seyri petrol ihracatı gelirlerine bağlıdır. Petrol ithalatı ve ihracatı dış ticaretin en büyük iki kalemidir. Bağımsızlığını kazanmasından bu yana Bahreyn batı yanlısı bir dış politika benimsemiş; Amerika Birleşik Devletleri ve İngiltere ile yakın siyasi ve askeri ilişkiler geliştirmiştir. Amerika Birleşik Devletleri'nin Afganistan ve Irak'ta yürüttüğü askeri operasyonlara destek vermiştir. Amerika Birleşik Devletleri ile bu yakın ilişkiler çok yakında imzalanan Serbest Ticaret Anlaşması ile pekiştirilmiştir. Bahreyn, Amerika Birleşik Devletleri'nin Ortadoğu'da bir serbest ticaret bölgesi yaratılması yolundaki politikası çerçevesinde, serbest ticaret müzakerelerini başlattığı ilk ülkedir.¹⁰⁶ Bu açıdan ülke ekonomisi için dış ticaret serbestisi tam olarak sağlanmıştır.

Bahreyn diğer Körfez ülkelerinin aksine işlenmiş petrol ihraç etmektedir. İşlenmiş petrolün yalnızca %15'i yerel rezervlere aittir. Geri kalan kısım Suudi Arabistan'dan piyasa fiyatının altında alınan ham petrolden elde edilmektedir. Sitra'da bulunan rafineri 1997'den beri ciddi bir modernizasyon sürecine girmiştir. 2004 yılında ise dizel benzin üretiminde benzindeki sülfür oranının düşürülmesi için Japon JGC firması üretim tesisi kurmaya hak kazanmıştır.¹⁰⁷

¹⁰⁶ a.g.e., s.2.

¹⁰⁷ a.g.e., s.4.

Tablo 18: Bahreyn Dış Ticaret Göstergeleri (Milyar \$)(2000 -2007)

Yıl	İhracat	İthalat	Hacim	Denge
2000	6.1	4.6	10.8	1.5
2001	5.5	4.3	9.8	1.2
2002	5.7	5.1	10.8	0.78
2003	6.6	5.3	11.9	1.2
2004	7.6	6.1	13.7	1.5
2005	11.2	7.8	19.0	3.4
2006	11.6	8.9	20.5	2.7
2007	13.6	11.4	25.0	2.1

Kaynak: “Bahreyn’in Genel Ekonomik Durumu Ve Türkiye İle Ekonomik-Ticari İlişkileri ”, Manama Ağustos 2008,den derlenmiştir. <http://www.musavirlikler.gov.tr/upload/BAH/rapor2007.doc> (17.07.2008), s.4.

Yukardaki **Tablo 18**’i incelediğimizde, Bahreyn’in dış ticareti 2000-2007 tarih aralığında, ithalatı her yıl, bir önceki yıla göre artış göstermiştir. Sadece 2001 yılında bir önceki yıla göre küçük bir oranda düşüş yaşanmıştır, aynı yıllarda bu düşüş ihracat rakamlarında da görülmektedir. Bahreyn’in ihracatında ise 2000-2004 yılları arasında belirgin bir fark görülmemektedir. 2005 yılına gelindiğinde ihracat rakam’ı belirgin bir artış göstermiştir. İhracat’ı 2006 ve 2007 yıllarında, 2005 yılı rakamlarının biraz üzerinde gerçekleşmiştir.

Başlıca ihracat ortakları Amerika Birleşik Devletleri, Hindistan, Suudi Arabistan ve Güney Kore'dir. Başlıca ithalat ortakları ise Suudi Arabistan, Amerika Birleşik Devletleri, Japonya, Almanya ve İngiltere'dir.¹⁰⁸

¹⁰⁸ a.g.e., s.6.

5. KATAR ÜLKE GÖRÜNÜMÜ

Resmi adı: Katar Devleti

Yönetim Biçimi: Emirlik

Başkent: Doha

Yüzölçümü: 11.437 Km²

Nüfus: 824.789 (Temmuz 2007)

Dini: Müslüman %95

Resmi Dili: Arapça

Para birimi: Katar Rialı

GSMH: 67.76 Milyar Dolar (2007)

Kişi Başı GSMH: 80.900 Dolar (2007)

Reel Büyüme Oranı: %14.2 (2007)¹⁰⁹

11.437 Kilometre kare yüz ölçümü ile küçük bir körfez ülkesi olan Katar'ın tek karasal komşusu 60 kilometre'lik bir sınırı paylaştığı Suudi Arabistan'dır. Denizden Bahreyn, Birleşik Arap Emirlikleri ve Umman'a yakın bir konumda olan Katar, Basra Körfezi'nin merkezinde olması ve İran'a yakınlığı sebebi ile jeostratejik açıdan önemli bir ülkedir.¹¹⁰

5.1. Katar'ın Kısa Tarihi

İngilizlerin 1971 yılında Basra Körfezi'nden çekilmesi ile Katar bağımsızlığını ilan etmiştir. Emirliğin başına ise Halife Bin Hammad getirilmiştir. İslamiyet'in yayıldığı yıllarda Arap yarımadasının diğer ülkeleri gibi Katar'da İslamiyet'i kabul etmiş ve İslam devleti'nin yönetiminden sonra bölge uzun süre aşiret beylerinin emri altında yönetilmiştir. 1916 yılında ise İngiltere ile yapılan antlaşma ile Katar; dış ilişkilerinde İngiltere'ye bağımlı iç ilişkilerinde ise serbest bir ülke olmuştur. 1970 yılında İngiltere'nin bölgeden çekilmesi Katar'ın bağımsızlığının yolunu açmıştır. 3 Eylül 1971'de Ahmed bin Ali'ye emirlik ünvanı verilerek Katarın, bağımsızlığı ilan edilmiştir. 1972 yılında ise emirliğe Halife Bin Hammad getirilmiştir.¹¹¹

¹⁰⁹ <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/qa.html> (03.09.2008)

¹¹⁰ <http://en.wikipedia.org/wiki/Qatar> (14.07.2008)

¹¹¹ Coşan, a.g.e. ,s.58

5.2. Katar'ın Demografik Yapısı

Katar nüfusunun önemli bir bölümünün göçmenlerden oluştuğu bir ülkedir. Ülkede Katar kökenlilerin çoğunluğu Suudi Arabistan gibi Vahabi mezhebine dahildir. Ülkede doğum oranı 15.69, ölüm oranı 2.47'dir. Katar'da Araplar %40, Pakistanlılar %18, Hintliler %18, İranlılar %10'dur. Bu durum zaman zaman yerel halkın tepkisine neden olmaktadır. Ülkede eğitim ücretsiz ve zorunlu olarak 12 yıl sürmektedir. Şehir nüfus oranı %88'dir. Ülke nüfusunun yarısı başkent Doha'da yaşamaktadır. Nüfusun yoğun olduğu merkez ise, Doha'nın 54 km kuzeyindeki El-Hureys'dir.¹¹²

5.3. Katar'ın Ekonomik Yapısı

Katar ekonomisi son yıllarda yüksek düzeyde seyreden petrol fiyatlarından ve özellikle doğal gaz sanayisinin gelişiminden ve çeşitlenmesinden olumlu şekilde etkilenmiştir. 90'lı yılların sonlarında GSYİH'nın %35'i seviyesine gerileyen hidrokarbon sanayisi 2000-2006 yılları arasında %55-60 seviyesine yeniden ulaşmıştır. Hidrokarbon gelirlerinin doğal gaz endüstrisinin çeşitlendirilmesine ve geliştirilmesine, ülkenin altyapı ve ulaşım sektörlerine yoğun bir yatırım aktarılmasıyla, oldukça dinamik bir ekonomi yaratılmaktadır.

2002 yılında 19 milyar dolardan 2006 yılında 52.7 milyar dolara çıkan Katar GSYİH'sı %172 oranında bir artış göstermiştir. IMF tahmini raporuna göre Katar ekonomisi 2007 yılı içerisinde 2006 yılına göre %25'e yakın büyüme kaydetmek suretiyle 65.8 milyar dolar seviyesine ulaşmıştır. Bu rakamlar Katar'ın bir milyonun altındaki nüfusu göz önüne alındığında, Ortadoğu ve Körfez ülkeleri arasındaki en yüksek kişi başı milli gelir düzeyini işaret etmektedir. Kişi başına düşen GSYİH 2002 yılında 28.3 bin dolardan 2006 yılına gelindiğinde yaklaşık 63 bin dolara ulaşmıştır. IMF tahmini raporu ise bu rakamı 2007 yılı sonunda yaklaşık 71 bin dolar gibi dikkat çekici bir seviyede göstermektedir. GSYİH'daki bu artış 2002 yılına oranla %150'ye varan bir artışa tekabül etmektedir.

¹¹² Özey, Ramazan. **Dünya Denkleminde Ortadoğu Coğrafyası**, İstanbul: Aktif Yayınları, 2004, s.153.

2007-2011 yılları arasında Katar hükümeti enerji kaynakları üretimi ve imalat sanayi kolları için 75 milyar dolarlık, toplamda ise 130 milyar dolarlık yatırım planlamıştır. Belli başlı projelerde kullanılmak üzere makine ve malzeme ithalatı artmış olsada bu ithalat ürünleri Katar ekonomisi açısından uzun vadede ekonomik büyümeye olumlu yansıyacak niteliktedir.

Ülke özellikle sıvılaştırılmış doğal gaz ihracatındaki artıştan faydalanmaktadır. 2006 yılında Katar Endenozya'yı geçerek dünyanın bir numaralı LNG tedarikçisi olmuştur. Özel tüketimde gelir artışı ile birlikte son on yıla bakıldığında artan bir trend izlemiştir. Katar hükümeti petrol ve doğal gaz ürünlerinde mümkün olduğunca çeşitliliğe giderek ekonomik istikrarını sağlamlaştırmaya çalışmaktadır. İhracat gelirlerinin %40'ı sıvılaştırılmış gaz, doğal gazdan üretilen sıvı yakıtlar ve petrokimya ürünlerinden oluşmaktadır. Bu oranın önümüzdeki yıllarda daha da artması beklenmektedir.¹¹³

5.3.1. Katar'ın Sanayi Sektörü

1970'li yılların başından beri petrol dışı sanayi sektörlerinin gelişmesi için çaba sarf edilmektedir. Orta dönemde petrol ve gaz sektörüne yapılan yatırımın değeri on milyar dolar'ı aşmıştır. Yatırımın çoğunluğu gaz ile ilişkili ürünlere yönelmektedir. Enerji ve Sanayi Bakanlığı, 1992 yılında sanayileşmenin geliştirilmesi amacı ile kurulmuştur. Büyük projelerin dışında özel sektörü teşvik ederek küçük ve orta ölçekli firmaları geliştirmek amacı ile fizibilite çalışmalarına devam edilmektedir. Katar Sanayi Kalkınma Bankası 1996 yılında borçlanmalara aracılık etmesi amacı ile kurulmuştur. Katar gaza dayalı ürünlerin sayısını arttırarak ihracata yönelmeyi amaçlamaktadır. Rezervlerin geliştirilmesi 1992 yılında sekiz gaz kuyusu ve iki kuyu platformu ile başlatılmıştır. Günde 22.6 milyon metreküp gaz ve 50 000 varil/gün yoğunlaştırılmış gaz üretimi vardır. Devlet bütün çabalarını üç ana başlık altında yoğunlaştırmıştır. Sıvılaştırılmış doğal gaz, boru gazı ve gaz sıvı arası bir ürün, ayrıca kuzey sahalarındaki gaza dayalı ürünleri geliştirmek için de çaba içerisindedir.¹¹⁴

¹¹³Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu: "Katar Ülke Bülteni",
http://www.deik.org.tr/bultenler/2007214165841_Katar-ocak_08.pdf.(15.02.2008),
s.3.4.5

¹¹⁴Coşan a.g.e., s.75.

5.3.2. Katar'ın Enerji Sektörü

Diğer birlik üyesi ülkeleri gibi Katar'ın ekonomisinde de ağırlığı büyük olan petrolün yanı sıra diğer enerji kaynakları açısından da zengin bir coğrafyadır. Katar'da petrol ilk olarak 1939 yılında Durkham'da, Doha'nın 85 km güney batısında karada bulunmuştur. On yıl sonra da ilk yüklemelere başlanmıştır. Denizdeki araştırmalar 1952 yılında başlamış ve ilk olarak Idd alSharqi'de bulunmuştur. Maydan ve Bul Haninel isimli iki offshore bölgesi 1965 ve 1969 yıllarında keşfedilmiştir.¹¹⁵

15.2 milyar varil civarında petrol rezervine sahip olduğu tahmin edilmektedir. 1970'li yılların tamamında petrol üretimi 400.000 varil/gün ile 500.000 varil/gün arasında değişmekteydi. 1980 yıllarında bu üretim düşmeye başlamış ve 1985 yılında 290.000 varil/güne kadar gerilemiştir. Daha sonraki yıllarda ise üretim seviyeleri tekrar artmaya başlamış ve 400.000 varil/güne yükselmiştir. 1991 yılında Fransız Elf şirketi Al Khaleej'de yaklaşık olarak 1 milyar varil tutarında bir rezerv keşfetmiştir.

2000 yılındaki üretim ise 690.000 varil/güne kadar çıkmıştır. Bu seviye 2002'de 640.000 varil olarak gerçekleşmiştir. 2003 yılında üretim tekrar yükselişe geçmiş ve 2004 yılının ilk 10 ayında ise üretim 780.000 varil/güne çıkmıştır. Katar'ın şu andaki üretimi 800.000 varil/gün olarak verilmekte ve kapasitesini 875.000 varil/güne yükseltmesi düşünülmektedir.

Katar'ın kuzey bölgeleri dünyanın en büyük tek (birleşik olmayan) konsantrasyon doğal gazı rezervlerine sahiptir. Ayrıca dünyada da üçüncü büyük doğal gaz rezervlerine sahip ülkesidir. Tahmini rezervi ise 900 trilyon feet metre küptür. Katar, on yıl içinde halen on milyon ton civarında olan doğal gaz üretim kapasitesini, çoğunluğu sıvılaştırılmış olmak üzere yıllık 80 milyon tona çıkartmayı planlamaktadır. Bu üretim kapasitesiyle, dünyada birinci sıraya yerleşmeyi hedeflemektedir. Bu miktarın, ülkenin milli gelirini yıllık 80 milyar dolara çıkaracağı düşünülmektedir.

¹¹⁵ Coşan a.g.e., s.76.

5.3.3. Katar'ın Dış Ticareti

Son yıllarda petrol, doğal gaz, sanayi, altyapı, eğitim ve turizm alanlarında devam eden veya tamamlanmış projelere bağlı olarak ihracat ve ithalatta büyük artış yaşanmıştır. 2002-2006 yılları arasında ihracat yıllık ortalama % 26.5 oranında artmıştır. İhracat rakamları ve kalemleri incelendiğinde, ekonominin özellikle doğal gaz sektörü üzerinden çeşitlendirilmesi çabalarının gerçekleşmeye başladığı gözlemlenebilir. Doğal gaz, kimyasal çeşitleri, demir ve çelik sektörlerinde dikkat çekici ihracat artışları gözlemlenmiştir. İhracat 2002 yılındaki 11 milyar dolar seviyesinden 2006 yılında 34.1 milyar dolar seviyesine çıkmıştır.

Katar'ın dış ticareti de diğer petrol üreten ülkelerde olduğu gibi petrol sektörünün performansına dayalıdır. Ham petrol ise ülkenin en önemli ihracat kalemi olmayı sürdürmektedir. Katar'ın en önemli ticaret ortakları incelendiğinde ihracatında en önemli ülke Japonya'dır. 1990'lı yıllarda ihracatının hemen hemen yarısı bu ülkeye yapılmıştır. 2003 yılında Japonya'ya gerçekleştirilen ihracatın büyük bir kısmının enerji ürünlerinden oluştuğu ve emirliğin gerçekleştirdiği toplam ihracatın %41.4'ünün Japonya'ya yapıldığı belirtilmektedir. 1998 yılından beri ikinci önemli ihraç pazarı Güney Kore'dir. 2003 yılında toplam ihracatında %16.6 paya sahip olmuştur. Katar ihraç ürünleri için üçüncü pazar Singapur olup, payı %8.7 dördüncü önemli pazarı olan Fransa'nın ise payı %3.1 civarındadır.¹¹⁶

¹¹⁶Coşan a.g.e., s7.8.

6. UMMAN ÜLKE GÖRÜNÜMÜ

Resmi adı: Umman Sultanlığı

Yönetim biçimi: Monarşi

Başkent: Muskat

Yüzölçümü: 212.640 Km²

Nüfus: 3.311.640 (2007)

Resmi Dili: Arapça

Para birimi: Umman Riyali

GSMH: 40.06 Milyar Dolar (2007)

Kişi Başı GSMH: 24.000 Dolar (2007)

Reel Büyüme Oran: %6.4 (2007)¹¹⁷

Ortadoğu'da Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri ve Yemen ile toplam 1374 km, sınırı bulunan 2092 km sahil şeridine sahip stratejik konumda bir körfez ülkesidir.¹¹⁸

Aşağıda, ülkenin kısa tarihi, demografik yapısı, ekonomik ve sanayi yapısı, enerji sektörü ve dış ticaret'ine değinilecektir.

6.1. Umman'ın Kısa Tarihi

1700'lü yıllardan bu yana Al Bu Said aşireti tarafından yönetilen Umman'da Sultan bin Kabus Said Al-Said 1970 yılında kansız bir darbe ile iktidara gelmiştir. Umman'ın bugünkü kabile sisteminin köklerinin MS. 2.yüzyılda başlayan göç hareketlerine kadar uzandığını söyleyebiliriz. Yedinci yüzyıla kadar kabile çekişmeleri ve İran'dan gelen saldırılar sözkonusu olmuştur. Sonrasında ise imam seçilmesiyle kabileleri bir araya getiren dinsel rejimlerin öne çıktığı bir dönem yaşanmıştır.

18.yy'da kabileler arasında başlayan iç savaş; İran hükümdarının Umman'ı ele geçirmesiyle sonlandırılmıştır. İran kuvvetlerini yenilgiye uğratan ve tarafların uzlaşmasıyla imamlığa seçilen Ahmed bin Said güçlü bir yönetim kurarak Said

¹¹⁷ <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/mu.html> (11.09.2008)

¹¹⁸ <http://en.wikipedia.org/wiki/Oman#Geography> (18.08.2008)

hanedanlığının temellerini atmıştır.¹¹⁹ 19 ve 20.yy'ın başlarında büyük borçları nedeniyle İngiltere'nin etkisinin arttığı Umman'da; 1932 yılında iktidara gelen Said bin Taimur tarafından dış borçlar temizlenerek İngiltere'nin iç politikadaki etkisi azaltılmaya çalışılmıştır. 1965 yılında Dofar bölgesinde sol eğilimli isyanların çıkması üzerine 1970 yılında Sultan Kabus darbe ile yönetimi devralmıştır. İsyancılara bastırılmasında ise İngiltere'den yardım istenilmiştir. 1971 yılında Arap birliği ve Birleşmiş Milletlere katılan Umman 1981 yılında Körfez İşbirliği Konseyinde yer almıştır.

6.2. Umman'ın Demografik Yapısı

Umman nüfusunun % 75'ini İbadihi Müslümanları, % 30'unu sünni ve şii'ler olmak üzere Müslümanlar ve Hindu'lar oluşturur. Doğum oranı 35.26, ölüm oranı 3.68'dir. Ana dili arapça olan bu ülke nüfusunu %24.4'ünü 10 yaş altı, %29.3'ünü 10-20 yaş arası, %29.0'ını 20-34 yaş arası %10.2'sini 34-49 yaş arası, %7.2'sini ise 50 yaş ve üzeri oluşturmaktadır.¹²⁰

Sağlık hizmetlerinin genel olarak iyi olduğu Umman'da 2006 yılı ortalama insan ömrünün 73.3 yaş olduğu belirtilmiştir.¹²¹ Umman nüfusunun %71.49'u şehirlerde yaşamaktadır. Ekonomik kalkınmaya bağlı olarak geniş iş imkanları, genç Ummanlıların başta başkent Muskat olmak üzere, şehirlere yönelmesine neden olmaktadır. Nüfusun yarısından fazlası başkent Muskat civarında yaşamakta olup, Sohar, Salalah, Nizwa ve Sur da ekonomik gelişmenin hızlanması ile birlikte giderek önemli hale gelmektedir.¹²² Eğitimin ücretsiz olduğu Umman'da okuma yazma oranı 2006 yılında %81 seviyelerine ulaşmıştır.

¹¹⁹ <http://en.wikipedia.org/wiki/Oman> (18.08.2008), par.1.

¹²⁰ http://www.deik.org.tr/Lists/Bulten/Attachments/77/Oman%20Ulke%20Bulteni-Mayıs 2008-05-28_TR.pdf (06.05.2008)

¹²¹ Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu, “Oman Ülke Bülteni”, Eylül 2005, DEİK, İstanbul <http://www.turkarap.org.tr/publication.php> (16.03.2008), s.2,

¹²² “Oman Sultanlığı Ülke Raporu”, a.g.e., s.7.

6.3. Umman'ın Ekonomik Yapısı

Yapısal dönüşüm 1970'li yıllarda petrol çıkartılmasıyla başlamıştır. Böylece petrol ekonominin temeli ve esas gelir kaynağı durumuna gelmiştir. Umman ekonomisi ağırlıklı olarak petrol ve doğal gaz gelirlerine dayanmaktadır. Umman'ın ekonomik yapısı, her ne kadar ülkenin petrol kuyularının dağınık, düşük verimli olması ve ürünün oldukça zor çıkarılabilmesi gibi dezavantajlarına rağmen, diğer Körfez ülkelerinde olduğu gibi petrole dayalıdır. Bununla birlikte, özellikle 2000 yılından bu yana, gerek petrol üretiminde maliyetlerin giderek artması, gerek yeni rezervlerin bulunamaması sonucu mevcut kaynağın daha ekonomik kullanılmasına yönelik arayışlar sonucunda, petrol üretimi giderek azalmaktadır.¹²³

Tablo 19: Umman'ın Temel Ekonomik Göstergeleri (2003–2007)

Ekonomik Göstergeler	2003	2004	2005	2006	2007
GSYİH (Milyon \$)	21.78	24.74	30.83	30.09	40.09
GSYİH (Büyüme %)	2.3	5.4	5.8	6.6	12.9
Enflasyon	0.2	0.7	1.9	3.2	11.6
İhracat (Milyar \$)	11.67	13.38	18.69	21.6	24.7
İthalat (Milyar \$)	6.08	7.87	8.02	10.6	16.0
Döviz Rezervi (Altın Hariç Milyon Dolar)	3.96	3.87	3.47	3.46	3.48
Dış Borç (Milyon \$)	3.96	3.87	3.47	3.46	3.48

Kaynak: Oman Sultanlığı Ülke Raporu,2007, den derlenmiştir.

<http://www.musavirlikler.gov.tr/upload/UM/UMMANÜLKERAPORU2007.doc> (14.07.2008), s.9.

¹²³ T.C.Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı "Oman Sultanlığı Ülke Raporu",2007, Muskat Büyükelçiliği DTM Ofisi, Umman<http://www.musavirlikler.gov.tr/upload/UM/UMMANÜLKERAPORU2007.doc> (05.08.2008), s.8.

Tablo 19'u incelediğimizde, Umman'ın 2003-2007 yılları arasında GSYİH'sı yıllar itibari ile sürekli artış göstermiştir. Aynı şekilde ithalat ve ihracat rakamlarında her geçen yıl bir önceki yıla göre artmıştır. İthalatı 2006 yılına göre, 2007 yılında % 66 artış göstermiştir. İhracatı ise 2007 yılında, 2006 yılına göre sadece %8 artmıştır. Döviz rezervi ve dış borç rakamlarında aynı seyirdedir. Ülkenin enflasyon oranlarında her geçen yıl artış göstermektedir.

1974 yılından beri Umman ekonomisi serbest rekabete ve fırsat eşitliği stratejisine dayanmaktadır. Sultanlığın uyguladığı beşer yıllık kalkınma planlarına ve ekonomik ve sosyal alanda sağladığı olağanüstü gelişmelere rağmen ekonomideki bazı güçlükler devam etmektedir. Bu ülkede de petrol ve doğalgaz ekonominin belirleyicisi konumundadır. 1998'de petrol fiyatlarındaki düşüş hükümetin özel sektör öncülüğünde ülkenin ekonomisini çeşitlendirmek için yoğunlaşmasına neden olmuştur. Bu amacın gerçekleşmesi için de yeni yatırım teşvik yasaları yürürlüğe konmuştur.¹²⁴

Umman'da 2001-2005 yılı Beş Yıllık Altıncı Kalkınma Planına uygun olarak, Rusail Elektrik Santrali projesi için yaklaşık olarak 180 milyon dolar, Ghubrah Elektrik ve Tuzlu Su Arıtma istasyonu için yaklaşık 490 milyon dolar ve Sultanlığın Elektrik üretimi ve dağıtımını için yaklaşık 890 milyon dolar, yatırım ve geliştirme projeleri özel sektör yatırımlarına yerli ve yabancı yatırımların Umman'a çekilmesi için gereken adımlar atılmıştır. Ticari şirket yasası ve Yabancı Sermaye Yatırım Yasası da değiştirilerek yabancılara da % 49'a kadar pay sahibi olma olanağı tanınmıştır. Böylece yabancı yatırımcıların kurmuş olduğu şirketler Ummanlı şirketler gibi işlem görmüş ve istedikleri sektörde yatırım yapma olanağına sahip olmuşlardır.¹²⁵

¹²⁴ Direzinci, a.g.e., s.69.

¹²⁵ Direzinci, a.g.e., ss.70-71.

6.3.1. Umman'ın Sanayi Sektörü

Ülkede petrol ve doğal gaz dışında; silikat, dolomit, kireçtaşı, laterit barit, kil, demir oksit, demir, kurşun, manganez, fosfat, krom, nikel, gümüş, bakır, altın, ve mermer mevcuttur. Sanayi üretiminde LNG, çimento, bakır ve kablolar önemli yer tutmaktadır. Başlıca yatırımlar petrol, alüminyum ve üre rafinerileri, metanol tesisi, demir-çelik tesisi, çimento fabrikası, petro-kimya tesisleri kurulması için yapılmıştır. Ülkede halen, Mina el-Fahal bölgesinde faaliyet gösteren tek bir rafineri mevcuttur. Fakat, Sohar Bölgesi'nde günde 75.000 varil kapasiteye sahip olacak ikinci bir rafinerinin kurulması çalışmalarına başlanmıştır.¹²⁶

Ülkenin imalat sanayinin hemen hemen yarısını doğalgazın sıvılaştırılmasına yönelik olarak faaliyet gösteren tesisler ile petrol rafinajı oluşturmakta olup, 2003 yılında GSYİH içerisindeki payı %4.8'dir. Tüm sanayi faaliyetlerinin GSYİH içerisindeki payı 2003 yılında %12.1 olarak gerçekleşmiş, imalat sanayinin GSYİH'ya katkısı ise %8.3 olarak kaydedilmiştir.¹²⁷ 2020 Yılı itibari ile, petrol rezervleri biteceğinden, Umman ekonomisinin o tarihe kadar, doğal gaz (LNG dahil), enerji tabanlı sanayiler ve bunlardan kaynaklanan endüstri dallarının teşvik ederek, çeşitlendirilmesi planlanmaktadır.¹²⁸

6.3.2. Umman'ın Enerji Sektörü

Hidrokarbon sanayi Umman ekonomisinin en önemli sektörüdür. Ham petrol 1980'lerden beri GSMH'nın %30-40'ını oluşturmaktadır. Fakat, Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri gibi körfez ülkelerindeki durumun aksine Umman'ın petrol kaynakları nispeten sınırlı ve çıkarılması zordur.

Diğer Körfez ülkeleri gibi ekonomide petrolün belirleyici olduğu Umman, 2004 yılında petrol fiyatlarının artması sonucunda petrol ihracatı azalmasına rağmen petrol gelirlerinde önemli bir artış kaydetmiştir. 2006 yılı başında 4.3 milyar dolar olarak öngörülen petrol geliri, 7.6 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Petrolün yanı sıra doğalgaz rezervlerine de sahip olan Umman 1990 yılından bu yana önemli bir LNG

¹²⁶ "Oman Ülke Bülteni", s.4.

¹²⁷ "Oman Sultanlığı Ülke Raporu", s.17.

¹²⁸ İTO "Körfez Ülkeleri İhracat Pazar Araştırması" Umman , Sanayi Yapısı, İstanbul, s.80.

ihracatçısı konumundadır. Bununla birlikte Umman'ın son derece kısıtlı (yaklaşık 5.6 milyar varillik petrol, 850 milyar metreküplük doğalgaz) rezervinin kaldığı bilinmekte ve petrolünün yirmi yıl içinde tükeneceği belirtilmektedir.¹²⁹

Günlük ortalama 2.843 kuyuda 275 varillik verimle üretilen petrol, ülkenin ihracat gelirlerinin %66'sını, GSYİH'in ise %38.6'sını, sağlamaktadır. Umman'ın tek faaliyet gösteren ilk ve tek rafinerisi 1982 yılında başkent Muskatta kurulan 85.000 varil/gün kapasiteli Mina al Fahel Rafinerisidir.¹³⁰

1990'lı yılların başında bulunan doğalgaz ülkenin en önemli enerji kaynağını teşkil etmektedir. 850 milyar metreküplük rezervden bölge ülkeleri ile kıyaslandığında az olan Umman, söz konusu kaynağı gerek ihraç ederek, gerek sanayi tesislerinde enerji girdisi olarak kullanmak suretiyle ülke ekonomisinin petrole bağımlılığını azaltmak amacıyla kullanmaktadır. Bu çerçevede, Sur-Qalhat'ta LNG tesisleri kurulmuş olup yılda halihazırda 6.6 milyar metreküp, sıvılaştırılmış doğalgaz ihraç edilmekte olup, Sohar Bölgesi'nde doğalgazı enerji üretiminde kullanacak pek çok sanayi tesisi inşa halindedir. Umman'ın hedefi 2020 yılında doğalgazın ekonomideki payını %10'a çıkarmaktır.¹³¹

6.3.3. Umman'ın Dış Ticareti

Umman liberalleştirilmiş dış ticaret ve döviz rejimleri uygulamaktadır. Umman küresel eğilimler çerçevesinde kendisinin de bölgesel ekonomik gruplaşmalar içinde yer alması gereğine olan inancıyla Hint Okyanusu'na Kıyıdaş Ülkeler Bölgesel Örgütü'nün kurucu üyesi olmuştur. Umman'ın dış ticaretinde petrol halen önemini korumaya devam etmektedir. Yıllar içerisinde petrol ihracatı %60-70 arasında gerçekleşmektedir. Ülkenin petrol dışı diğer önemli ihraç kalemleri ise; hayvansal ürünler, taze meyve-sebze, çeşitli gıda mamulleri, mineral ve madenler, kimyasal maddeler, tekstil ve çeşitli makine ve aletlerdir.¹³²

¹²⁹ “Oman Ülke Bülteni”, ss.2-3.

¹³⁰ “Oman Sultanlığı Ülke Raporu”, s.7.

¹³¹ a.g.e., s.9.

¹³² a.g.e., s.49.

2005 Yılı ihracatı 18.7 milyar dolar olan Umman'ın ihracat gelirlerinin %91'i petrol ve gaz ihracatından kaynaklanmaktadır. Umman petrol'ü Çin, Japonya, Güney Kore, Tayland ve Tayvan'a LNG ise Güney Kore'ye satılmaktadır. Umman'ın başlıca ihracat ortakları Birleşik Arap Emirlikleri, İran, Suudi Arabistan, Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere, Yemen, Hong Kong, Ürdün, Singapur, Kuveyt'tir. Deniz ürünleri, süt ve krema, çimento, kablolar, deterjan, mobilya gibi kalemler başlıca ihraç ürünleridir. Reeksport tıpkı Birleşik Arap Emirliklerin'de olduğu gibi ülkenin ihracatında büyük bir ağırlık taşımaktadır. Toplam ihracat gelirlerinin %1.4'ü reeksporttan kaynaklanmaktadır.¹³³

Başlıca ithalat ortakları Birleşik Arap Emirlikleri, Japonya, İngiltere, Amerika Birleşik Devletleri ve Almanya'dır. Umman'ın ithalatı ise, tüketim malları, imalat sanayine dönük yatırım malları ve gıda ürünleri başta olmak üzere hemen hemen her sektörde tüm malları kapsayan bir yapıya sahiptir. Ülkenin ithalatı 1994 yılından 2003 yılına kadar yılda ortalama %6.4'lük artış kaydetmektedir. Bu yapı, temel olarak ekonominin büyümesinin ve refahın artmasının yanı sıra hızlı artan nüfusun da bir etkisi olarak değerlendirilebilir.¹³⁴

¹³³ “Oman Ülke Bülteni”, s.7.

¹³⁴ “Oman Sultanlığı Ülke Raporu”, s.50.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE’NİN KÖRFEZ EKONOMİK İŞBİRLİĞİ’NE ÜYE ÜLKELER İLE ARASINDAKİ KARŞILIKLI EKONOMİK İLİŞKİLERİ

1. TÜRKİYE-SUUDİ ARABİSTAN EKONOMİK İLİŞKİLERİ

Türkiye ile Suudi Arabistan arasındaki ekonomik ilişkiler ticaret, turizm, ve inşaat sektörü ile ilgili konulara dayanmaktadır. Suudi Arabistan ile ekonomik ilişkilerimiz petrol fiyatlarının artmaya başladığı 1973 yılından itibaren müteahhitlik hizmetleri ve işçi gönderilmesi şeklinde başlamış ve bu ilişkiler 1985 yılında zirveye ulaşmıştır.¹³⁵

Halen Suudi Arabistan’da kendi ismiyle faaliyet gösteren on kadar Türk müteahhitlik firması yanında başkalarının adına küçük çapta inşaat işleri yapan çok sayıda vatandaşımız mevcuttur. Petrol gelirlerindeki artışa paralel olarak Suudi Arabistan'ın yatırım imkanlarındaki artışın Türk firmalarının 2008 yılında iki milyar dolar civarında inşaat işleri yapmaları tahmin edilmekte ve bu meblağın önemli bir kısmı yabancı emeğe ve ülkemiz dışında üretilen malzemeye harcanacağından ülkemize katkısının sınırlı kalması beklenmektedir. Türkiye ve Suudi Arabistan arasında gerçekleşen dış ticaret yıllar içerisinde artış göstermiştir. Ancak yine de genel olarak değerlendirdiğimizde rakamlar göreceli olarak düşük kabul edilmektedir.

Suudi Arabistan'da; Körfez İşbirliği Konseyi üyesi ülkelerinden ihraç edilen mallar, bu ürünlerin en az %40'ının konsey ülkelerinden birinde katma değer kazanmış olması ve üretici firmanın en az %51'inin konsey üyesi ülkelerin vatandaşları tarafından kurulmuş olması koşuluyla, tüm vergilerden muaftır. Konsey, üye ülkeler arasında malların, hizmetlerin, işgücünün ve sermayenin serbest dolaşımı üzerindeki engellerin azaltılmasını sağlamak yoluyla bölgesel ekonomik işbirliğinin güçlendirmeyi

amaçlamıştır.

¹³⁵ T.C. Cidde Başkonsolosluğu Ticaret Ateşeliği, “Suudi Arabistan’ın Ekonomik Durumu ve Türkiye İle Ekonomik-Ticari İlişkileri”, Temmuz 2007, Cidde <http://www.musavirlikler.gov.tr/upload/SA/Yillik%20Rapor%202006.doc> (17.03.2008), s.27.

Suudi Arabistan'a ithal edilen malların çoğunluğu ortalama %12 oranında gümrük vergisine tabidir. Temel gıda maddeleri ve ilaçlar gibi diğer başlıca ürünler ve kalkınma projeleri için sermaye ekipmanı gümrük vergisinden muaftır. Yerli sanayinin korunması amacıyla çimento, yumurta, makine yağı, tel kafesler, halılar, parmaklıklar, çitler, çelik borular, sabun ve sülfürik asit gibi ürünlere %20 oranında gümrük vergisi uygulanmaktadır.

Suudi Arabistan'ın petrol gelirlerindeki hızlı artışa paralel olarak, kalkınma çabalarında bulunmasının neticesi başta altyapı olmak üzere çeşitli alanlarda büyük yatırım hamlelerine girişilmiştir. Bu açıdan tüketim ve yatırım potansiyeline sahip olan Suudi Arabistan'ın imalat ve inşaat sanayisinde ve gıda maddeleri üretiminde ihracat potansiyeli olan Türkiye ile ticari ilişkilerinin artırılması için önemlidir.¹³⁶ Aynı zamanda Suudi Arabistan'da bulunan kutsal toprakların hac ve umrenin ziyaret edilmesi, buraya ihraç edilen malların re-export yolu ile diğer islam ülkelerine aktarılmasına zemin hazırlamaktadır.¹³⁷

¹³⁶ Serim, Necdet. İslam Ülkeleri Arasında Ekonomik İşbirliği ve Türkiye (**Uluslararası Seminer**), Milli Produktivite Merkezi Yayınları, Ankara, 1983, s.177

¹³⁷ E.I.U. Country Profile Saudi Arabia, 1994-95, s.32.

Tablo 20: Türkiye’den Suudi Arabistan’a Yönelik Dış Ticaret (Bin \$)(2000-2007)

Yıllar	İhracat	İthalat	Hacim	Denge
2000	386.554	961.682	1.348.236	-575.128
2001	500.642	729.645	1.230.287	-229.003
2002	554.643	793.790	1.348.433	-239.147
2003	740.341	967.863	1.708.204	-227.522
2004	768.369	1.231.507	1.999.876	-463.138
2005	961.464	1.888.577	2.850.041	-927.113
2006	982.809	2.244.670	3.227.479	-1.261.861
2007	1.486.277	2.439.873	3.926.150	-953.596

Kaynak: Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu: “Suudi Arabistan Ülke Bülteni”. Nisan 2008, den derlenmiştir. http://www.deik.org.tr/Lists/Bulten/Attachments/126/Suudi%20Arabistan%20Ülke%20Bulteni%20Nisan%202008_TR.pdf (19.08.2008), s.13.

Yukardaki **Tablo 20**'de görüldüğü gibi, Türkiye'nin Suudi Arabistan'la ticari ilişkilerine baktığımızda, Türkiye son yıllarda azalmakla birlikte sürekli dış açık vermektedir. İki ülke arası ticarete denge açısından Suudi Arabistan'ın bariz bir üstünlüğü bulunmaktadır. Türkiye'nin Suudi Arabistan ile dış ticaretindeki açığın temel nedeni, Türkiye'nin enerji açısından dışa bağımlı yapısıdır. Türkiye'nin Suudi Arabistan'dan ithal ettiği petrol ve petrol ürünleri iki ülke arasında Suudi Arabistan lehine bir denge, yaratmaktadır. Suudi Arabistan ile Türkiye arasındaki dış ticaret 2000 yılında 1.3 milyar dolar iken daha sonraki yıllarda 2003 yılına kadar bu rakama ulaşamamıştır. 2003 yılında 1.7 milyon dolara ulaşarak önemli bir artış gösteren ticaret hacmi 2004 yılında ise 2 milyar doları bulmuştur. 2006 yılında ise Suudi Arabistan'a yönelik ihracatımız bir önceki yıla göre %2.2 oranında artarak 958 milyondan 983 milyona ulaşmış, ithalatımız ise %19 oranında artış kaydederek 1.8 milyardan 2.2 milyar dolara yükselmiştir. 2007 Yılında Suudi Arabistan'a yönelik ihracatımız bir önceki yıla göre %51.3 oranında artarak 982 milyondan 1.486 milyar dolara ulaşmış, ithalatımız ise %8.6 oranında artış kaydederek 2.2 milyar dolara yükselmiştir.

1.1. Türkiye'nin Suudi Arabistan'a İhracatı

Suudi Arabistan'a yapılan ihracat rakamları incelendiğinde önemli olan bu pazardan Türkiye'nin oldukça küçük bir paya sahip olduğu ortaya çıkmaktadır. Bununla beraber iki ülke arasında siyasi ve ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi ve serbest ticaret antlaşması imzalaması halinde iki ülke arasındaki ticaret hızla artma potansiyeline de sahiptir.

2000-2007 yıllarını kapsayan son dönemde ihracatımız sürekli artış göstermiş, 2007 yılında 1.486.277 bin dolar seviyesine ulaşmıştır. En önemli ithal kalemleri arasında taşıt araçları ve yan sanayi, elektrikli güç sistemleri, su arıtma donanımları, tedavide kullanılan ilaçlar, kağıt, karton yer alan Suudi Arabistan'a bu ürünlerin ihracatının artırılması, Türk menşeli ürünlerin bu pazarda tanıtımının doğru bir şekilde ve yoğun olarak yapılmasıyla mümkün olabilecektir. Bu ülkeye ayrıca kumaş ihracatını artırmak da mümkün kabul edilmektedir. Bunun yanı sıra Suudi Arabistan inşaat sektörü açısından da önemli bir pazar kabul edilmektedir

Türkiye'nin Suudi Arabistan'a ihracatında motorlu kara taşıtları, demir ve çelik, meyveler, kabuklu yemişler, turunçgiller, halılar ve diğer dokumaya elverişli maddeden yer kaplamaları, mineral yağlar, örülmemiş giyim eşyası ve aksesuarları, hububat, sebzeler, elektrikli makine ve cihazlar gibi ürünler önem taşımaktadır.

Bilgisayar, otomotiv, tıbbi ekipman, malzeme, araç ve gereçleri, telekomünikasyon, tekstil, giyim, çevre teknolojisi ve gıda sektörleri Suudi Arabistan'a ihracat açısından önemli potansiyele sahip sektörlerdir.

Suudi Arabistan inşaat sektöründeki kamu yatırımları, ülkenin harcama seviyesinin olumlu bir göstergesidir. Suudi Arabistan, inşaat sektörü için Ortadoğu'daki en büyük pazar konumundadır.¹³⁸

¹³⁸ US Commercial Service, Country Commercial Guide for Saudi Arabia, 2002

**Tablo 21: İşkollarına Göre Türkiye'nin Suudi Arabistan'a İhracatı
(Milyon \$)(2007)**

MADDE ADI	2007
ELEKTRİKLİ MAKİNA VE CİHAZLAR, AKSAM VE PARÇALARI	217.088.100
DEMİR VE ÇELİK	209.057.722
MİNERAL YAKITLAR, MİNERAL YAĞLAR VE MÜSTAHSALLARI, MUMLAR	191.851.325
HALILAR VE DİĞER DOKUMAYA ELVERİŞLİ MADDEDEN YER KAPLAMALARI	113.656.472
NÜKLEER REAKTÖRLER,KAZAN;MAKİNA VE CİHAZLAR,ALETLER,PARÇALARI	79.686.698
DEMİR VEYA ÇELİKTEN EŞYA	77.594.758
MOTORLU KARA TAŞITLARI,TRAKTÖR,BİSİKLET,MOTOSİKLET VE DİĞER	67.293.564
YENİLEN MEYVALAR,KABUKLU YEMİŞLER,TURUNÇGİL VE KAVUN KABUĞU	55.244.021
ESASINI HUBUBAT,UN,NİŞASTA,SÜT TEŞKİL EDEN MÜSTAHZARLAR	38.220.926
HUBUBAT	34.763.453
ÖRÜLMEMİŞ GİYİM EŞYASI VE AKSESUARLARI	34.289.295
KAUÇUK VE KAUÇUKTAN EŞYA	26.752.977
YENİLEN SEBZELER VE BAZI KÖK VE YUMRULAR	24.036.220
MOBİLYALAR,AYDINLATMA,REKLAM LAMBALARI,PREFABRİK YAPILAR	23.232.652
TAŞ,ALÇI,ÇİMENTO,AMYANT,MİKA VB MADDELERDEN EŞYA	21.606.922
SÜT VE SÜT MAMULLERİ,KUŞ VE KÜMES HAY.YUMURTALARI,BAL VB.	21.377.276
AYAKKABILAR,GETRERLER,TOZLUKLAR VB EŞYA VE AKSAMI	18.080.901
MENSUCATTAN MAMUL DİĞER EŞYA,KULLANILMIŞ EŞYA,PAÇAVRALAR	18.033.391
SEBZE,MEYVA,BİTKİ PARÇALARI,SERT KABUKLU YEMİŞ KONSERVELEİ	15.766.951
PLASTİK VE PLASTİKTEN MAMUL EŞYA	15.106.279
Liste Toplam	1.302.739.903
Diğer	184.177.858
Toplam	1.486.917.761

Kaynak: Çekinmez, Vural. Suudi Arabistan İş Kültürü. Dış Ticaret Müsteşarlığı İGEME. 2006. s.4.

Kaynak 2: T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, Anlaşmalar Genel Müdürlüğü, Suudi Arabistan 2008'den derlenmiştir.<http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/ANL/OrtaDoguDb/suudiarabistan.doc> (29.09.2008).s.11.

Yukardaki **Tablo 21**'i incelediğimizde Türkiye'nin Suudi Arabistan'a ihracatında motorlu kara taşıtları, demir ve çelik, meyveler, kabuklu yemişler, turuncgiller, halılar ve diğer dokumaya elverişli maddeden yer kaplamaları, mineral yağlar, örülmemiş giyim eşyası ve aksesuarları, hububat, sebzeler, elektrikli makine ve cihazlar gibi ürünler önem taşımaktadır.

1.2. Türkiye'nin Suudi Arabistan'dan İthalatı

Suudi Arabistan'dan 2006 yılında ithalatımız 2.245 milyon dolar olarak gerçekleşmiş olup 2005 yılına kıyasla ithalatımız %18.8 artmıştır. 2007 yılı Temmuz ayında Suudi Arabistan'dan ithalatımız 204 milyon dolar olup, geçen yılın aynı dönemindeki ithalatımızdan %2.9 daha fazladır. 2007 yılı ilk yedi ayında Suudi Arabistan'dan ithalatımız 1.204 Milyon dolar olup, geçen yılın aynı dönemindeki ithalatımızın %91.6'sı kadardır.¹³⁹

Türkiye'nin Suudi Arabistan'dan yapmış olduğu ithalatın toplam ithalat içerisindeki payı ise özellikle Körfez Savaşı'nın olduğu dönemde %8'lere varan bir orana çıkmıştır. Türkiye'nin, savaş sırasında uğramış olduğu zararın telafisi yolunda olan Suudi Arabistan, Türkiye'ye bir milyar dolar değerinde petrol vermiştir. Hibe şeklinde olan bu yardım, Suudi Arabistan ile olan ticaretimizi artırmak için bir basamak olmuştur.¹⁴⁰

Körfez Krizi nedeni ile Irak'a uygulanan ambargo nedeni ile Türkiye'nin petrol ithalatı Suudi Arabistan'a kaymıştır. Bu nedenle Türkiye'nin dış ticaret dengesi aleyhimize dönmüş ancak 1998 yılında petrol fiyatları genel düzeyinde ortaya çıkan düşüş ile birlikte dış ticaret açığında belirgin bir azalma olmuştur.¹⁴¹

¹³⁹ T.C. Cidde Başkonsolosluğu Ticaret Ataşeliği, "Ağustos 2007 Raporu", Eylül 2007, Cidde http://www.musavirlikler.gov.tr/upload/SA/AGUSTOS%202007_raporu.doc (15.04.2008), s.10.

¹⁴⁰ The Middle East and North Africa, Eorapa Publication Ltd. London, 1996, s.846.

¹⁴¹ Öztürk, "Suudi Arabistan'ın Temel Ekonomik Göstergeleri ve Türkiye Suudi Arabistan Dış Ticareti", a.g.e., s.8.

Tablo 22: Türkiye'nin Suudi Arabistan'dan İthalatı (Milyon \$)(2007)

MADDE ADI	2007
MİNERAL YAKITLAR, MİNERAL YAĞLAR VE MÜSTAHSALLARI, MUMLAR	1.777.227.611
PLASTİK VE PLASTİKTEN MAMUL EŞYA	457.411.089
ORGANİK KİMYASAL MÜSTAHSALLAR	123.339.613
VATKA, KEÇE, DOKUNMAMIŞ MENSUCAT, ÖZEL İPLİK, SİCİM VE MAMULLERİ	17.379.190
DEBAGAT VE BOYACILIKTA KULLANILAN HÜLASA, BOYA, MACUN, SAKIZLAR	14.455.569
KAĞIT VE KARTON;KAĞIT HAMURUNDAN KAĞIT VE KARTONDAN EŞYA	13.465.145
MUHTELİF KİMYASAL MADDELER	7.201.430
SENTETİK VE SUNİ DEVAMSIZ LİFLER	5.416.300
ADİ METALLERDEN ÇEŞİTLİ EŞYA	4.864.169
HALILAR VE DİĞER DOKUMAYA ELVERİŞLİ MADDEDEN YER KAPLAMALARI	2.975.276
HAM POSTLAR, DERİLER (KÜRKLER HARİÇ) VE KÖSELELER	1.913.521
YENİLEN MEYVALAR,KABUKLU YEMİŞLER, TURUNÇGİL VE KAVUN KABUĞU	1.650.615
TAŞ,ALÇI, ÇİMENTO,AMYANT, MİKA VB MADDELERDEN EŞYA	1.418.122
ALUMİNYUM VE ALUMİNYUM EŞYA	1.314.084
METAL CEVHERLERİ,CÜRUF VE KÜL	1.114.041
ALBÜMİNOİD MADDELER, TUTKALLAR,ENZİMLER VB	959.299
DOKUMAYA ELVERİŞLİ SUNİ VE SENTETİK LİFLER	831.138
KURŞUN VE KURŞUNDAN EŞYA	690.646
DEMİR VEYA ÇELİKTEN EŞYA	681.278
POSTLAR, KÜRKLER,TAKLİT KÜRKLER VE MAMULLERİ	667.990
Liste Toplamı	2.434.976.126
Diğer	5.012.028
Toplam	2.439.988.154

Kaynak: T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, Anlaşmalar Genel Müdürlüğü, Suudi Arabistan 2008'den derlenmiştir. <http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/ANL/OrtaDoguDb/suudiarabistan.doc> (29.09.2008).s.13.

Yukardaki **Tablo 22**'de yer aldığı şekliyle Türkiye'nin Suudi Arabistan'dan en büyük ithalat kalemini petrol ve petrol-kimya endüstrisine bağlı ürünler oluşturmaktadır. Yıllar içerisinde Türkiye'nin ithal ettiği petrol miktarına göre de iki ülke arasındaki dış ticaret açığı şekillenmektedir.

1.3 Türkiye İle Suudi Arabistan Arasında İkili Anlaşmalar

Türkiye ve Suudi Arabistan arasında 1 Mayıs 1974 tarihinde Riyad'da Ticaret Anlaşması ile Ekonomik ve Teknik İşbirliği Anlaşması imzalanmıştır. Ayrıca Karma Ekonomik Komisyon toplantıları dönüşümlü olarak her iki ülkede düzenlenmekte olup, 8. Dönem Toplantısı 18-19 Mayıs 2004 tarihlerinde Cidde'de gerçekleştirilmiştir. Türkiye ile Suudi Arabistan arasında 1 Mayıs 1974 tarihinde Ekonomik ve Teknik İşbirliği Anlaşması, 19 Mart 1986'da Deniz Taşımacılığı İşletmeciliğinin Koordine Edilmesi ve Düzenlenmesi Anlaşması ve aynı tarihte Karayolu Ulaşımının Koordinasyonu ve Düzenlenmesi Anlaşması ve 11 Ocak 1989 Hava Taşımacılık Teşebbüslerinin Faaliyetleri Dolayısıyla Alman Vergilerde Muafiyet Anlaşması yapılmıştır.

1.4. Suudi Arabistan Ekonomisinin Genel Özellikleri ve Karşılaşılan Sorunlar

- Kefil sisteminin kaldırılması; Suudi Arabistan'da faaliyet göstermek isteyen yabancı bir iş adamının kendisine bir Suudi Arabistan vatandaşının kefil olması gerekmektedir. Buda Türk firmaları için önemli bir engel oluşturmaktadır.

- Bürokratik engellerin azaltılması; Özellikle Türkiye ve Suudi Arabistan ithalat ve ihracat mevzuatlarından kaynaklanan bürokratik engellerin azaltılması, sadeleştirilmesi ve uyumlaştırılması, tarife dışı engellerin kaldırılması.

- Suudi Arabistan'da Türk ürünlerine karşı daha önceden oluşan negatif önyargı bulunmaktadır. Türk ürünlerine Suudi Arabistan pazarında eşit rekabet ortamının sağlanması, Türk malı imajının ve markasının yaygınlaştırılması yönünde girişimlerde bulunulması.

- Türk bankalarının mektuplarının Suudi Arabistan makamlarınca kabul görmesine yönelik girişimlerde bulunulması, iki ülke arasındaki bankacılık sisteminin iş adamlarının ihtiyaçlarına en uygun şekilde karşılık verebilecek hale getirilmesi, bu çerçevede Türk bankalarının akreditasyon işlemlerinin Suudi Arabistan bankalarınca daha etkin şekilde ele alınması.
- Çifte vergilendirmenin önlenmesi anlaşmasının iki ülke tarafından imzalanarak yürürlüğe girmesi, ikili ticari ilişkileri artırabilecektir.
- Taşımacılık boyutunda iyileşme sağlanması; özellikle uçakların yetersiz kapasiteleri tekstil ürünlerinin mallarının zamanında karşı tarafa ulaştırılmasında çekilen zorluklar, Türkiye'den giden nakil araçlarının yetersizliği nedeniyle ödenen yüksek navlun, kara nakliye imkanlarının olmaması.
- Genel finansman sorunlarının aşılması (özellikle taahhütler için ihtiyaç duyulan banka garantilerinin temininde zorluk, Türk bankalarının kontrgarantilerinin kabul edilmemesi).
- Vize alımında karşılaşılan zorlukların giderilmesi; Suudi Arabistan'a umre vizesi ile ya da davetli olarak işadımı sıfatıyla gelinebilmektedir. Umre vizesi almanın oldukça yüksek bir parasal maliyeti ve işadımı vizesi almanın da davetçi bulma gibi güçlükler söz konusudur.¹⁴²

¹⁴² T.C. Cidde Başkonsolosluğu Ticaret Ataşeliği, “**Ağustos 2007 Raporu**”, Eylül 2007, Cidde http://www.musavirlikler.gov.tr/upload/SA/AGUSTOS%202007_raporu.doc (15.04.2008), s.35.

2. TÜRKİYE-BİRLEŞİK ARAP EMİRLİKLERİ EKONOMİK İLİŞKİLERİ

Türkiye İle Birleşik Arap Emirlikleri'nin ticari ve ekonomik ilişkilerinin temelini her iki ülkenin de Dünya Ticaret Örgütü (WTO) üyesi olması oluşturmaktadır. Ayrıca Teknik ve Ekonomik Anlaşması da mevcuttur.¹⁴³ Ülkemiz ile Birleşik Arap Emirlikleri arasında 1984 yılında Ekonomik ve Teknik İşbirliği Anlaşması, 1993 yılında Çifte Vergilendirmeyi Önleme Anlaşması yapılmış olup, Körfez İşbirliği Konseyi ülkeleri ile birlikte Serbest Ticaret Anlaşması yapılması yolunda çalışmalar devam etmektedir. Karma Ekonomik Komisyon'u 6. dönem toplantısı 2000 yılında yapılmıştır. 2005 yılı Eylül ayında Abu Dhabi'de Yatırımların Karşılıklı Korunması Anlaşması imzalanmıştır.¹⁴⁴

Birleşik Arap Emirlikleri tarımsal ürünler bakımından dışa bağımlı ülkeler arasında kabul edilmektedir. Bu durum ülkenin Türkiye ile dış ticaretine de yansımıştır ve 2002 yılında Türkiye, 74 milyon dolarlık tarımsal ürünü Birleşik Arap Emirlikleri'ne ihraç etmiştir. Ayrıca inşaat sektöründe gelişme gösteren ülke bu haliyle de çok yakın gelecekte Türkiye için fırsatlar sunmaktadır.

Türkiye ile Birleşik Arap Emirlikleri arasındaki ekonomik ve ticari ilişkiler, 9 Ağustos 1984 tarihli Ekonomik ve Teknik İşbirliği Anlaşması çerçevesinde yürütülmektedir. Söz konusu anlaşma uyarınca kurulmuş olan Karma Ekonomik Komisyonun 6. Dönem Toplantısı 19-23 Kasım 2000 tarihlerinde Abu Dabi'de yapılmıştır. 2005 yılı Eylül ayında Abu Dabi'de Yatırımların Karşılıklı Korunması Anlaşması imzalanmıştır.¹⁴⁵

¹⁴³ İstanbul Ticaret Odası, **Körfez Ülkeleri İhracat Pazar Araştırması**, Yayın No:2001-22, s.52.

¹⁴⁴ T.C.Dubai Başkonsolosluğu, Ticaret Ateşeliği, BAE 2007 Raporu, <http://www.musavirlikler.gov.tr/upload/DU/ULKE%20NOTU%202007.doc> (09.11.2007)

¹⁴⁵ Çekinmez, "Birleşik Arap Emirlikleri Ülke Profili", a.g.e., s.20.

Tablo 23: Türkiye'nin BAE Dış Ticareti (Milyon \$)(2000-2008)

Yıl	İhracat	İthalat	Hacim	Denge
2000	315.973	39.745	355.718	276.228
2001	380.145	65.140	445.285	315.005
2002	457.328	100.805	558.133	356.523
2003	702.908	113.597	816.505	589.311
2004	1.143.728	183.485	1.327.213	960.243
2005	1.675.187	205.442	1.880.629	1.469.745
2006	1.985.095	322.335	2.307.430	1.662.760
2007	3.240.940	468.389	3.709.329	2.772.555
2008	3.798.238	217.945	3.580.886	4.016.183

Kaynak: T.C. Abu Dhabi Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği
BAE Ekonomi ve Dış Ticaretinde 2008 Yılı İlk Yarısındaki Gelişmeler, Ağustos 2008, den derlenmiştir.
<http://www.musavirlikler.gov.tr/upload/DU/2008%20YILI%20%206%20AYLIK%20ÜLKE%20%20EKONOMI%20RAPORU.doc> .(20.07.2008), s.12.

(*) 2008 Yılı ilk 6 ay rakamlarıdır

Yukardaki **Tablo 23**'de görüleceği gibi Türkiye'nin Birleşik Arap Emirlikleri ile dış ticaret ilişkilerine baktığımızda her geçen yıl Türkiye, lehine gelişme göstermiştir. 2000 yılında 355 milyon dolar, 2001 yılında 558 milyon dolar, 2003 yılında gerçekleşen 816.505 milyon dolar'lık ticaret hacmi artarak 2005 yılında 1.8 milyar dolar 2006 yılında ise 2.3 milyar dolar, 2007 yılında 3.7 milyar dolar, 2008 yılının ilk altı aylık döneminde 3.5 milyar dolara ulaşmıştır. 2008 yılı ilk altı aylık verilere göre Türkiye, Birleşik Arap Emirlikleri ile olan ticaretinden 4 milyar dolarlık dış ticaret fazlası elde etmiştir. Bunun yanı sıra Suudi Arabistan'da olduğu gibi Birleşik Arap Emirlikleri'nde de inşaat sektörü çok canlı durumdadır. İnşaat malzemeleri piyasa talebinin kamu ve özel sektör tarafından gerçekleştirilecek olan ihaleler neticesinde büyümesi beklenmektedir.¹⁴⁶

¹⁴⁶Güleç, Mustafa & Oğuz, Gencay. Irak Savaşını Gölgesinde Türkiye Ortadoğu Ülkeleri Ankara:DTM Yayınları 2003,s.26

2.1. Türkiye'nin BAE'ne İhracatı

Ülkemizin en çok ihracat yaptığı ülkeler sıralamasında Birleşik Arap Emirlikleri on birinci sırada yer almaktadır. Birleşik Arap Emirlikleri'ne gerçekleşen ihracat performansı değerlendirildiğinde, sırayla demir çelik, mücevherat, makina, taşıt yedek parçaları, gıda ürünleri ilk sıraları işgal etmektedir. Bunları tüketim malları (ayakkabı, seyahat eşyası, mobilya, sıhhi tesisat) ihracatının takip ettiği gözlenmektedir.¹⁴⁷ Birleşik Arap Emirlikleri, tarım sektöründe dışa bağımlı ülke konumundadır. Dondurulmuş et ürünleri, bitkisel yağlar ve meyve gibi ürünlerde ihracatçılara potansiyel pazar konumundadır. Birleşik Arap Emirliklerinde, inşaat sektörü de oldukça canlı bir sektördür.¹⁴⁸

**Tablo 24: Türkiye'den BAE'ne İhraç Edilen Başlıca Ürünler
(Milyon \$)(2005-2007)**

Ürünler	2005	2006	2007
Demir Çelik	917	1.087	1.742
İnciler, Kıymetli Taş ve Metal Ürünleri	269	366	716
Elektrikli Makina	43	62	127
Nükleer Reaktörler, Kazan, Makine ve Cihazlar	32	40	71
Demir Çelikten Eşya	25	52	48
Motorlu Kara Taşıtları	20	15	32

Kaynak: T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, Anlaşmalar Genel Müdürlüğü, BAE. <http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/ANL/OrtaDoguDb/bae.doc> (28.09.2008). s.4.

¹⁴⁷ T.C.Dubai Başkonsolosluğu, Ticaret Ateşeliği, BAE 2007 Raporu, <http://www.musavirlikler.gov.tr/upload/DU/ULKE%20NOTU%202007.doc> (09.09.2007)

¹⁴⁸ US Commercial Service, Country Commercial Guide for UAE, 2002

Yukardaki **Tablo 24**'de görüldüğü gibi, Türkiye'nin BAE'ne ihracatında ilk altı kalemin 2005–2007 yılları arasında sıralanışı gösterilmiştir. Türkiye'nin Birleşik Arap Emirlikleri'ne ihracatı yıllar itibari ile artış göstermiştir. Tablo da görüldüğü gibi Türkiye'nin BAE'ne ihracatında demir çeliğin ciddi bir önemi bulunmaktadır. Toplam ihracatın 1.7 milyar dolar'lık kısmı demir-çelik ihracatından sağlanmaktadır. Demir çelikten sonra; inciler ve kıymetli taşlar, daha sonra gelen ihracat ürünleridir. Son yıllarda motorlu araç parça ve aksamıda önem kazanmıştır.

2.2 . Türkiye'nin BAE'nden İthalatı

Türkiye'nin Birleşik Arap Emirlikleri'nden ithalatı yıllar itibari ile 2000 yılı 39 milyon dolar, 2001 yılı 65 milyon dolar, 2002 yılı 100 milyon dolar, 2003 yılı 113 milyon dolar, 2004 yılı 183 milyon dolar, 2005 yılı 205 milyon dolar, 2006 yılı 352 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. Türkiye'nin Birleşik Arap Emirlikleri'ne 2000 yılında 39 milyon dolar olan ithalatı takip eden yıllarda artarak 2007 yılında ise ciddi bir artışla 468 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 25: Türkiye'nin BAE'nden İthal Edilen Başlıca Ürünler (2005-2007)

ÜRÜNLER	2005	2006	2007
İnciler, Kıymetli Taş Ve Metal Eşya	81.573.904	104.444.366	184.410.119
Alimünyum	42.642.120	99.141.586	116.210.331
Mineral Yakıtlar	49.063.107	82.286.305	83.485.540
Plastik Ve Plastikten Mamül Eşya	4.378.855	20.502.756	19.141.095
Nükleer Reaktör, Kazan Ve Cihazlar	651.418	21.110.685	16.162.615

Kaynak: Çekinmez., Vural. "Birleşik Arap Emirlikleri Ülke Profili.", TC Başbakanlık İhracat Geliştirme Etüt Başkanlığı. 2006. <http://www.igeme.org.tr/tur/rapor/ulke/BAE.pdf.09.09.2007>, s.25.

Kaynak 2: T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, Anlaşmalar Genel Müdürlüğü, BAE. <http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/ANL/OrtaDoguDb/bae.doc> (28.09.2008). s. 4.

Arap Emirlikleri'nden ithalatımızda, işlenmemiş alüminyum, demir dışı metaller ve mamulleri, kahve, çay, baharat, kakao, tekstil, elyafı ve mamulleri, hayvansal ve bitkisel hammaddeler, büro makineleri, motorlu kara taşıtları, kıymetli taş ve metaller, kazanlar, makineler, mekanik cihazlar ile mineral yakıt ve yağlar ilk sıralarda yer almaktadır.

2.3. Türkiye İle BAE Arasında İkili Anlaşmalar

Türkiye ile Birleşik Arap Emirlikleri arasındaki ekonomik ve ticari ilişkiler, 9 Ağustos 1984 tarihli Ekonomik ve Teknik İşbirliği Anlaşması çerçevesinde yürütülmektedir.¹⁴⁹

<u>Anlaşmanın Adı</u>	Anlaşma Tarihi
Ekonomik ve Teknik İşbirliği Antlaşması	09/08/1984
Türkiye -BAE Hava Ulaştırma Anlaşması	26/10/1986
Çifte Vergilendirmeyi Önleme Anlaşması	29/01/1993
KEK VI. Dönem Toplantısı	19/11/2000

2.4. BAE Ekonomisi'nin Genel Özellikleri Ve Karşılaşılan Sorunlar

Birleşik Arap Emirlikleri, bölgedeki diğer ülkelerin de önemli ölçüde mal ve hizmet tedarik ettiği bir ticaret merkezi konumundadır. Başta Amerikalı ve Avrupalı firmalar olmak üzere çok sayıda yabancı firma özellikle Dubai'de temsilcilik açmak suretiyle Birleşik Arap Emirlikleri pazarı ile birlikte Suudi Arabistan ve diğer Körfez ülkeleri ile yakın Afrika ülkelerine ait piyasaları buradan takip etmektedir. İhracatçılarımızda Birleşik Arap Emirlikleri pazarına girişte göz önünde bulundurmalarında fayda görülen bazı konular aşağıdaki gibidir:¹⁵⁰

¹⁴⁹ T.C.Dubai Başkonsolosluğu, Ticaret Ateşeliği, BAE 2007 Raporu, <http://www.musavirlikler.gov.tr/upload/DU/ULKE%20NOTU%202007.doc> (09.09.2007)

¹⁵⁰ Çekinmez, "Birleşik Arap Emirlikleri Ülke Profili", a.g.e. ss.31-32.

- Piyasada rekabet çok yoğundur ve piyasada tutunabilmek için mutlaka çok ciddi rekabet üstünlüğüne sahip olunması gerekmektedir.
- Ürün kalitesi çok önemlidir, çünkü müşteri kesimi genelde yüksek gelire sahiptir. Kalite satış sonrası hizmet, standarda uygunluk gibi faktörlerin önemi göz ardı edilmemelidir.
- Fiyat belirlenirken rakip ürünlerin fiyatları ve kur değişiklikleri dikkate alınmalıdır. Fiyatın egemen bir faktör olduğu bilinmelidir. Pazarda dürüstlük ve güven çok önemlidir. Piyasanın güvenini kaybetmiş bir marka veya firmanın bu piyasaya bir daha girmesine imkan bulunmamaktadır.
- Kişisel ilişki kurmaya (özellikle de üst düzey aile üyeleri ile) önem verilmelidir. Bu açıdan sık yüz yüze görüşme zemini hazırlanmalıdır. Bundan dolayı müşterinin Türkiye'ye davet edilmesinin, en az Birleşik Arap Emirlikleri ziyareti kadar verimli ve etkili olabilecektir.
- Nüfus yapısı ve tüketici özellikleri nedeniyle ülke içi talepten ziyade ülke üzerinden sağlanacak dış talepleri yakalamak için girilmesi daha uygun görülmektedir.
- Ülkedeki ticaret büyük ölçüde ticaret merkezleri, marketler ve mağazalarda gerçekleşmekte ve açık pazar semt pazarı vb. ticaret alanları hiç bulunmamaktadır.¹⁵¹

¹⁵¹ T.C.Dubai Başkonsolosluğu, Ticaret Ateşeliği, BAE 2007 Raporu, <http://www.musavirlikler.gov.tr/upload/DU/ULKE%20NOTU%202007.doc> (09.09.2007)

3. TÜRKİYE-KUVEYT EKONOMİK İLİŞKİLERİ

Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Kuveyt Devleti arasında ilk anlaşma Eşya ve Yolcuların Transit Nakliyatına ve iki Ülke Arasındaki Nakliyata Mütedair Anlaşma olarak 8 Haziran 1970 tarihinde Kuveyt'te imzalanmış olup, iki ülke arasındaki ekonomik ve ticari ilişkiler, 22.03.1982 tarihinde imzalanmış olan Ekonomik, Sınai, Teknik İşbirliği Anlaşması çerçevesinde yürütülmektedir.

Firmalarımızın Kuveyt pazarından aldıkları payın düşük olmasının en önemli nedeni belli başlı firmaların önemli bir kısmının Kuveyt'i hedef pazar olarak değerlendirmemeleri, Kuveyt iş kanunlarındaki sınırlandırmalar nedeniyle ortaya çıkan güven sorunu, bazı bankalarımız tarafından düzenlenen teminat mektuplarının kabul edilmemesi ile projeler içerisinde önemli bir yer tutan, petrol, enerji, su ve çeşitli büyük çaplı projelere katılım için gereken ön yeterlilik sürecinde yer alınmaması olarak belirtilebilir.

Türkiye ile Kuveyt arasındaki ticari ilişkilerin geçmiş yıllar itibariyle seyrine baktığımızda Kuveyt geleneksel olarak ticaret fazlası verdiğimiz bir ülkedir. İki ülke arasındaki ticaret hacmi 1987 yılında 248 milyon doları bizim ihracatımız olmak üzere, 322 milyon dolar ile zirveye çıkmış, ancak bu tarihten sonra her iki ülkenin de ihracat ve ithalatlarının sürekli artmasına karşılık, hem Kuveyt'in Irak tarafından işgale uğraması, hem de akabinde Irak'ın Amerikan işgaline maruz kalmasından kaynaklanan bölgedeki istikrarsızlık, genel olarak iki ülke arasındaki ticaret hacmini, özel olarak da ülkemizin Kuveyt'e olan ihracatını olumsuz etkilemiştir.

Türkiye ile Kuveyt arasındaki en kısa güzergah olan Irak geçişinin güvenlik sebebiyle Türk şoförlerince kullanılmıyor olması ve Kuveyt pazarının ülkemiz ihracatçıları tarafından pek fazla bilinmemesi, bu ülkeye ihracatımızın beklenenin altında kalmasına yol açtığı söylenebilir. Son olarak Kuveyt Başbakanı Şeyh Nasser Al-Mohammed Al-Ahmad Al-Sabah'ın 3-8 Nisan 2007 tarihleri arasında ülkemize gerçekleştirdiği resmi ziyaret sırasında Abdali sınır kapısının kamyonlarımızın geçişine açıldığı ifade edilmiştir. Güvenlik kaygıları ve sigortalama problemleri nedeniyle firmalarımızın söz

konusu güzergahı yoğun olarak kullanmaları bu aşamada mümkün görülmemekle birlikte, Irak'ta görece istikrar ortamının yakalanması ile Abdali kapısının hem Kuveyt'e hem de körfez bölgesine gönderilecek ülkemiz menşeli sevkiyatlarda yoğun bir geçiş noktası olması beklenmektedir.¹⁵² Kuveyt'te bulunan kooperatif birlikleri büyük bir potansiyele sahiptir. Zira her bölgede kurulmuş bulunan kooperatiflerin sayısı 46'ya ulaşmıştır. Bunun dışında Kuveyt'te inşaat sektörü açısından da önemli bir potansiyel bulunmaktadır.¹⁵³

3.1. Türkiye'nin Kuveyt'e İhracatı

Kuveyt'e ihracatımızın belirli ürün gruplarında yoğunlaşması, demir çelik ve demir çelikten eşya ürünlerinin toplam ihracatımız içerisinde %34.1 paya sahip oluşu, dış ticaret hacminin düşüklüğü, ihracatın değişimi üzerindeki riskleri artırmakta ve aynı zamanda ihracatın geleceği üzerinde tahmin yapılmasını güçleştirmektedir. Kısa ve orta vadede Kuveyt inşaat sektörünün gelişmeye devam edeceğine ilişkin tahminler, demir çelik talebinin belirtilen vadelere devam edeceğini göstermektedir. Ancak, bu ülkelerdeki düşük enerji maliyetleri ve demir çelik sektörünün önemli ölçüde enerji maliyetlerine duyarlı oluşu, Kuveyt ve benzer özelliklere sahip Körfez İşbirliği Konseyi ülkelerinin demir çelik yatırımları yapmaları demir çelik ürünlerinde ülkemiz ihracatına karşı rekabetin devam edeceğini göstermektedir. Bir önceki yıla kıyasla demir çelik ve demir çelikten eşya ürünlerinin toplam ihracatımız içerisinde payının %51.9'den %34.1'e düşmesi, bununla birlikte Kuveyt'e genel ihracat rakamının artması ihracat profilinin daha sağlıklı bir yapıya oturması açısından teselli edicidir. Körfez krizi öncesi 1987 yılında 247.5 milyon dolar düzeyine ulaşan Kuveyt'e yönelik ihracatımız Körfez Savaşı nedeniyle 1991'de 16 milyon dolar seviyesine kadar düşmüştür. 1992 yılından itibaren tekrar artmaya başlayan ihracatımız 2002 yılında 166 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir.

¹⁵²T.C. Kuveyt Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, <http://www.musavirlikler.gov.tr/upload/DU/ULKE%20NOTU%202007.doc> (20.01.2008), s.65.

¹⁵³Güleç, Mustafa. a.g.e., s.43.

Tablo 26: Türkiye'nin Kuveyt'e İthalat Ve İhracatı (Milyon \$)(2003-2007)

	2003	2004	2005	2006	2007
Kuveyt'e İhracatımız (Milyon \$)	165.94	266.09	210.09	218.97	221.1
Değişim - %	% 19.3	% 59.9	%-21	% 4.2	%0.9
Toplam İhracatımız (Milyar\$)	47	63	73.4	85.2	107.1
Değişim - %	%31.0	% 32.8	% 16.8	%16	%25.2
Kuveyt'in Toplam İthalatı (Milyar \$)	10.69	12.63	17.488	15.982	19.3
Değişim %	% 17.44	%7.41	% 38.4	%-8.6	%21.3
Kuveyt'ten İthalatımız (Milyon \$)	15.90	25.69	41.40	56.03	90.4
Türkiye-Kuveyt Ticaret Hacmi	181.84	291.78	251.49	275	311.5

Kaynak: T.C.Kuveyt Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, Kuveytin Ekonomik Durumu Ve Türkiye İle Ekonomik Ticari İlişkileri, Mart 2008, den derlenmiştir.

<http://www.musavirlikler.gov.tr/upload/KWT/2007%20Yillik%20Rapor.doc> (11.07.2008), s.69.

Yukardaki **Tablo 26**'yı incelediğimizde 2003-2006 yılları arasında ihracatımız, 2006 yılında bir önceki yıla göre %4.2'lik bir artış gerçekleştirerek 218.97 milyon ABD Dolar'ına ulaşmıştır. Kuveyt Gümrük İdaresinden alınan rakamlara göre ülkemizin 2007 yılı Kuveyt'e ihracatı 221 milyon ABD Dolar'ı olarak gerçekleşmiştir.¹⁵⁴ Kuveyt'ten 2006 yılı ithalatımız ise, bir önceki yıla göre 14.6 milyon dolar artarak, 56 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. İthalatı yapılan kalemler ise genel olarak organik kimyasal müstahzarlar ile esas itibariyle polietilen olmak üzere plastik ve plastikten mamul eşyalardır.

Genel olarak 2006 yılı ihracatımızda demir çelik ürünlerinin 80.96 milyon dolar, demir çelikten mamul eşyaların 32.86 milyon dolar, tekstil konfeksiyon ürünlerinin 27.9 milyon dolar, gıda ürünlerinin 26.2 milyon dolar, makine ve cihazların 20.89 milyon dolar ile önemli ürün gruplarını oluşturdukları görülmektedir.

¹⁵⁴ T.C. Kuveyt Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, <http://www.musavirlikler.gov.tr/upload/DU/ULKE%20NOTU%202007.doc> (20.01.2008), s.77.

2004 yılında 150.76 milyon dolar olan demir çelik ihracatımız, Kuveyt demir çelik üreticisi United Steel Industrial Co. firmasının pazar payını yükseltmesi ve diğer Körfez İşbirliği Konsey ülkeleri üreticilerinin üretimlerini arttırmaları sonucu 2005 yılında 71.29 milyon dolara gerilemiştir. Burada Körfez İşbirliği Konsey ülkeleri üreticilerinin Kuveyt pazarına gümrüksüz girebilmeleri, üretimde en önemli maliyet unsurlarından olan enerjiyi çok ucuza kullanmaları ve pazara yakın olmaları en önemli etkenler olmuştur.¹⁵⁵ Bunun dışında Kuveyt'in ülkemize 2006 yılı ihracatının 36.3 milyon doları organik kimyasal müstahzarlar, 18.8 milyon doları ise plastik ürünleri oluşturmaktadır.

3.2. Türkiye'nin Kuveyt'ten İthalatı

Türkiye'nin Kuveyt'ten yaptığı ithalat ham petrol ithalatına paralel olarak değişmektedir. Bu açıdan ithalat grafiklerinde dalgalı bir yapı görülmektedir. Örneğin; 2003 yılında 114 milyon dolarlık petrol ve petrol ürünü ithalat edilmesi ile toplam ithalat 123.3 milyon dolar olarak gerçekleşirken, 2002 yılında petrol ve petrol ürünleri ithalatının sadece 9.4 milyon dolarda kalması nedeniyle toplam ithalat 26.5 milyon dolar düzeyinde kalmıştır.

Kuveyt'ten 2007 yılı ithalatımız bir önceki yıla göre %61.4 oranında artmış olup, genel olarak organik kimyasal müstahzarlar ile esas itibariyle polietilen olmak üzere plastik ve plastikten mamul eşya olarak iki kalemden oluşmaktadır.¹⁵⁶

Türkiye ile Kuveyt arasındaki ekonomik ve ticari ilişkiler, 22.3.1982 tarihinde imzalanmış olan Ekonomik, Sınai, Teknik İşbirliği Anlaşması çerçevesinde yürütülmektedir.

¹⁵⁵ “Kuveyt’in Genel Ekonomik Durumu ve Türkiye İle Ekonomik-Ticari İlişkileri”, a.g.e., s.68.

¹⁵⁶ T.C. Kuveyt Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, <http://www.musavirlikler.gov.tr/upload/DU/ULKE%20NOTU%202007.doc> (20.01.2008), s.76.

3.3. Türkiye İle Kuveyt Arasında İkili Anlaşmalar

Türkiye-Kuveyt Ticaret Anlaşması 3 Aralık 1997 tarihinde Kuveyt'te imzalanmıştır.

Eşya ve Yolcuların Transit Nakliyatına ve iki Ülke Arasındaki Nakliyata Mütedair Anlaşma 8 Haziran 1970 tarihinde Kuveyt'te imzalanmıştır.

Türkiye-Kuveyt, Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması Anlaşması ise 27.10.1988 tarihinde imzalanarak, 25.4.1992'de yürürlüğe girmiştir.

Bu anlaşmada yatırımların teşviki ve korunmasına ilişkin hükümlerin yanı sıra, kamulaştırmaya, transferlere ve yatırımlara anlaşmazlıklarının çözümüne ilişkin hükümlerde yer almaktadır. Bu hükümler çerçevesinde taraflar; yatırımdan doğan net kazanç, temettü, royalti, teknik yardım, teknik hizmet ücretleri ve diğer hasılat ile yatırımcının, yatırımının satışından veya tasfiyesinden elde edeceği meblağın serbest konvertibl para cinsinden transferine izin vermektedir.¹⁵⁷

Gelir ve Servet Üzerinden Alman Vergilerde Çifte Vergilendirmeyi Önleme Anlaşması 07 Ekim 1997 tarihinde imzalanmıştır.

TOBB ile Kuveyt Ticaret ve Sanayi Odası arasında 30 Nisan 1995 tarihinde Kuveyt'te bir İşbirliği Protokol'u imzalanmıştır.

Söz konusu Protokol ile iki ülke iş adamları arasında ticari, ekonomik ve teknik işbirliğinin geliştirilmesi amaçlanmaktadır.

Ekonomik, Sınai ve Teknik İşbirliği Anlaşması uyarınca kurulan Karma Ekonomik Komite bugüne kadar dört defa toplanmış olup, KEK 5. Dönem Toplantısı 20-22 Mart 2002 tarihlerinde Ankara'da yapılmıştır. Türkiye-Kuveyt 6. Dönem KEK toplantısı, 22-24 Ocak 2007 tarihinde Kuveyt'te gerçekleştirilmiştir.¹⁵⁸

¹⁵⁷ T.C. Kuveyt Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, <http://www.musavirlikler.gov.tr/upload/DU/ULKE%20NOTU%202007.doc> (20.01.2008), s.100.

¹⁵⁸ T.C. Kuveyt Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, <http://www.musavirlikler.gov.tr/upload/DU/ULKE%20NOTU%202007.doc> (20.01.2008), s.102.

3.4. Kuveyt Ekonomisinin Genel Özellikleri Ve Karşılaşılan Sorunlar

Ülkede yabancı faaliyetlerine getirilen kısıtlamalar, ticaret ve ekonomik faaliyetleri düzenleyen uygulamaların değişkenliği ve açık olmayışı, vergi sistemi, kamu alımlarında yerli firmalara sağlanan avantajlar, acentalık sistemi gibi pek çok husus nedeniyle Kuveyt'in serbest bir ekonomi olmaktan uzak olduğunu söyleyebiliriz.

Yabancıların Kuveyt'te mallarını pazarlayabilmeleri ancak Kuveyt'li bir acenta aracılığı ile mümkün olmaktadır. Benzer şekilde yalnızca Kuveyt'liler ve Kuveytli firmalar ithalat yapabilmektedir. Bu düzenlemeler Türk firmalarının Kuveyt'e olan ilgisinin düşük olmasına neden olmaktadır. Yabancı firmaların, bazı istisnalar dışındaki kamu alımlarına yönelik ihalelere acentaları aracılığıyla katılabilmelerine ilişkin düzenlemeler ise müteahhitlik sektöründen yeterince pay alınamamasının en önemli nedenlerindedir.

Kuveyt uzun yıllar boyunca birçok tüketim ürününü ithal etmeye devam edecek, ayrıca petrol ve doğal gazla bağlı zenginliğiyle artan oranda yeni yatırım ve iş imkanları sunmayı sürdürecektir. Mal ve hizmet ihracatımız için yarattığı pazar potansiyelinin yanı sıra, yatırım ve sermaye ihtiyacının karşılanması açısından da önemli bir ülke olmaya devam edecektir. Kişi başı geliri zengin ülkeler arasında yer alan Kuveyt pazarının, bugün geçmişe kıyasla daha fazla ülkemiz ihracatçılarının ilgi alanı içerisinde olması gerektiği düşünülmektedir.¹⁵⁹

¹⁵⁹ T.C. Kuveyt Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, <http://www.musavirlikler.gov.tr/upload/DU/ULKE%20NOTU%202007.doc> (20.01.2008), s.105.

4. TÜRKİYE-KATAR EKONOMİK İLİŞKİLERİ

Türkiye ile Katar ticari ilişkilerine bakıldığında 2001 yılından itibaren iki ülke arasında ticaret hacminin hızla büyüdüğü görülmektedir. 2001 yılında yalnızca 14.1 milyon dolar olan ticaret hacmi 2007 yılında 448 milyon dolar seviyesine gelmiştir.

Katar'a ihracatımız 2007 yılı Ocak- Kasım döneminde bir önceki yılın aynı dönemine göre %30 artış göstererek 324.9 milyon dolardan 421.6 milyona yükselmiştir. Aynı dönemlerde ithalatımız ise % 56 oranında azalarak 62.5 milyon dolardan 27 milyon dolara düşmüştür.

Türk müteahhitlik firmalarının Katar'da son beş yıl içerisinde üstlendikleri projelerin toplam değeri beş milyar doları aşmıştır. Türk firmaları, enerji ve enerji harici sektörlerin alt ve üst yapı projelerinde önemli inşaat ve müteahhitlik işleri üstlenmişlerdir. Üstlenilen projeler arasında Mesaieed limanı, Luseil altyapı, Yeni Doha Uluslararası Havalimanı inşaatları, İslam Eserleri Müzesi, Kongre ve Sergi Merkezi, Teksas Üniversitesi kampüsü, Ras Abou Abboud Yolu, Teknopark, Al Shaqab Manej ve Atçılık Akademisi, etan taşıma hattı, Qatargas sıvı doğalgaz tesisi, Pearl sıvı yakıt projesi, doğal gaz boru hattı, kuzey otoyol projesi, çimento fabrikası modernizasyonu, Rasgas çelik konstrüksiyonu, çelik paslanmaz çelik, cam, çeşitli elektromekanik işler gibi projeler sıralanabilir.

Katar, kişi başına gelir ve gayri safi milli hasılası oldukça yüksek olan bir ülkedir. Bu bakımdan çok yüksek bir yatırım ve ithalat potansiyeline sahip olduğunu söyleyebiliriz. Katar'dan en fazla ithal edilen ürün doğal gaz ve gaz türevleri olmakla beraber, toplam ithalatın % 60'ını oluşturmaktadır. Bunun haricinde plastik ve mamülleri ve kimya sanayi ürünleride önemli ithalat kalemleridir¹⁶⁰

¹⁶⁰Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu: “Katar Ülke Bülteni”,
http://www.deik.org.tr/bultenler/2007214165841_Katar-ocak_08.pdf (15.02.2008), s.18.

**Tablo 27: Türkiye'nin Yıllar İtibariyle Katar İle Olan Dış Ticaretinin Seyri
(Milyon \$)(2000-2007)**

Yıl	İthalat (\$)	İhracat (\$)	Hacim	Denge
2000	11.312.970	9.963.071	21.276.041	-1.349.899
2001	5.778.600	8.401.617	14.180.217	2.623.017
2002	10.659.114	15.572.109	26.231.223	4.912.995
2003	8.310.338	15.688.124	23.998.462	7.377.786
2004	17.727.120	35.026.233	52.753.353	17.299.113
2005	50.724.941	82.018.873	132.743.814	31.293.932
2006	62.497	324.914	387.411	262.417
2007	27.147	421.676	448.823	394.529

Kaynak: Deik Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu, **Türkiye-Katar Ticari Ve Ekonomik İlişkileri**, 2008, den derlenmiştir.

http://www.deik.org.tr/Lists/TicariIlişkiler/Attachments/72/KATAR%20ticari%20ekonomik%20iliskiler%202008_TR.pdf (11.07.2008), s.2.

Yukardaki **Tablo 27**'yi incelediğimizde, Türkiye ve Katar 2000 ile 2007 yılları arasında, 2000 yılında dış ticaret hacmi 21 olarak gerçekleşmiş, 2001 yılında bir önceki yıla göre 14, bir sonraki yıl 2002'de 26 olarak gerçekleşmiş ve 2005 yılında ise %72 rekor bir artış göstermiştir. 2006 ve 2007 yılında ise, ithalat rakamları düşmeye başlamıştır.

4.1. Türkiye'nin Katar'a İhracatı

2002 yılına kadar Katar'a yapılan ihracatta inişli çıkışlı bir periyod yaşanmıştır. 2003 yılındaki ihracatımız %123 artarak 2004 yılında 35 milyon dolara ulaşmıştır. İki ülke arasında ticarete 2005 yılında daha yüksek bir seviye yakalanmış ve % 132 artışla 82 milyon dolar 2007 yılında ise, % 44 artış ile 421 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. İhracatımızda en önemli kalemler arasında demir-çelik, motorlu kara taşıtları, elektrikli makineler, demir veya çelikten eşya, mobilyalar yer almaktadır. Bunların dışında plastik ve plastikten mamul eşya kauçuk ve kauçuktan eşya, giyim eşyası ve aksesuarları, süt ve süt mamulleri,yumurta, gibi gıda ürünleri de diğer ihracat kalemlerimiz arasındadır.

4.2. Türkiye'nin Katar'dan İthalatı

Türkiye'nin Katar'a gerçekleşen en yüksek ithalat 63 milyon dolar ile 1998 yılında olmuş; daha sonra 2003 yılına kadar bir azalma yaşanmıştır. 2003 yılından itibaren de ithalatta ise, ihracat ile paralel bir artış gerçekleştirilmiştir. İthalat yaptığımız ürünlere baktığımızda petrol ve ürünlerinin payı %50 olarak gerçekleşmektedir. Yine bu ürünlerden üretilen plastik ürünlerin payı %44, ham derinin payı ise %2 civarındadır.¹⁶¹

4.3. Türkiye İle Katar Arasında İkili Anlaşmalar

11 Mart 1985 tarihinde Ankara'da Ekonomik ve Teknik İşbirliği Anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşma ile kurulmuş olan "Ekonomik ve Teknik İşbirliği Karma Komisyonu"nun I. Dönem toplantısı 1991 yılının Mayıs ayında Doha'da yapılmıştır. Türkiye-Katar II. Dönem toplantısı ise 2001 yılında Ankara'da yapılmıştır. 25 Aralık 2005 tarihinde Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması Anlaşması imzalanmış, fakat henüz yürürlüğe girmemiştir, 25 Aralık 2005 tarihinde Çifte Vergilendirmenin Önlenmesi Anlaşması imzalanmış, fakat henüz yürürlüğe girmemiştir.

¹⁶¹ Çekinmez, "Katar Ülke Profili", a.g.e., s.13.

4.4. Katar Ekonomisinin Genel Özellikleri Ve Karşılaşılan Sorunlar

Katar ile yapılan ekonomik ve ticari ilişkilerimizde karşılaşılan zorlukları, bankacılık yüksek komisyon maliyetleri, vize sorunu, Türk sürücü ehliyetlerinin Katar’da geçerli olmaması, malzeme fiyat artışlarının ilgili idarelerce karşılanmaması, Türk menşeli malzemelerin Katar’da kullanılmaması, gibi nedenlerden kaynaklanmaktadır.¹⁶²

Katar, ortak girişim ve yabancı katkısına sıcak bakan ülkelerden biri olarak aşağıdaki kolaylıkları sağlamaktadır:

- Gelişmiş altyapı.
- Ortak Girişimlerde Uygulanan Teşvikler.
- Yatırımcılara ihtiyacı olan her türlü bilgi ve veri temin edilmektedir.
- Gerekli garantileri içeren açık ve istikrarlı yasa ve kurallar uygulanmaktadır.
- Yabancı para ve oranlarında istikrara ve esnekliğe sahiptir.
- Serbest para transferi.
- Ucuz maliyetle yabancı iş gücü temini.
- Katar Sanayi Kalkınma Bankasında borçlanma imkanı.
- İşletmelerin ihraç ürünlerinde uygulanan vergilerden muaftır.
- Gelir vergilerinden beş yıl süre ile muaftırlar.
- Üretim makineleri, yedek parçaları ve ara malları gümrük vergilerinden muaftır.
- Makine, donanım ve yedek parça ithalinde gümrük vergisi alınmaz.¹⁶³

¹⁶²Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu: “Katar Ülke Bülteni”.
http://www.deik.org.tr/bultenler/2007214165841_Katar-ocak_08.pdf (15.02.2008), s.21.

¹⁶³Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu: “Katar Ülke Bülteni”.
http://www.deik.org.tr/bultenler/2007214165841_Katar-ocak_08.pdf (15.02.2008), s.21.

5. TÜRKİYE VE BAHREYN'İN EKONOMİK İLİŞKİLERİ

Türkiye ve Bahreyn, ticari ilişkilerinin temelini her iki ülkeninde Dünya Ticaret Örgütü üyesi olması oluşturmaktadır. Genel olarak çok istikrarlı bir ilişki olmamakla birlikte düşük düzeyde bir ticaret hacmi söz konusudur. Mayıs 2006'da Bahreyn Dışişleri Bakanının ülkemizi ziyareti sırasında, Uluslararası Karayolu Taşımacılığı Anlaşması ve Denizcilik Anlaşması imzalanmıştır.¹⁶⁴

Tablo 28: Türkiye'nin Bahreyn İle Dış Ticareti (Milyon\$)(2000-2007)

Yıllar	İhracat	İthalat	Hacim	Denge
2000	26.6	31.3	57.9	-4.7
2001	11.2	14.6	25.-8	-3.4
2002	16.9	19.0	35.9	-2.1
2003	28.9	15.2	44.1	13.7
2004	54.3	18.1	72.4	36.2
2005	41.6	18.9	60.5	22.7
2006	35.3	42.8	78.1	-7.5
2007	76.7	119.4	196.1	-42.7

Kaynak: Deik Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu, Türkiye-Bahreyn Ticari Ve Ekonomik İlişkiler,2008, den derlenmiştir.

http://www.deik.org.tr/Lists/TicariIliskiler/Attachments/72/KATAR%20ticari%20ekonomik%20iliskiler%202008_TR.pdf (11.07.2008), s.1.

Yukardaki **Tablo 28**'de görüldüğü gibi, Türkiye ve Bahreyn arasındaki ticaret rakamlarının 2007 yılında bir sıçrama sergilediği görülmektedir. Karşılıklı hem ihracat hem de ithalattaki artış ile ticaret hacmi 2006 yılına göre 2.5 kat genişleyerek 196 milyon dolara gelmiştir. İki ülke arasındaki ticaretin 2003–2006 yılları arasında Türkiye, 2006–2007 yıllarında ise Bahreyn lehine gerçekleştiği görülmektedir.

¹⁶⁴Manama Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, Eylül 2007

<http://www.musavirlikler.gov.tr/upload/BAH/BAHREYNRAPORUweb1.doc> (02.01.2007)

2000 yılında yaklaşık 58 milyon dolar olarak gerçekleşen ikili ticaret 2001 ve 2002 yılında azalmış ardından 2003 yılından itibaren tekrar artış göstererek, 2006 yılında 78 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. Dış ticaret dengesinde Türkiye 2003, 2004, 2005 yıllarında fazla verirken diğer yıllarda açık vermiştir. 2006 yılında yapılan ikili ticaretten Türkiye'nin 7,5 milyon dolarlık açığı gerçekleşmiştir. Yukardaki **Tablo 28**'de görüldüğü gibi Türkiye'nin Bahreyn'e yapmış olduğu ihracat 2001-2004 yılları arasında yükselen bir trend sergilerken, 2005 yılında 41.6 milyon dolar olarak gerçekleşmiş, 2006 yılında %15 azalarak 35.3 milyon dolar seviyesine gerilemiştir, aynı dönemde Bahreyn'den ithalatımız ise %22.5 oranında artarak 78.1 milyon dolar seviyesine çıkmıştır. 2007 yılında ise artış göstererek 76.7 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir.

5.1. Türkiye'nin Bahreyn'e İhracatı

Aşağıdaki **Tablo 29**'da görüleceği gibi, ülkemiz ihracatında ana kalemleri demir-çelik, tekstil ürünleri pamuklu mensucat ve giyim eşyası, bakır iletkenler, gıda ürünleri (labne peyniri) ve mücevher, mobilya aksamı ve aydınlatma cihazları oluşturmaktadır.

Türkiye'nin Bahreyn'e yapmış olduğu ihracat 2006 yılı itibariyle bir önceki yıla göre %15 oranında azalarak 35.3 milyon dolar seviyesine gerilemiştir. Aynı dönemde, Bahreyn'den ithalatımız ise %22.5 oranında artarak 78.1 milyon dolar seviyesine çıkmıştır. 2000-2006 dönemi içinde ise en yüksek ihracat 2004 yılında 54 milyon dolar olarak gerçekleşirken, 18 milyon dolarlık ithalata yapılmış ve 36 milyon dolarlık bir fazla elde edilmiştir.¹⁶⁵

¹⁶⁵ Manama Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, Eylül 2007
<http://www.musavirlikler.gov.tr/upload/BAH/BAHREYNRAPORUweb1.doc> (02.01.2007)

Tablo 29: Türkiye'nin Bahreyn'e İhracat Ürünleri (2006-2007)

ÜRÜNLER	2006	2007
Elektrikli Makineler	8.142.573	39.500.928
Demir Çelik	6.105.742	10.780.976
İnciler, Kıymetli Taş Ve Metaller	1.706.557	3.002.091
Makina Ve Cihazlar	2.397.146	2.496.695
Mobilyalar, Aydınlatma Ürünleri	528.381	1.700.178
Süt Ve Süt Mamülleri	1.253.592	1.313.247

Kaynak: T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, Anlaşmalar Genel Müdürlüğü, Bahreyn.
<http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/ANL/OrtaDoguDb/bahreyn.doc> (28.09.2008).s.5.

Yukarıdaki **Tablo 29**'u incelediğimizde, 2006-2007 yılı, Türkiye'nin Bahreyn'e ihraç ettiği ürünlerin başında en önemli ürünlerin; elektrikli makineler ve demir çelik olduğunu görüyoruz, bu ürünleri, İnciler ve kıymetli metaller, makine ve cihazlar, mobilyalar süt ve süt ürünleri takip etmektedir.

5.2. Türkiye'nin Bahreyn'den İthalatı

Türkiye'nin Bahreyn'den ithalat ürünleri aşağıda **Tablo 30**'da verilmiştir. Buna göre; ithalatımızın büyük bir kısmını (%81) işlenmemiş alüminyum oluşturmaktadır. Ülkemizin Bahreyn'den yaptığı ithalatın maddeler itibariyle dağılımı, Bahreyn ekonomisinin henüz çeşitlenemediğini ve ürün bağımlılığının üst seviyede olduğunu göstermektedir. Bunun yanı sıra, son yıllarda Manama Textile W.W.L. firmasının ülkemize yönelik pamuklu mensucat ihracatında kaydadeğer artış gözlemlenmektedir. İhracatta olduğu gibi ithalatta da inişli çıkışlı bir grafik sergilenmektedir. 2000 yılından bu yana 20 milyon dolar seviyelerinde gerçekleşen ithalatımız 2006 yılında 42 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 30: Türkiye'nin Bahreyn'den İthalat Ürünleri (Milyon\$) (2006-2007)

ÜRÜNLER	2006	2007
Alimünyum Ve Alimünyum Eşya	36.447.098	107.085.611
Pamuk	5.993.347	8.474.355
İnciler, Kıymetli Taş Ve Metaller	1.783.967	2.699.307
Mobilya	52.147	486.585
Plastik Ve Plastikten Mamül Eşya	76.368	446.848
Diğer	499.041	230.049
TOPLAM	44.851.968	119.422.755

Kaynak: T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, Anlaşmalar Genel Müdürlüğü, Bahreyn.
<http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/ANL/OrtaDoguDb/bahreyn.doc> (29.09.2008).s.5.

Yukarıdaki **Tablo 30**'da görüldüğü gibi, 2006-2007 Yılı verilerine baktığımızda, Türkiye'nin Bahreyn'den ithal ettiği en önemli ürün alüminyumdur, yaklaşık %90 , ithal ettiğimiz en önemli ikinci ürün pamuktur %15, pamuktan sonra sırası ile inciler, kıymetli taş ve metaller %5, mobilya ve plastik mamül ithal edilmektedir.

5.3. Türkiye İle Bahreyn Arasında İkili Anlaşmalar

8 Ocak 1990 tarihinde Türkiye ile Bahreyn arasında "Ekonomik, Sınai ve Teknik İşbirliği Anlaşması" Bahreyn'de imzalanmıştır.

Türkiye ile Bahreyn arasında bir Çifte Vergilendirmeyi Önleme Anlaşması, KEK IV. Dönem Toplantısı sonunda imzalanmaya hazır hale getirilmiş ve anlaşma 14 Kasım 2005 tarihinde Manama'da imzalanmış ve 1 Mayıs 2007 tarihinde TBMM'nin onayıyla yürürlüğe girmiştir. Kasım 2005'te imzalanan Gelir Üzerinden Alınan Vergilerde Çifte Vergilendirmeyi Önleme ve Vergi Kaçakçılığına Engel Olma Anlaşması'nın iki ülke Parlamentolarındaki onay süreci Kasım 2007 tarihinde tamamlanarak yürürlüğe

girmiştir. Öte yandan Şubat 2006'da Bahreyn Başbakanının ziyareti sırasında imzalanan Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması Anlaşması ile Gümrük İşbirliği Anlaşması'nın onay süreci devam etmektedir¹⁶⁶

5.4. Bahreyn Piyasasının Genel Özellikleri Ve Karşılaşılan Sorunlar

Mükemmel siyasi ilişkilere sahip olduğumuz Bahreyn ile ekonomik nitelikli herhangi bir sorunumuz bulunmamaktadır. Ekonomik ve ticari ilişkilerimizin geliştirilmesi bakımından firmalarımızın Bahreyn'i ziyaret etmeleri ve ülkenin ihtiyaçlarına cevap verecek projeleri tanıtmaları, Bahreyn'deki ekonomik canlılıktan pay almaları için en uygun yol olacaktır. Ayrıca, firmalarımızın devam eden projelerin çeşitli safhaları için de teklif verme imkanlarını araştırmaları gerekmektedir.

Bahreyn'de faaliyet göstermeyi planlayan firmalarımızın kuracağı şirketlerde %51'lik payın Bahreyn vatandaşlarına ait olması gerektiğinden, ortaklık kuracakları firmalar veya şahıslarla irtibata geçmeleri ve bir ön araştırma yapmaları gerekmektedir. Her ne kadar Bahreyn'deki iş ve ticari hayat genel olarak güvenilir bir ortam sunmakta ise de, kurulacak ortaklıklara ilişkin anlaşmalarda hukuk firmalarından danışmanlık hizmeti alınması uygun olacaktır. Bahreyn'e demir-çelik ürünleri, gıda maddeleri, sebze ve meyve, tekstil ve konfeksiyon ürünleri ve dayanıklı tüketim maddeleri sektörlerinde ihracatımızın hızla artırılması mümkün görülmektedir. Ayrıca sağlık, eğitim, turizm, bilgi teknolojileri ve tarım da iki ülke arasında önemli işbirliği alanlarını teşkil etmektedir.¹⁶⁷ Ortadoğu bölgesinin, ekonomik açıdan en istikrarlı ülkelerinden biri olarak Bahreyn ekonomisindeki en belirgin sektörlerden birisi bankacılık ve finans sektörüdür. Diğer taraftan, Körfez İşbirliği Ülkeleri ile arasında gümrük birliği bulunması, coğrafi konumu nedeniyle bölge ülkelerine geçiş kolaylığı ve ayrıca bölge ülkeleri içerisinde oldukça liberal bir ekonomiye sahip olması ve üretim çeşitliliğinin de bulunmaması gibi nedenlerle ülkemiz ihracatçıları açısından önemli fırsatlar içermektedir.

¹⁶⁶ Manama Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, Eylül 2007
<http://www.musavirlikler.gov.tr/upload/BAH/BAHREYNRAPORUweb1.doc> (11.02.2007), s.25.

¹⁶⁷ Manama Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, Eylül 2007
<http://www.musavirlikler.gov.tr/upload/BAH/BAHREYNRAPORUweb1.doc> (11.02.2007), s.26.

6. TÜRKİYE-UMMAN EKONOMİK İLİŞKİLERİ

Türkiye ile Umman arasındaki ticaret hacminin son derece düşük olduğu gözlenmektedir. Bu durumun başlıca nedenleri iki ülke arasındaki mesafenin çok uzak olması ve Umman'ın küçük sayılabilecek ölçüde bir pazar potansiyelinin bulunmasıdır.¹⁶⁸

İki ülke arasındaki ticaret hacmi büyük ölçüde Türkiye'den Umman'a yapılan ihracattan kaynaklanmaktadır. Umman'a yönelik ihracatta başlıca kalemleri demir çelik ürünleri, makineler ve taşıtlar, elektrikli cihazlar, oto lastikleri, halılar, gıda mamülleri ve sebze- meyve teşkil etmektedir. Umman'dan gerçekleştirilen ithalatta ise başlıca kalemleri ilaç hammaddeleri, balık ve deniz ürünleri, çeşitli kimyasallar oluşturmaktadır. İki ülke arasında ticaretin geliştirilmesi ve çeşitlendirilmesi mümkündür.

Türk-Umman İş Konseyi, TOBB ve DEİK ile Umman Ticaret ve Sanayi Odası (OCCI) arasında Umman Ticaret ve Sanayi Odası Başkanı Salem Said Al Ghattami ve beraberindeki heyet ile 30 Kasım 2006 tarihinde TOBB Plaza'da yapılan toplantıda imzalanan anlaşmalar ile faaliyetlerine başlamıştır. Türk-Umman İş Konseyi Türk tarafı başkanlığını Enka İnşaat ve Sanayi A.Ş. Yönetim Kurulu Üyesi Öcal Özpınar yapmakta olup, karşı kanat başkanlığını ise Umman Ticaret ve Sanayi Odası Başkan Yardımcısı Khalid Al Zubair yürütmektedir.¹⁶⁹

¹⁶⁸ İstanbul Ticaret Odası, **Umman Ülke Etüdü**, İstanbul: Yayın No:1999-78, s.43.

¹⁶⁹ Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu: **“Oman Ülke Bülteni”**,
[http://www.deik.org.tr/bultenler/2007214165841 Oman-kasim07.pdf](http://www.deik.org.tr/bultenler/2007214165841%20Oman-kasim07.pdf) (02.12.2007), s.12.

Tablo 31: Türkiye'nin Umman' a İthalat Ve İhracatı (Milyon \$) (2000-2008)

Yıl	İhracat (\$)	İthalat (\$)	Hacim	Denge
2000	24.508	0.021	24.529	24.487
2001	30.682	0.224	30.906	30.458
2002	31.373	0.072	31.445	31.301
2003	22.484	1.293	23.777	21.191
2004	29.111	1.387	30.498	27.724
2005	39.682	3.871	43.553	35.811
2006	71.000	2.113	73.113	68.887
2007	92.000	24.330	116.330	67.670
2008 Ocak -Mart	43.473	2.624	46.097	40.849

Kaynak: "Oman Sultanlığı Ülke Bülteni"2007

<http://www.musavirlikler.gov.tr/upload/UM/UMMANÜLKERAPORU2007.doc> (15.07.2008), s.24.

Yukardaki **Tablo 31'de** görüldüğü gibi, 2000 yılında 24 milyon dolar olan dış ticaret hacmi artarak 2001 yılında 30 milyon dolar, 2005 yılında 39 milyon dolar, 2006 yılında 71 milyon dolar, 2007 yılında da artış göstererek 92 milyon dolar seviyesine ulaşmıştır. Dış ticaret dengesinde ise Türkiye'nin hep fazla verdiğini görebiliyoruz. Türkiye'nin Umman'a ihracatı her geçen yıl artış göstermektedir İthalatta ise 2007 yılında belirgin bir artış gözlenmektedir. Türkiye ile Umman arasındaki ticaret hacminin son derece düşük olduğu görülmektedir. İki ülke arasındaki ticaret hacmi büyük ölçüde Türkiye'den Umman'a yapılan ihracattan kaynaklanmaktadır.¹⁷⁰

¹⁷⁰ http://www.deik.org.tr/Lists/Bulten/Attachments/77/Oman%20Ulke%20Bulteni-Kasim07_TR.pdf (12.08.2008)

6.1. Türkiye'nin Umman'a İhracatı

1995 yılından 2000 yılına kadar olan dönem içerisinde artış eğilimi içinde olan ihracatımız 2000 yılında yaklaşık %5'lik bir düşüşle 24 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. 2002 yılında 31 milyon dolar olan ihracatımız 2004 yılında ise 29 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir, 2005 yılında 39 milyon dolar, 2006 yılında 71 milyon dolar, 2007 yılında 92 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 32: Türkiye'nin Umman'a Yaptığı Başlıca İhracat Kalemleri (Milyon \$)

Kalemler	2006	2007	%Değişim	%Pay
Demir ve çelik	17.760.528	27.445.894	54.5	29.9
Elektrikli makina ve cihazlar, aksam ve parçaları	16.236.129	20.150.597	24.1	21.9
Mobilyalar, aydınlatma, reklam lambaları, prefabrik yapılar	933.669	7.784.715	733.8	8.5
Nükleer reaktörler, kazan; makina ve cihazlar, aletler ve parçaları	5.361.611	7.132.301	33.0	7.8
Demir veya çelikten eşya	1.648.582	4.652.621	182.2	5.1
Sebze, meyva, bitki parçaları, sert kabuklu yemiş konserveleri	4.238.860	4.486.853	5.9	4.9
Motorlu kara taşıtları, traktör, bisiklet, motosiklet ve diğer	3.165.407	3.128.276	-1.2	3.4

Kaynak: T.C. Muskat Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, **Umman Sultanlığı Ülke Raporu**, 2007, den derlenmiştir. <http://www.musavirlikler.gov.tr/upload/UM/UMMANÜLKERAPORU2007.doc> (15.07.2008), s.24.

Yukarıdaki **Tablo 32**'de görüleceği gibi, Türkiye'nin 2006 ve 2007 yıllarında, Umman'a ihraç ettiği başlıca ürünler; demir alaşımsız çelikten yarı mamüller, izole edilmiş tel, kablo, diğer izole edilmiş elektrik iletkenleri ile fiber optik kablolar, elektrik transformatörleri, statik konversitörler ve endüktörler, yuvarlak ağaçlar, domates, bakır cevherleri ve konsantreleri, demir çelik çubuklar olarak sıralanabilir. 2007 yılında Umman'a gerçekleştirilen toplam ihracat içindeki payı %29.9 payı ile ilk sırada yer alan demir çelik mamülleri ihracatı 2006 yılına göre %54.5 oranında artmıştır. Aynı yıl

içinde elektrikli makina ve cihazlar ihracatında 2006 yılına göre %24.1 artış göstermiştir. Bu ürün toplam ihracat içindeki %21.9'luk pay ile bu ürün grubu ikinci sırada yer almaktadır.

6.2. Türkiye'nin Umman'dan İthalatı

Türkiye'nin Umman'dan yaptığı ithalat çok düşük seviyelerde kalmaktadır. Umman'ın petrol ihracatçısı olması ve Türkiye'nin Umman'dan petrol haricinde ihtiyaç duyacağı önemli bir ihraç maddesi yoktur.¹⁷¹ Türkiye'nin Umman'dan gerçekleştirdiği ithalatta başlıca kalemleri ilaç hammaddeleri, balık ve deniz ürünleri, çeşitli kimyasallar oluşturmaktadır. Umman'ın Türkiye'ye ithalatı çok azdır. Yıllar itibariyle Umman'ın Türkiye'ye ithalatı artış göstermiştir, 2003 yılında sadece 1.2 milyon dolar olan ithalatımız 2004 yılında 1,3 milyon dolar, 2005 yılındada 3.8 milyon dolar, 2006 yılında 2.1 milyon dolar, 2007 yılında ise 24 milyon dolara ulaşmıştır.

6.3. Türkiye ile Umman Arasında İkili Anlaşma ve Protokoller

- Sivil Havacılık Anlaşması Haziran 1988
- MTA ile Umman Petrol ve Madenler Bakanlığına Bağlı Madencilik Şirketi Arasında Teknik İşbirliği Anlaşması Kasım 1986
- TOBB ile Umman Ticaret ve Sanayi Odası Arasında İkili İşbirliği Protokolü Aralık 1997
- Ticaret ve Ekonomik, Teknik ve Bilimsel İşbirliği Anlaşması 24 Aralık 1995
- KEK I. Dönem Protokolü 30 Nisan 1998
- KEK II. Dönem Protokolü 21 Eylül 1999
- Sivil Havacılık Anlaşması Değişiklik Protokolü 21 Eylül 1999
- Tarım Alanında İşbirliği Mutabakat Zaptı 21 Eylül 1999
- KEK IV. Dönem Protokolü 13 Ocak 2004
- KEK III. Dönem Protokolü 28 Mayıs 2001

¹⁷¹İstanbul Ticret Odası, **Umman Ülke Etüdü**, İstanbul: Yayın No:1999-78, s.47.

- Ticaret ve Ekonomik, Teknik ve Bilimsel İşbirliği Anlaşması 13 Ocak 2004
- Uluslararası Kara Yolu Taşımacılığı Anlaşması 13 Ocak 2004
- Çevre Koruma Alanında İşbirliği Anlaşması 13 Ocak 2004
- İGEME ile Umman Yatırımların Teşviki ve İhracatı Geliştirme Merkezi (OCIPED) Arasında Mutabakat Zaptı 13 Ocak 2004
- Türk Standartları Enstitüsü ve Umman Sultanlığı, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Alanında Teknik İşbirliği Programı 13 Ocak 2004

Türkiye ile Umman arasındaki ticari ve ekonomik ilişkilerin yasal altyapısını teşkil edecek en önemli anlaşmalardan, Çifte Vergilendirmenin Önlenmesi ve Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması Anlaşmaları her iki anlaşmanın müzakerelerinde de yerli ve yabancı firmalar arasında ayırım göz edilmemesini öngören madde üzerinde bir anlaşmaya varılamaması nedeniyle henüz sonuçlandırılmamıştır.

6.4. Umman Ekonomisinin Genel Özellikleri Ve Karşılaşılan Sorunlar

Umman'ın izlediği liberal dış ticaret politikası, uyguladığı büyük kalkınma projeleri, coğrafi ve iklim özellikleri, ülkenin tamamen ithalata yönelik bir pazar olması sonucunu doğurmaktadır. Bu bağlamda başta gıda maddeleri, taze sebze ve meyve, inşaat malzemeleri, cam eşya, tekstil ve konfeksiyon ürünleri, mobilya ve dayanıklı tüketim maddeleri, makineler ve taşıt araçları ve kimyasal maddeler sektörleri olmak üzere hemen her alanda Umman önemli fırsatlar içermektedir.

Türk ürünlerinin Umman pazarına girişte karşılaştıkları en büyük zorluk, ulaştırma maliyetlerinin yüksekliğidir. Türkiye ile Umman arasında düzenli denizyolu ulaşımı imkanı bulunmamaktadır. Suriye-Ürdün-Suudi Arabistan-Birleşik Arap Emirlikleri-Umman güzergahındaki karayolu taşımaları ise geçiş ülkelerinin çokluğu tahsil edilen geçiş ücretleri, sınır geçişlerinde yaşanan çeşitli beklentiler ve bazı keyfi uygulamalar nedeniyle ihracat sevkiyatlarına yüksek bir maliyet getirmektedir. Yüksek taşıma maliyetleri ürün fiyatına doğrudan yansdığından, Türk firmalarının küçük hacimli sevkiyatları maliyet avantajını yitirmekte, pazarın küçüklüğü ise büyük hacimli ihracat sevkiyatlarını engellemektedir.¹⁷²

¹⁷² “Oman Sultanlığı Ülke Raporu”, a.g.e., s.64.

Diğer Körfez ülkeleri gibi Umman'da yatırımcılar için çeşitli olanaklar sunmaktadır. Bunlara kısaca baktığımızda da belirgin olarak şu unsurlar sıralanabilir: ¹⁷³

- Dünya Ticaret Örgütü üyeliği.
- Dış satım kredi sigortası.
- Uzun süreli ve uygun fiyatlarla arsa tahsisi.
- Yatırımların yasayla korunması.
- Yabancıların kısmen sahip olduğu endüstri ve turizm projeleri.
- Körfez Ülkeleri İşbirliği Konseyi ülkelerine ihraç edilen Umman mallarının gümrük vergisi muafiyeti.
- Umman Kalkınma Bankasından düşük faizli krediler.
- Özelleştirme politikası.
- İstikrarlı nakit para ve tam konvertibilite.
- Fiyat istikrarı (Enflasyon oranı 1992'den beri % 1'dir).
- Faizsiz uzun süreli kredileri.
- Yatırım teşviklerinin hızlı bir şekilde sonuca bağlanması.
- Vergi ve dış alım harç muafiyeti.
- Kişilerin gelir vergisi muafiyeti ve serbest kambiyo kuru.

¹⁷³ Direzinci, a.g.e., s.71.

SONUÇ

Körfez ülkeleri ve Arap Yarımadası Ortadoğu'nun petrol açısından en zengin bölgesidir. Petrol fiyatlarındaki yüksek artış oranları Körfez Ülkeleri İşbirliği Konseyi üye ülkeleri'nin sermaye ve gelirlerini önemli ölçüde artırmıştır. Körfez İşbirliği Üye ülkelerinin bağlı oldukları en büyük ihracat kaynağı petroldür. Devlet gelirlerinin büyük çoğunluğunu bu ülkelerde petrol gelirleri oluşturmaktadır. Konsey ülkelerinin iktisadi yapılarının gelişmemiş olması ve sanayileşme konusunda yeterli alt yapıyı oluşturamamış olmaları nedeniyle diğer ticaret yaptığı ülkelerle rekabet edebilme güçleri sınırlıdır. Bu nedenle bu ülkelerin, kendi aralarında ki dış ticareti gelişmemiştir. Bununla sebebi aynı doğal kaynakları üreten ülkeler olmasıdır. İhracat çeşitlemesi yoktur, dış ticaretinde petrol dışında avantajlı durumda oldukları ciddi bir sektör yoktur. Bununla sebebi gelişmemiş sanayilerine bağlıdır.

Körfez Ülkeleri İşbirliği Konseyi üye ülkelerinin ekonomilerinin kamu sektörü ağırlıklı olması, imalat ve hizmet sektörlerinin yetersiz oluşu ekonomilerinin dinamizmini etkilemektedir. Üye ülkelerde yabancı işçi oranının yüksek olması, kadın işgücünün çok sınırlı sayıda oluşu, emek yoğun verimliliğinin yetersizliği ve katı kamu ekonomisinin yürütülmesi yapısal sorunlar olarak görünmektedir.

Ortadoğu Körfez bölgesinde petrol sayesinde biriken yüksek miktardaki sermaye artışı, Türkiye'ye önemli avantajlar sağlayabilir. Türkiye'nin ekonomik derinliğe sahip olması, transit geçiş yolları, yetiştirilmiş işgücü, genç ve dinamik nüfusu, gelişmiş haberleşme ağı, alt yapısı, enerji hattında bulunması gibi artı değerlerle bölgedeki sermayeyi çekecek konumdadır. Türkiye'nin üye ülkelere oranla tarımsal anlamda da, sanayi ürünleri açısından da üstünlüğü söz konusudur. Fakat bu durum Türkiye'nin ihracatına yansımamış, bölgeden yaptığı ithalat sadece petrol ürünleri ile sınırlı kalmıştır. Körfez ülkeleri ile yapılan dış ticarete ulaşım'ın büyük bir kısmı karayolu taşımacılığı ile sağlanmaktadır. Konsey üye ülkeleri ile yaptığımız ticaretin karayolu ve denizyolu ağırlıklı olması maliyetlerin oldukça yüksek seviyede olmasına ve zaman bakımından dezavantaj sağlamaktadır. Bu durum Türkiye'nin konsey üye ülkeleri ile ithalat ve ihracatında önemli bir engel teşkil etmektedir.

Türkiye'nin petrol ihtiyacını karşılamada dışa bağımlı bir ülke olması , dış ticarete önemli açıklar vermesine sebep olmaktadır. Ülke petrol ihtiyacının nerede ise tamamına yakın bir bölümünü dışardan karşılamaktadır. Bu sebeple Körfez İşbirliği Konsey üye ülkeleri ile dış ticaretin artırılması, ihtacatın çeşitlendirilmesine yönelmeli ve bölge devlet liderleri ile iyi ilişkiler geliştirilmesi gerekmektedir. Tüm bunlar, dış ticaret açığının azaltılmasında önemli bir etki yaratacaktır. Türkiye'nin gelecek yıllarda enerji ihtiyacı önemli oranda artış göstereceği kaçınılmazdır. Dışarıya bağımlı bir ülke olarak Türkiye'nin körfez üye ülkelerinden petrol ve doğal gaz ithalatı devam edecektir. Bu neden ile Türkiye'nin enerji ithal ettiği bu ülkelerle karşılıklı ticari anlaşmalar yapması önemli ölçüde dış ticaretinde açık vermesini engelleyecektir.

Ortadoğu ve Körfez Üye ülkeleri ticaret hacmi yaklaşık 200 milyar dolar civarındadır. Körfez İşbirliği Konsey üye ülkeleri yakın bir gelecekte Avrupa Birliği ile serbest ticarete hazırlanmaktadırlar. Bu durumun bölge ülkelerinin ticari potansiyelini oldukça artıracığı düşünülmektedir.

Körfez İşbirliği Konsey ülkeleri, önemli sermaye birikimleri ve petrol gelirlerinden dolayı yüksek ithalat eğilimine sahiptirler. Türkiye açısından düşünüldüğünde gelişmiş sanayi ülkeleri ile fiyat açısından rekabet etmek oldukça güçlük yaratmaktadır. Üye ülkelerle ihraç edilen ürün kalemlerinin farklılığının ithal mallarına kıyasla değişiklik arz ettiği, üye ülkelerin ihraç mallarının enerji kaynakları ve tarım ürünlerinden oluşması, birkaç körfez ülkesinin ihraç kalemleri arasından diğerlerine kıyasla daha avantajlı olduğu söylenebilir. Bu durum, Türkiye'nin konsey üyesi ülkeler ile karşılıklı ekonomik ilişkilerinin sınırlı olmasının temel nedeni olarak gösterilebilir.

Edindiğimiz bilgiler doğrultusunda, Körfez İşbirliği Konsey Üye ülkeleri ile Türkiye'nin karşılıklı ekonomik ilişkilerinin istenilen seviyede olmadığını söyleyebiliriz.

KAYNAKÇA

Kitaplar

ALKİN, Kerem ve ATMAN, Sabit , Küresel Petrol Stratejilerinin Jeopolitik Açıdan Dünya ve Türkiye Üzerindeki Etkileri, İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları, 2006

ARI, Tayyar, Irak, İran ve ABD: Önleyici Savaş, Petrol ve Hegemonya. İstanbul: Alfa Yayınları, 2004

ABUMUSTAFA, Naser, A Review of Regulation, Opportunity and Risk in Gulf Cooperation Council Stock Markets and Case of Kuwait, International Research Journal of Finance and Economics, Issue. 3, 2008

AL-BASSAM, Khalid Abdullah, “The Gulf Cooperation Council Monetary Union: A Bahraini Perspective”, Regional Currency Areas and the Use of Foreign Currencies, Switzerland: Bank for International Settlements Papers, No.17, 2003

CARBAUGH, Richard, İnternational Economics, 5th Edition, New York,1995

ERSUN, Cengiz ve Diğerleri“Köfez Ülkeleri İhracat Pazar araştırması”, İstanbul:İTO Yatınları, 2001

GRAY, Simon ve BLEJER, Mario, “The Gulf Cooperation Council Region: Financial Market, Development, Competitiveness and Economic Growth”, Regional Monetary Integration in the Member States of the Gulf Cooperation, European Central Bank Occasional Paper Series: Frankfurt, 2005,

GÜLEÇ, Mustafa & OĞUZ, Gencay, Irak Savaşını Gölgesinde Türkiye Ortadoğu Ülkeleri Ankara:DTM Yayınları 2003

HOURANI, Albert, Arap Halklarının Tarihi, (Çev.) Yavuz Alogan, İstanbul: İletişim Yayınları, 2003

MARUFOĞLU, Sinan, Yeniden Yapılanma Sürecinde Türk Cumhuriyetleri ve İslam Ülkelerinin Sosyo-Ekonomik Yapıları ve Türkiye İlişkileri’, Marmara Üniversitesi, 1998, İstanbul

ÖZEY, Ramazan, Dünya Denkleminde Ortadoğu Coğrafyası, İstanbul:Aktif Yayınları, 2004

RAMAZANİ, R.K. The Gulf Cooparetion Council Record and Analysis, Virginia:The Universty Pres of Virginia: 1988.

Regional Monetary Integration in the Member States of the Gulf Cooperation, European Central Bank Occasional Paper Series, Frankfurt: 2005

Regional Currency Areas and the Use of Foreign Currencies, Switzerland: Bank for International Settlements Papers, No.17, 2003

SAADS, Philippe, Bowett's Law of International Institutions, London: Sweet & Maxwell, 2001,

SANDS, Philippe, Bowett's Law of International Institutions, London Sweet and Maxwell, 2000

SASSANPOUR, Cyrus ve diğeri, "Labor Market Challenges and Policies in the Gulf Cooperation Council Countries", Financial Systems and Labor Markets in the Gulf Cooperation Council Countries, Washington: International Monetary Fund Publications, 1997

STURM, Michael ve SIEGFRIA, Nikolaus, Regional Monetary Integration in the Member States of the Gulf Cooperation, European Central Bank Occasional Paper Series, Frankfurt: 2005

TOPRAK, Sadullah, Sosyo Ekonomik Açıdan Suudi Arabistan ve Türkiye İle Olan İlişkileri, İstanbul, 1996

YILDIRIM, Sevil 'Dünyada ve Türkiye'de Petrol', DTM Ekonomik Araştırmalar ve Değerlendirme Genel Müdürlüğü, Ankara 2003

ZORGBIBE, Charies, Körfezin Tarihi ve Jeopolitiği, Yıldırım Bürktel (Çev.), İstanbul: İletişim Yayınları, 1992

Sürelî Yayınlar

AYDIN, İnci, Suudi Arabistan Ülke Raporu, İstanbul, T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracat Geliştirme Merkezi, 2007

ABUMUSTAFA, Naser, A Review of Regulation, Opportunity and Risk in Gulf Cooperation Council Stock Markets and Case OF Kuwait, Intrenational Research Journal of Finance and Economiccs, Issue. 8, 2007

ÇEKİNMEZ, Vural, BAE Ülke Profili, DTM İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi, Ankara, 2006

ÇEKİNMEZ, Vural, Katar Ülke Profili, T.C. DTM İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi, Ankara, 2006

Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu, “Suudi Arabistan Ülke Bülteni” Şubat 2007, DEİK, İstanbul, http://www.deik.org.tr/bultenler/200721416584Suudi_Arabisian-subat07.pdf, (19.02.2008)

DEİK Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu, Suudi Arabistan Ülke Bülteni, Nisan 2008 http://www.deik.org.tr/Lists/Bulten/Attachments/126/Suudi%20Arabistan%20Ülke%20Bulteni%20Nisan%202008_TR.pdf (11.09.2008)

Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu, “B.A.E. Ülke Bülteni”, Nisan 2002, DEİK, İstanbul, <http://www.digimedya.com/Content/Articles/1528.aspx>, (16.03.2008)

Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu: “Katar Ülke Bülteni”. http://www.deik.org.tr/bultenler/2007214165841_Katar-ocak_08.pdf.(15.02.2008)

Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu, “Oman Ülke Bülteni”, Eylül 2005, DEİK, İstanbul <http://www.turkarap.org/tr/publication.php>,(16.03.2008)

Deik Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu, Türkiye-Katar Ticari Ve Ekonomik İlişkileri, 2008 http://www.deik.org.tr/Lists/TicariIliskiler/Attachments/72/KATAR%20ticari%20ekonomik%20iliskiler%202008_TR.pdf (11.07.2008)

DEİK "Bahreyn Ülke Bülteni", <http://www.deik.org.tr/bultenler/2007214164621Bahreyn%20-%20bulten-ocak2007.pdf>, (02.01.2008)

Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu: “Oman Ülke Bülteni”.
http://www.deik.org.tr/bultenler/2007214165841_Oman-kasim07.pdf. s.12.(02.12.2007).

İTO, Körfez Ülkeleri İhracat Pazar Araştırması Katar Politik Yapısı,
İstanbul:İstanbul Ticaret Odası Yayınları, Yayın No:2001-22

İTO, Umman Ülke Etüdü, İstanbul:İstanbul Ticaret Odası Yayınları, Yayın No
Yayın No:1999-78

Manama Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, Eylül 2007

<http://www.musavirlikler.gov.tr/upload/BAH/BAHREYNRAPORUweb1.doc>
(11.02.2007),

Oman Sultanlığı Ülke Bülteni”2007

<http://www.musavirlikler.gov.tr/upload/UM/UMMANÜLKERAPORU2007.doc>
(15.07.2008)

ÖZTÜRK, Nesli, “Suudi Arabistan’ın Temel Ekonomik Göstergeleri ve Türkiye Suudi Arabistan Dış Ticareti”, Mayıs 2001, İzmir

<http://www.izto.org.tr/NR/rdonlyres/9144A90D-B3F2-4B78-BEE01CF1FA60D018/486/SARABISTAN.pdf>, (19.01.2008)

ÖZTÜRK, Nesli,“Birleşik Arap Emirlikleri Şubat 2007 Raporu”, Şubat 2007, İZTO, İzmir

<http://www.izto.org.tr/NR/rdonlyres/CDB6D910-D7A4-4E02-A6A76A108BECE322/8056/BAEI.pdf>, (17.02.2008)

TÜSİAD: Dış Ticarete Çevre Koruma Kaynaklı Tarife Dışı Teknik Engeller ve Türk Sanayi İçin Eylem Planı, Yay. NO: T/98, İstanbul 1998

T.C.Abu Dhabi Büyükelçiliği, BAE Ekonomi Ve Dış Ticaretinde 2008 Yılı İlk Yarısındaki Gelişmeler, Ağustos 2008

<http://www.musavirlikler.gov.tr/upload/DU/2008%20YILI%20%206%20AYLIK%20ÜLKE%20%20EKONOMİ%20RAPORU.doc> (11.09.2008)

T.C.Dubai Başkonsolosluğu, Ticaret Ateşeliği, BAE 2007 Raporu, 2007

<http://www.musavirlikler.gov.tr/up!oad/DU/ULKE%20NOTU%202007.doc>
(09.09.2007)

T.C. Cidde Başkonsolosluğu Ticaret Ateşeliği, “Suudi Arabistan’ın Ekonomik Durumu ve Türkiye İle Ekonomik-Ticari” İlişkileri, Temmuz 2007
<http://www.musavirlikler.gov.tr/upload/SA/Yillik%20Rapor%202006.doc> (27.05.2008)

T.C. Kuveyt Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, Kuveyt’in Genel Ekonomik Durumu ve Türkiye İle Ekonomik-Ticari İlişkileri, Nisan 2007, Kuveyt,
http://www.counsellors.gov.tr/upload/KWT/2006_Yillik_Rapor.doc,s.6. (09.03.2007)

T.C.Kuveyt Büyükelçiliği, Ticaret Müşavirliği, Kuveytin Ekonomik Durumu Ve Türkiye İle Ekonomik Ticari İlişkileri,Mart 2008.
<http://www.musavirlikler.gov.tr/upload/KWT/2007%20Yillik%20Rapor.doc>
(11.07.2008)

T.C.Muskat Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, Oman Sultanlığı Ülke Raporu,2007
<http://www.musavirlikler.gov.tr/upload/UM/UMMANÜLKERAPORU2007.doc>
(15.07.2008)

İnternet Kaynakları

AB Körfez Ülkelerinin Danışmanı,

http://www.bbc.co.uk/turkish/europe/storv/2006/04/Q60418_ecb_gulf.shtml

(27.05.2008)

B.A.E. http://tr.wikipedia.org/wiki/Birle%C5%9Fik_Arap_Emirlikleri (25.01.2008)

B.A.E. Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu, "B.A.E. Ülke Bülteni", Nisan 2002, DEİK, İstanbul, <http://www.digimedya.com/Content/Articles/1528.aspx> (16.03.2008), s.6.

B.A.E. Milli Gelirinde Artış,

<http://www.counsellors.gov.tr/upload/DU/2008%20YILI%20%206%20AYLIK%20ÜLKE%20%20EKONOMİ%20RAPORU.doc> ,(21.08.2008), s.3.

B.A.E. T.C.Abu Dhabi Büyükelçiliği, BAE Ekonomi Ve Dış Ticaretinde 2008Yılı İlk Yarisındaki Gelişmeler, Ağustos 2008

<http://www.musavirlikler.gov.tr/upload/DU/2008%20YILI%20%206%20AYLIK%20ÜLKE%20%20EKONOMİ%20RAPORU.doc> (11.09.2008).s.6.

BAHREYN, DEİK "Bahreyn Ülke Bülteni",

http://www.deik.org.tr/bultenler/2007214164621_Bahreyn%20-%20bulten-ocak2007.pdf

(02.01.2008), s.8.

Bahrain: Petroleum Industry,

[http://icweb2.loc.gov/cgi-bin/query/r?frd/cstdy:@field\(DOCID+bh0033\)](http://icweb2.loc.gov/cgi-bin/query/r?frd/cstdy:@field(DOCID+bh0033)), (07.03.2008)

BAHREYN, Manama Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, Eylül 2007

<http://www.musavirlikler.gov.tr/upload/BAH/BAHREYNRAPORUweb1.doc>

(11.02.2007)

BAE

T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, Anlaşmalar Genel Müdürlüğü, BAE.

<http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/ANL/OrtaDoguDb/bae.doc> (28.09.2008)

Bahrein

<http://en.wikipedia.org/wiki/Bahrain> (17.07.2008)

Bahreyn

T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, Anlaşmalar Genel Müdürlüğü, Bahreyn.

<http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/ANL/OrtaDoguDb/bahreyn.doc> (28.09.2008)

BP Statistical Review of World Energy July 2008,
<http://www.bp.com/productlanding.do?categoryId=6929&contentId=7044622>
(15.08.2008)

The Cooparetion Council For The Arab States Of The Gulf, Resmi Sitesi,
<http://www.gcc-sg.org/eng/index.php?action=Sec-Show&ID=93> (20.04.2008)

Charter of Cooperation Council for the Arab States of the Gulf, Resmi Sitesi,
<http://www.gcc-sg.org/CHARTER.html> (19.05.2008)

Direction of Trade for GCC with Selected Partners, GCC Information Center
<http://library.gcc-sg.org/gccstatvoll5/tradestat/tr68.htm>, (19.03.2008)

Dubai: <http://en.wikipedia.org/wiki/Dubai> (13.07.2008)

Gazi Erçel, “Suudi Arabistan Ekonomisi”,
<http://www.digimedya.com/Content/Articles/1528.aspx>,(16.03.2008)

“Intra GCC Trade (Exports)
<http://www.gcc-sg.org/eng/index.php?action=Sec-Show&ID=232&W2SID=14523>
(11/07/2008)

"Intra GCC Trade (Imports), Cooperation Council Resmi Web Sitesi",
http://www.gcc-sg.org/achievement_stat2003/achvmt4.html, (19.03.2008)

Körfez Ekonomik İşbirliği, Gümrük Birliği'ne Geçiş
http://www.deik.org.tr/duvuruavrinti_arsiv.asp?newsld:=92&news_status13,(13.01.2008)

Kuveyt Tarihi, <http://tr.wikipedia.org/wiki/Kuveyt>, (20.09.2008)

Kuveyt Ekonomik Göstergeleri,
[http://www.kuwaitfib.com/en/Home/InvestmentOpportunities/InvestmentOpportunities/
tabid/87](http://www.kuwaitfib.com/en/Home/InvestmentOpportunities/InvestmentOpportunities/tabid/87) (01.09.2008)

Kuveyt Bankacılık Sektörü,
<http://www.turkishembassy.org.kw/economic/KUVBANKA.htm>, (05.01.2008)

Kuveyt Ekonomisi,
<http://www.turkish-embassy.org.kw/economic/KuveytEkonomisi.htm>, (05.01.2008)

“Türkiye Kuveyt Ekonomik İlişkileri”,

<http://www.ihracatdunyasi.com/guncel14.html>, (09.03.2008)

“Kuveyt”, <http://.enfal.de/kuveyt.htm>, (17.03.2008)

“Oil Production of GCC States”, GCC Information Center,

http://library.gcc-sg.org/gccstatvoll5/oil73_1.htm, (19.05.2008)

Oil Revenues”, GCC Information Center, 2008

http://library.gcc-sg.org/gccstatvoll5/oilind/oil75_1.htm, (10.02.2008)

Oman Geograghy

<http://en.wikipedia.org/wiki/Oman#Geography>, (18.08.2008)

Oman

<http://en.wikipedia.org/wiki/Oman>, (18.08.2008), par.1.

OPEC Montly Oil Market Report , July 2008

<http://www.opec.org/home/Monthly%20Oil%20Market%20Reports/2008/pdf/MR082008.pdf> (11.08.2008)

Ortak Para Birimi,

http://www.bbc.co.uk/turkish/europe/storv/2006/04/Q60418_ecb_gulf.shtml
(27.05.2008)

Qatar

<http://en.wikipedia.org/wiki/Qatar> (14.07.2008)

Saudi Arabia

http://en.wikipedia.org/wiki/Saudi_arabia (11.09.2008)

Suudi Arabistan

Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu: “Suudi Arabistan Ülke Bülteni”. Nisan 2008, den derlenmiştir.

http://www.deik.org.tr/Lists/Bulten/Attachments/126/Suudi%20Arabistan%20Ülke%20Bulteni%20Nisan%202008_TR.pdf (19.08.2008)

United Arab Emirates

http://en.wikipedia.org/wiki/United_arab_emirates#History (11.09.2008)

Umman,

http://www.deik.org.tr/Lists/Bulten/Attachments/77/Oman%20Ulke%20Bulteni-Kasim07_TR.pdf (12.08.2008)

Umman Tarihi, <http://en.wikipedia.org/wiki/Oman>, (18.08.2008)

Türkiye Kuveyt Ekonomik İlişkileri”, Kuveyt’in Genel Ekonomik Durumu ve Türkiye ile Ekonomik-Ticari İlişkileri”,

<http://www.ihracatdunyasi.com/guncel14.html>,(09.03.2008)

"Total Public Revenues and Expenditures",GCC Information Center,

<http://library.gcc-sg.org/gccstatvoll5/EcoStat/eco81.htm>, (11.08.2008)

Türkiye-Umman Ticari İlişkileri,

http://www.deik.org.tr/Lists/Bulten/Attachments/77/Oman%20Ulke%20Bulteni-Kasim07_TR.pdf (12.08.2008)

"World Factbook United Arab Emirates",

<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ae.html> (11.09.2008)

"World Factbook Saudi Arabia",

<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/sa.html> (11.09.2008)

"World Factbook Kuwait",

<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ku.html> (11.09.2008)

"World Factbook Qatar",

<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/qa.html> (11.09.2008)

"World Factbook Bahrain",

<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ma.html>(01.09.2008)

"World Factbook Oman",

<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/mu.html>(11.09.2008)

Diğer Kaynaklar

CANBEK, Şamil, Küreselleşme Sürecinde Bölgesel Örgütlenmelere Bir Örnek: Körfez İşbirliği Konseyi, Marmara Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Enstitüsü Ortadoğu İktisadı Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2006,

COŞAN, Sanem Arzu Körfez Ekonomik İşbirliği Konseyi Ülkeleri'nin Genel Ekonomik Yapıları ve Türkiye ile Olan İlişkileri, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Enstitüsü Ortadoğu İktisadı Anabilim Dalı, 2007

DİREZİNCİ, Aykut, 1990-2004 Yılları Arasında Türkiye ile Ortadoğu Ülkelerinin Ekonomik İlişkileri , Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2005

E.I.U. Country Profile Saudi Arabia, 1994-95, s.32.

MARUFOĞLU, Sinan, Yeniden Yapılanma Sürecinde Türk Cumhuriyetleri ve İslam Ülkelerinin Sosyo-Ekonomik Yapıları ve Türkiye İlişkileri, Marmara Üniversitesi, 1998, İstanbul

SERİM, Necdet, İslam Ülkeleri Arasında Ekonomik İşbirliği ve Türkiye, (Uluslararası Seminer), Milli Prodüktivite Merkezi Yayınları, Ankara 1983,s.177

US Commercial Service, Country Commercial Guide for UAE, 2002

US Commercial Service, Country Commercial Guide for Saudi Arabia, 2002

The Middle East and North Africa, Eorapa Publication Ltd. London ,1996

TEZ ONAYI

Marmara Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Enstitüsü Ortadoğu İktisadı Anabilim Dalı'nda 301100720050016 nolu Züleyha TOYKAR' ın "Körfez Ekonomik İşbirliği Konseyi Üye Ülkeleri ve Üye Ülkelerin Türkiye ile Olan Karşılıklı Ekonomik İlişkileri" konulu YÜKSEK LİSANS TEZİ ile ilgili TEZ SAVUNMA SINAVI lisansüstü Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin 15. maddesi uyarınca 06.10.2008 Pazartesi günü saat 12:00 de yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonucunda adayın tezinin *Kabulü* ne OYBİRLİĞİ/ÖYÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI	İMZA
Yard. Doç. Dr. Kamil USLU	<i>Kabul</i>	<i>Kamil USLU</i>
Yard. Doç. Dr. İ. Murat BOZKURT	<i>Kabul</i>	<i>İ. Murat BOZKURT</i>
Prof. Dr. Tiğınçe OKTAR	<i>Kabul</i>	<i>Tiğınçe OKTAR</i>